

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KOMUNIKĀCIJAS STUDIJU NODAĻA

SALASPILS NOMETNES REPREZENTĀCIJA IESLODZĪTO VĒSTULĒS

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Māra Birzniece**

Studenta apliecības Nr.: mb09190

Darba vadītāja: *Dr. hist.*, prof. Vita Zelče

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Maģistra darba temats ir “Salaspils nometnes reprezentācija ieslodzīto vēstulēs”, un tā mērķis ir pētīt komunikācijas, attiecību, apstākļu, emociju reprezentāciju Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītajās vēstulēs un analizēt cenzūras un pašcenzūras nozīmi tajās. Darba teorētiskā daļa ietver interpersonālās komunikācijas jēdzienu, vēstuļu komunikāciju, sociālās reprezentācijas, tās pieejas un komunikatīvos mehānismus, cenzūru un tās izpausmi totalitārisma režīmā, kā arī pašcenzūras jēdzienu un tehnikas. Pētījuma rezultāti iegūti ar kvantitatīvās un kvalitatīvās kontentanalīzes palīdzību.

Pētījuma rezultāti liecina, ka vēstules izmantotas kā attiecību starp tuviniekiem uzturētājas, šai kategorijai veidojot lielāko īpatsvaru vēstuļu saturā, un komunikācija veidojas personiskā līmenī. Komunikācija visbiežāk veidojusies diadiska un selektīva, izmantota attīstības pieeja, sarakstē iesaistītajiem cilvēkiem mijiedarbojoties psiholoģiskajā informācijas līmenī. Vēstuļu saturā parādās informācija arī par komunikācijas traucējumiem. Objektīvizēti tādi vārdi kā: “viegli pagatavojami produkti”, “darbs”, “nehigiēniski apstākļi”, “higiēna”. Cenzūras un pašcenzūras klātesamība novērtēta ar cenzūras zīmogu korespondencē, kur tas parādās 24 vēstulēs. Pašcenzūra šādās vēstulēs novērojama izteikti, jo negatīva informācija par nometni parādās minimāli; pašcenzūras klātbūtni iespējams analizēt, salīdzinot vēstules, kurām cenzūras zīmoga nav – tajās izteikti parādās negatīva informācija par nometni. Pārsvarā vēstulēs izmantota pašcenzūras apspiešanas un interpretācijas tehnika.

Atslēgas vārdi: interpersonālā komunikācija, vēstules, sociālā reprezentācija, cenzūra, pašcenzūra, kontentanalīze.

ANNOTATION

The title of the master's thesis is "Representation of Salaspils Camp in Letters Written by Its Prisoners" and its aim is to study the representation of communication, relationships, circumstances and emotions in letters written by Salaspils camp prisoners and to analyze the importance of censorship and self-censorship in them. The theoretical part of the work includes the concept of interpersonal communication, letter communication, social representation, its approaches and communicative mechanisms, censorship and its expression in the totalitarian regime as well as the concept and techniques of self-censorship. The results of the study were obtained with the help of quantitative and qualitative content analysis.

The results of the research show that letters have been used to maintain relationship between relatives, with this category accounting for the largest share in the content of letters, and that communication is formed on a personal level. Communication is most often dyadic and selective, a developmental approach is used, with people interacting on a psychological level of information. Interference in communication is also acknowledged in the content of the letters. Words such as "easy-to-prepare products", "work", "unhygienic conditions", "hygiene" are objectified. The presence of censorship and self-censorship was assessed by the stamp of censorship in correspondence, where it appears in 24 letters. Self-censorship is evident in such letters, as negative information about the camp is minimal; the presence of self-censorship can be analyzed by comparing letters that do not have a censorship stamp – they contain negative information about the camp. Authors of the letters mostly use the self-censorship technique of suppressing information and setting the content for interpretation.

Keywords: interpersonal communication, letters, social representation, censorship, self-censorship, content analysis.

SATURS

Ievads.....	5
1. Interpersonālā komunikācija.....	9
1.1. Interpersonālās komunikācijas veidi	12
1.1.1. Vēstuļu komunikācija	14
2. Sociālās reprezentācijas teorija.....	18
2.1. Komunikatīvie mehānismi	21
2.2. Reprezentācijas teorijas pieejas.....	23
3. Cenzūra	25
3.1. Cenzūra totalitārisma režīmā.....	27
3.1.1. Nacistiskais režīms un cenzūra Latvijā	28
3.2. Cenzūras veidi	30
3.2.1. Pašcenzūra.....	32
4. Pētījuma metodoloģija un dizains.....	36
4.1. Kontentanalīze.....	36
4.1.1. Kvantitatīvā kontentanalīze	37
4.1.2. Kvalitatīvā kontentanalīze.....	38
4.2. Pētījuma dizains	40
4.3. Pētījuma avotu specifika	42
5. Salaspils nometnes historiogrāfija	45
6. Vēstuļu analīze.....	48
6.1. Attiecību reprezentācija vēstulēs	50
6.2. Komunikācijas reprezentācija vēstulēs.....	54
6.3. Dzīves apstākļu reprezentācija vēstulēs	58
6.4. Emociju reprezentācija vēstulēs	67
6.5. Cenzūra un pašcenzūra vēstulēs	72
6.6. Tēlainās izteiksmes līdzekļi un zemteksts vēstulēs.....	77
Secinājumi	81
Izmantotie informācijas avoti	84
Pielikumi.....	93
1. pielikums Vēstuļu satura shēma.....	93

IEVADS

Vēstuļu un Otrā pasaules kara nacistiskās Vācijas ieslodzījuma vietu korespondences pētīšana ir nozīmīga ne tikai komunikācijas zinātnē. Tā parāda tēmas starpdisciplināritāti, pievēršot uzmanību ieslodzījuma vietu vēsturiskajām reprezentācijām, šajā gadījumā – tieši Salaspils nometnes. Ar vēstuļu starpniecību iespējams iegūt informāciju par cilvēku attiecībām un komunikāciju, dzīves apstākļiem, emocijām un cenzūras klātbūtni Salaspils nometnē. Vēstuļu pētīšanas procesā pētniekam jāsakaras ar informāciju, kura pasniegta konkrētā vēstures laikā un telpā, nevis sniegtu pēc kāda laika. Tāpat arī jāsakaras ar rakstīto vēstuļu rokrakstu atšifrēšanu, pārtulkošanu un konteksta saglabāšanu. Šādas korespondences pētīšana paver plašas iespējas uzzināt vairāk par ikdienas dzīvi, apstākļiem un noteikto kārtību ieslodzījuma vietās.

Salaspils nometne bija ieslodzījuma vieta, kuru 1941. gadā sāka veidot nacistiskā Vācija. Sākot ar 1942. gada vasaru līdz pat 1944. gada septembrim Salaspils nometne oficiāli darbojās kā paplašināts policijas cietums un darba audzināšanas nometne. Tuvojoties PSRS karaspēkam, nometne tika likvidēta 1944. gada 29. septembrī.¹ PSRS okupācijas laikā vēstures literatūrā, ideoloģiskajos tekstos, tūrisma ceļvežos un daudzos citos kultūras produktos Salaspils nometni reprezentēja atbilstoši savai ideoloģijai, atainojot nacistiskās Vācijas laikā Salaspils nometnē esošos notikumus un apstākļus sagrozīti un pārspīlēti. Tikai pēc Latvijas neatkarības atgūšanas bija iespēja pakāpeniski sākt apzināt nometnes patiesos faktus un informāciju. Balstoties uz šo jauniegūto informāciju, ir iespējams izprast, ar kādiem paņēmieniem šī nometne un tajā notiekošais tika reprezentēts ieslodzīto korespondencē gan ar apzinātu pašcenzūras klātbūtni, baidoties no soda par pārāk lielu atklātību, gan rakstot tiešāk, vēstules nododot slepeni. Šī brīža ģeopolitiskā situācija, kurā Krievija kā agresors veic karadarbību Ukrainas teritorijā, ir salīdzināma ar situāciju nacistiskās Vācijas laikā – abas valstu varas stingri kontrolē informācijas telpu un ir ierobežojušas vārda brīvību, piemēram, draudot ar cietumsodu par atklātu kritiku vai ierobežojot pieeju ārvalstu interneta pakalpojumiem. Šodien ir iespējams saskatīt līdzības gan Salaspils nometnes pastāvēšanas laikā esošajai cenzūrai un pašcenzūrai, gan šobrīd Krievijā realizētās cenzūras taktikas informācijas ierobežošanas sakarā, tādā veidā jebkuru ziņu, kas nāk no šīs valsts, iespējams

¹ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme: Salaspils nometne, 1941–1944*. Rīga: Lauku Avīze. 97., 102., 298. lpp.

vērtēt no esošo apstākļu reprezentācijas aspekta, neaizmirstot par cenzūras un pašcenzūras klātbūtni. Šī tēma ir aktuāla, jo tā parāda, ka jebkura ziņa, kas nāk no “slēgtas telpas” (ar to saprotot nometni, valsti vai teritoriju) var tikt interpretēta, kā arī atšifrēta tās slēptā nozīme. Salaspils nometnes ieslodzīto cilvēku rakstīto vēstuļu pētīšana ir vēl neskarts lauks pētījumos par komunikāciju Salaspils nometnē.

Pētījuma problēma: Totalitāras varas ieslodzījumu vietās atrodošos cilvēku komunikācija ar citiem ārpus ieslodzījuma bijusi ierobežota un stingri uzraudzīta, kas veicināja komunikācijas satura un formu adaptēšanu un pārveidošanu.

Pētījuma mērķis ir pētīt komunikācijas, attiecību, apstākļu, emociju reprezentāciju Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītajās vēstulēs un analizēt cenzūras un pašcenzūras klātbūtni tajās.

Pētījuma jautājumi:

1. Kā Salaspils nometnes ieslodzīto vēstulēs tiek reprezentētas šādas kategorijas: attiecības, komunikācija, nometnes apstākļi un emocijas?
2. Kuras no kategorijām veido lielāko īpatsvaru?
3. Kādi ir biežāk izmantotie vārdi atsevišķās kategorijās?
4. Kā vēstulēs izpaužas cenzūra un pašcenzūra?
5. Kādi tēlainās izteiksmes līdzekļi un zemteksts parādās vēstulēs?
6. Kā vēstulēs izpaužas interpersonālā komunikācija?

Pētījuma uzdevumi:

1. Iepazīties un apkopot pieejamo teorētisko literatūru par interpersonālo komunikāciju un vēstuļu komunikāciju, sociālās reprezentācijas teoriju, cenzūru un pašcenzūru;
2. Iepazīties ar vēstures literatūru par Salaspils nometni un totalitārismu;
3. Iepazīties ar teorētisko literatūru par kvantitatīvās un kvalitatīvās kontentanalīzes pielietojumu;
4. Apzināt muzeju un krājumu rīcībā esošās vēstules, tās apstrādāt – atšifrēt un transkribēt;
5. Veikt kvantitatīvo un kvalitatīvo kontentanalīzi izvēlētajām vēstulēm;
6. Apkopot iegūtos rezultātus un izdarīt secinājumus.

Pētījuma objekts: Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītās vēstules.

Pētījuma priekšmets: Salaspils nometnes reprezentācija ieslodzīto vēstulēs un komunikācija ar vēstuļu starpniecību.

Vērtējot izvēlētajā tēmas **izpētes pakāpi**, tiek secināts, ka tieši šāda tēma citos pētījumos un darbos tiek aplūkota pastarpināti un izpētes pakāpe ir zema. E-resursu datubāzēs, aplūkojot pieejamos pētījumus par realitātes reprezentāciju no metnēs vai ieslodzīto vēstuļu analīzi, tiek secināts, ka tik specifiskai tēmai pētījumi nav bijuši veikti – tika atrasti dažādi pētījumi, kuros izmantotas 1. pasaules kara laikā krievu ebreju karavīru rakstītās vēstules², imigrantu rakstītās vēstules³, arī Volfganga Helbiha (*Wolfgang Helbich*) un Valtera D. Kamhofnera (*Walter D. Kamphoefner*) darbs par emigrantu vēstulēm un tajās reprezentēto informāciju⁴. Izcelt varētu Džovanni P. Vitalija (*Giovanni Pietro Vitali*) darbu par pēdējām vēstulēm 1. un 2. pasaules kara laikā, kur tika salīdzināti abi šie vēstuļu korpusi. 2. pasaules kara vēstuļu korpusā parādās arī izsūtīto ebreju vēstules⁵. Autors darbā veic vēstuļu analīzi, pētot, kādi ir biežāk lietotie un raksturīgākie vārdi, kādas ir to lingvistiskās īpašības, atšķirības starp abiem korpusiem.

Darba **teorētiskajā pamatojumā** tiek aplūkota interpersonālā komunikācija, uzsvāru liekot uz rakstisko (vēstuļu) komunikāciju; Serža Moskoviči (*Serge Moscovici*) sociālā priekšstata jeb reprezentācijas teorija un Stjuarta Hala (*Stuart Hall*) nozīmes definīcija šīs teorijas lietojumā. Aplūkoti sociālās reprezentācijas komunikatīvie mehānismi – noenkurošana un objektivizācija. Tā kā vēstules tika pakļautas cenzūrai un pašcenzūrai, uzmanība tiek pievērsta arī šim tematam.

Pētījuma **empīriskā bāze** sastāv no Latvijā dažādos muzejos un krājumos atrodamām Salaspils noņemtes ieslodzīto rakstītajām vēstulēm, kopējam korespondences skaitam sasniedzot 123. No Latvijas Okupācijas muzeja izmantotas 72 Aleksandra Strautmaņa rakstītas vēstules sievietei Austrai, Latvijas Kara muzeja – 34 vēstules un dzejas rindas no 14 dažādiem cilvēkiem, no Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja – 10 Jāņa Jekala vēstules, no Latgales Kultūrvēstures muzeja – 7 Lūcijas Valteres rakstītas vēstules. Lai iegūtu kvalitatīvus datus analīzei, nepieciešama rūpīga vēstuļu izpēte un apkopošana – rokrakstu atšifrēšana, pārrakstīšana, tulkošana. No pieejamām vēstulēm jāatlasa pētījumam derīgās vēstules. Vēstules muzejos pieejamas tikai apskatei uz vietas, iepriekš vienojoties ar muzeja vadību par šāda pētījuma izstrādi un iesniedzot pamatojumu.

² Hofmeister, A. (2016). A War of Letters – what do we read in Soldiers' Letters of Russian Jews from the Great War? *Revue Des Études Slaves*. P. 181. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/44114128>

³ Borges, J., M., Cancian, S. (2016). Reconsidering the migrant letter: from the experience of migrants to the language of migrants. *The History of the Family*. P. 281–290. doi: 10.1080/1081602X.2016.1222502

⁴ Helbich, W., Kamphoefner, D., W. (2006). How Representative Are Emigrant Letters? An Exploration of the German Case. *Letters across Borders. The Epistolary Practices of International Migrants*. New York: Palgrave Mcmillan. 29–55. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230601079_2

⁵ Vitali, P., G. (2020). *What is a Last Letter? A Linguistic/Preventive Analysis of Prisoner Letters from the Two World Wars*. University College Cork. Retrieved from <https://convegna.unicatt.it/aiucd-Vitali.pdf>

Izmantotās pētījuma metodes:

- Muzeju un krājumu apzināšana un vēstuļu fotografēšana;
- Dokumentu analīze;
- Kvantitatīvā kontentanalīze;
- Kvalitatīvā kontentanalīze.

Lai pētījums būtu kvalitatīvāks un padziļinātāks, pētījuma tēma tiek sašaurināta – vēstulēs tiek aplūkotas šādas kategorijas: komunikācijas, attiecību, emociju, dzīves apstākļu reprezentācija, tēlainās izteiksmes līdzekļi, zemteksts, cenzūra un pašcenzūra. Analīzei atlasīto vēstuļu iegūšana ir laikietilpīgs process, jo vēstuļu apskate notiek tikai klātienē muzeju telpās, iepriekš informējot muzeja pārstāvi par šāda pētījuma izstrādi, lai muzeju darbinieks var veikt pieteikto materiālu atlasīšanu un sagatavošanu.

Pētījuma izstrādes gaitā no vēstulēm iecerēts iegūt detalizētu informāciju par Salaspils nometnes reprezentāciju: dzīves apstākļiem – uzturu, darbu, veselību, higiēnu, apģērbu – komunikāciju ar tuviniekiem un citiem cilvēkiem, attiecībām ar tuviniekiem un citiem cilvēkiem, ieslodzīto emocionālo stāvokli, cenzūras un pašcenzūras klātbūtni vēstulēs, kā arī tēlainās izteiksmes līdzekļu un zemteksta izmantošanu; biežāk izmantotie vārdi atsevišķās kategorijās, kā arī lielāko kategoriju īpatsvaru.

Darba teorētiskā un praktiskā nozīme saistīta ar teorētiskajām iestrādņēm par vēstuļu kā reprezentācijas avotu lomu Salaspils nometnes pastāvēšanas laikā. Maģistra darba rezultāts un izmantotā metodoloģija var būt kā pamats citiem līdzīgiem pētījumiem, kas analizē ieslodzījuma vietās rakstīto korespondenci.

Darba struktūru veido sešas daļas, kur pirmās trīs atklāj darba teorētisko pamatu – izskaidro interpersonālo komunikāciju un tās veidus, uzmanību pievēršot vēstuļu komunikācijai, vērš uzmanību sociālās reprezentācijas teorijai, tās mehānismiem un pieejām, kā arī aplūkota cenzūra, tās veidi un izpausmes totalitārisma režīmā un nacistiskā režīma laikā Latvijā, atsevišķi aplūkots pašcenzūras jēdziens. Ceturtā nodaļa veltīta pētījuma metožu un dizaina aprakstam, piektajā nodaļā sniegts ieskats Salaspils nometnes atšķirīgajā historiogrāfijā. Pētījuma rezultāti analizēti un interpretēti sestajā nodaļā, aiz kuriem seko secinājumi, izmantotie informācijas avoti un pielikums.

1. INTERPERSONĀLĀ KOMUNIKĀCIJA

Interpersonālā komunikācija ir sarežģīts un plašs process, kuru daudz apskatījuši dažādi teorētiķi un komunikācijas pētnieki. Saziņa ar vēstuļu starpniecību pieder pie interpersonālās komunikācijas un tai ir savas specifiskas īpašības, kas to atšķir no cita veida komunikācijas (piemēram, neverbālas). Komunikācijas pētniece Denīze Solomona (*Denise Solomon*) interpersonālo komunikāciju definē kā “komunikāciju, kas notiek starp cilvēkiem, veidojot personīgu saikni starp tiem”.⁶ Komunikācija pati par sevi ir simbolu izmantošana, lai reprezentētu idejas, kas ļauj dalīties ar nozīmēm. Šie simboli var būt, piemēram, skaņa, kustība vai attēls, taču interpersonālā komunikācijā, pēc Solomonas domām, simboli tiek izmantoti tādās formās kā: runāšana, žestikulēšana vai rakstīšana; ar šo simbolu palīdzību mēs spējam izteikt savas idejas, kas ir mūsu prātos.⁷ Solomona min, ka šāda veida komunikācija var būt diadiska, tas ir, starp diviem cilvēkiem, taču tā var notikt arī starp vairāk kā diviem cilvēkiem, ja starp visiem ir personiska mijiedarbība, kas vieno visus klātesošos. Tas, ko uzsver Solomona, ir, ka “galvenais interpersonālās komunikācijas faktors ir nevis cilvēku skaits, ar ko tajā brīdī komunicē, bet gan personiskā mijiedarbība”.⁸

Savukārt Džozefs A. DeVito (*Joseph A. DeVito*) to dēvē par “verbālu un neverbālu interakciju starp diviem (vai dažkārt vairāk kā diviem) savstarpēji atkarīgiem cilvēkiem; tā ir komunikācija starp cilvēkiem, kuri ir savā veidā saistīti”.⁹ Tā, piemēram, komunikācija starp tēvu un dēlu, diviem draugiem, studentu un pasniedzēju ir interpersonāla komunikācija. Taču DeVito min, ka arī paplašinātas savstarpēji saistītas grupas vidū var notikt šāda komunikācija (piemēram, ģimene), tomēr pat ģimenē šāda komunikācija var izvērsties diadiska (kā to min arī Solomona), piemēram, māte un bērns vai tēvs un māte.¹⁰ Tiek secināts, ka komunikācijas pētnieks uzsver divu cilvēku nozīmi savstarpējā komunikācijā. DeVito uzsver arī to, ka indivīdi šādā komunikācijā ir savstarpēji atkarīgi viens no otra – viena cilvēka rīcība rada sekas otram cilvēkam.¹¹ Skatoties Salaspils ieslodzīto cilvēku rakstīto vēstuļu kontekstā, var secināt, ka vēstules autora rakstītais var ietekmēt adresātu un radīt viņam paliekošas sekas (un otrādi). Teorētiķis min arī to, ka šāda

⁶ Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. London: Routledge. P. 5.

⁷ Turpat. 4. lpp.

⁸ Turpat. 6. lpp.

⁹ DeVito, J. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. Boston: Pearson Education, Inc. P. 26.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Turpat.

komunikācija ietver sevī attiecības un tai ir ietekme uz tām, tā definē attiecības. Veids, kā mēs viens ar otru komunicējam, nosaka mūsu attiecības ar otru cilvēku, tādēļ arī komunikācija starp atšķirīgiem cilvēkiem būs citādāka (piemēram, darba kolēģi vai savu māsu). Ja mēs ar kādu cilvēku komunicējam draudzīgi, tad iespējams izveidosies draudzība, toties, ja ar kādu komunicējam naidīgi, visticamāk izveidosies antagonistiskas attiecības.¹²

No nedaudz citādāka aspekta interpersonālo komunikāciju uzlūko komunikācijas pētnieks Pīters Hartlijs (*Peter Hartley*). Viņš min, ka interpersonālā komunikācija var pastāvēt tikai tādā gadījumā, ja izpildās šādas īpašības: komunikācija no viena indivīda uz otru, klātienē (*face-to-face*) komunikācija, un gan komunikācijas forma, gan saturs atspoguļo indivīda personiskās īpašības, kā arī viņu sociālās lomas un attiecības.¹³ Hartlijs izdala sešas dažādas komunikācijas formas, kuras raksturo klātienē komunikācija vai komunikācija, izmantojot tehnoloģijas, kā arī tas, kā starpā notiek komunikācija – starp indivīdu un indivīdu (jau minētā interpersonālā komunikācija), starp indivīdu un masu audienci un starp grupu un masu audienci. Viņš uzsver, ka tikai un vienīgi klātienē komunikācija starp diviem indivīdiem atbilst interpersonālajai komunikācijai (pretēji Solomona uzskatam, ka tā var notikt arī cilvēkiem neatrodoties viena otra klātbūtnē), pārējās formas atkarīgas no citiem faktoriem, un viņš apzināti šajā formā neiekļauj komunikāciju, kurai nepieciešams kāds starpnieks (piemēram, telefons, dators).¹⁴

Vēršot akcentu uz indivīda personiskajām īpašībām un viņa sociālo lomu, ko min Hartlijs, tiek izcelta profesores Jūlijas T. Vudas (*Julia T. Wood*) interpersonālās komunikācijas definīcija. Vuda šādu komunikāciju dēvē kā “selektīvu, sistēmisku procesu, kas ļauj cilvēkiem reflektēt un veidot personīgas zināšanas vienam par otru, un radīt kopīgas nozīmes”.¹⁵ Veidojot personīgas zināšanas par otru cilvēku, mēs tam piešķiram tā izteiktās personiskās īpašības, ar kurām viņš izceļas sabiedrībā, grupā, vai saziņā ar otru cilvēku. Arī D. Solomona min, ka mūsu unikālajām īpašībām ir nozīme tieši interpersonālajā komunikācijā, taču situācijas, kad mūsu īpašībām nav īstas nozīmes komunikācijas laikā, sauc par impersonālo komunikāciju.¹⁶ Par selektīvu šo procesu Vuda uzskata, jo mēs izvēlamies, ar ko komunicēt, gan es-tu līmenī, gan citos, ar vairāku cilvēku nemaz nekomunicējot intīmā, pavisam atklātā, līmenī. Vuda interpersonālo komunikāciju uztver arī kā sistēmisku procesu – komunikācija var notikt dažādās sistēmās, dažādos kontekstos, kas

¹² DeVito, J. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. P. 27.

¹³ Hartley, P. (1993). *Interpersonal Communication*. London: Routledge. P. 4.

¹⁴ Turpat. 5. lpp.

¹⁵ Wood, J., T. (2016). *Interpersonal communication. Everyday Encounters*. (8th ed.). Boston: Cengage Learning. P. 14–16.

¹⁶ Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. P. 5.

ietekmē mūsu nozīmes veidošanu (komunikācija universitātes līmenī vai kursa biedru līmenī, vai ģimenes, draugu līmenī vienam un tam pašam vārdam var tikt piešķirta atšķirīga nozīme).¹⁷ Kā min Vuda: “tā kā interpersonālā komunikācija ir sistēmiska, situācijas, laiks, cilvēki, kultūra, personiskā vēsture un citas lietas ietekmē to, kā veidojam nozīmes”.¹⁸

Līdzīgs skatu punkts ir Itakas koledžas runas komunikācijas profesorei Sārai Trenholmai (*Sarah Trenholm*) un Sirakjūsas Universitātes komunikācijas profesoram Artūram Jensenam (*Arthur Jensen*). Viņi min, ka interpersonālās komunikācijas definīcija ir atkarīga, no kādas pieejas uz to skatās – situācijas vai attīstības pieejas. Ja uz to skatās caur situācijas pieeju, interpersonālo komunikāciju definē, ņemot vērā tās ārējās īpašības – skatās uz tādiem faktoriem kā, piemēram, iesaistīto cilvēku skaits un viņu fiziskais tuvums. Ja uz to skatās caur attīstības pieeju, interpersonālo komunikāciju definē, ņemot vērā tās saturu – ar kādu informāciju cilvēki apmainās un cik labi viņi pazīst viens otru. Autori min, ka situācijas pieeja ir visizplatītākais veids, kā atpazīt interpersonālu komunikāciju no citiem komunikācijas veidiem.¹⁹

Tuvāk aplūkojot interpersonālo komunikāciju caur situācijas pieeju, Trenholma un Jensens iepazīstina ar vēl vienu terminu – intrapersonālo komunikāciju. Tā tiek definēta kā komunikācija, kas ir “nedzirdama, un kas notiek mūsu galvās”²⁰, daudzi to uzskata par vairāk nošķirtu un mazāk loģisku komunikācijas formu, kas atkārtojas – cilvēkam esot gan informācijas sūtītājam, gan saņēmējam. Autori šo komunikācijas veidu no interpersonālās atšķir ar iesaistīto cilvēku skaitu, minot, ka interpersonālā komunikācijā tie ir divi cilvēki, parasti klātienēs mijiedarbībā (kā to min arī Hartlijs), kura ir diadiska – spontāna un neformāla, dalībniekiem saņemot maksimālo atgriezenisko saiti no otra. Pretēji Solomonas uzskatam, ka interpersonālā komunikācija var notikt arī starp vairāk kā diviem cilvēkiem (ja vien viņu starpā pastāv personiska mijiedarbība), Trenholma un Jensens šādu komunikāciju (tajā iesaistoties trešajam cilvēkam) sauc par mazas grupas komunikāciju (nosaucot to par daļēji interpersonālu).²¹ Tiek secināts, ka komunikācija ar vēstuļu palīdzību var būt ne tikai interpersonāla un diadiska, bet arī mazas grupas komunikācija.

Trenholma un Jensens izceļ arī otru pieeju interpersonālajā komunikācijā – attīstības pieeju. Šai pieejai pievērsās arī Vuda, minot, ka vispārīgās mijiedarbības (attiecības pašā sākumā) iesākas kā impersonālas, bet ar laiku tās attīstās par interpersonālām – mēs iepazīstam otru cilvēku daudz

¹⁷ Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. P. 14.

¹⁸ Turpat. 15. lpp.

¹⁹ Trenholm, S., Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication* (6th ed.). New York: Oxford University Press. P. 25–26.

²⁰ Turpat. 26. lpp.

²¹ Turpat. 26.– 28. lpp.

intīmākā līmenī un attiecības varam veidot personiskākas. Šajā pieejā autori izšķir trīs informācijas pieejamības līmeņus: kultūras (cilvēki, kuri mijiedarbojas, tiek identificēti kultūras līmenī, piemēram, vidusmēra latvieši), socioloģisko (cilvēki, kuri mijiedarbojas, identificē sevi kā, piemēram, studentus) un psiholoģisko (sniedz visvairāk informācijas, kas ir unikāla, ar personiskajām iezīmēm). Autori min, ka tikai tad, kad cilvēki mijiedarbojas psiholoģiskajā informācijas līmenī, veidojas interpersonāla komunikācija.²²

Iepriekš minētos pētniekus vieno tas, ka interpersonālā komunikācija var notikt starp diviem cilvēkiem, kuri savā starpā mijiedarbojas daudz personiskākā līmenī, iesaistot un redzot otra cilvēka raksturīpašības, un apmainoties ar otra domām, idejām un nozīmēm, tomēr pastāv arī minimālas atšķirības, padziļinātāk aplūkojot interpersonālo komunikāciju un tās īpašības. Tālākajās apakšnodalās tiks aplūkoti interpersonālās komunikācijas veidi, uzmanību pievēršot vēstulu komunikācijai.

1.1. Interpersonālās komunikācijas veidi

Interpersonālo komunikāciju var dalīt dažādos veidos un ikdienā mēs bieži vien izmantojam visus šīs komunikācijas veidus: verbālu, neverbālu komunikāciju un klausīšanos. Pie verbālas komunikācijas ietilpst arī rakstiskā komunikācija. Kā min DeVito, “kad mēs komunicējam, mēs izmantojam divas lielas signālu sistēmas – verbālu un neverbālu”.²³ Verbālas ziņas nozīmē gan rakstiskas, gan mutvārdu ziņas, un neverbālas nozīmē sejas mīmiku, acu kustību, žestus u.c. Pēc DeVito teiktā, pastāv vairāki verbālas ziņas principi, piemēram, lai izteiktu mūsu domas vai jūtas, mūsu visa būtība strādā kā vienots kopums – gan verbāli, gan neverbāli (piemēram, dusmas parasti nevaram izteikt ar ķermeņa pozu, kamēr mūsu seja smaida).

Verbālā komunikācijā liela nozīme ir valodas izmantošanai. Andrea Roči (*Andrea Rocci*) un Luis de Sosīrs (*Louis de Saussure*) min, ka ir jāizšķir lingvistika kā tāda (zinātne par valodām ar saviem iekšējiem noteikumiem – gramatiku, leksiku, semantiku u.c.) un valodas lietošana, kas nozīmē to lietot noteikta mērķa sasniegšanai – komunikācijai. Autori min, ka lingvistiskie ziņojumi nav caurspīdīgi – nepietiek tikai ar lingvistiskajiem kodiem, lai pilnvērtīgi saprastu teiktā nozīmi. Secinājumi spēlē centrālo lomu, tāpēc lingvistisko datu izpētē jāaskaras ar citiem, nelingvistiskiem datiem, pētot verbālo komunikāciju.²⁴ Kā min DeVito, šajā brīdī komunikācijā mēs

²² Trenholm, S., Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication* (6th ed.). P. 28–29.

²³ DeVito, J. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. P. 103.

²⁴ Rocci, A., Saussure, L. (2016). Verbal Communication. *Handbooks of Communication Science* (Vol. 3). Berlin: De Gruyter. P. 3.

saskaramies ar konotīvu vai denotīvu vārdu nozīmi. Vārda denotācija ir tā objektīvā definīcija. Trenholma un Jensens to dēvē par nozīmi, kas pieder nevis indivīdam, bet gan valodas sistēmai. Lai izprastu vārda denotīvo nozīmi, mēs ielūkojamies vārdnīcā (denotīvo nozīmi bieži sauc arī par vārdnīcas nozīmi). Konotācija – subjektīvā vai emocionālā nozīme – veidojas no cilvēku pieredzes un asociācijām.²⁵ Piemēram, vārdam “nometne” tā objektīvā nozīme ir soda izciešanas vieta, taču konotīvā nozīme var būt dziļāka – identitātes un brīvības zaudēšana, vientulība un ģimenes trūkums u.c.

Verbālā komunikācijā nozīme ir arī valodas lietojumam – abstrakta vai konkrēta. Pēc Solomonas teiktā “abstrakta valoda attiecas uz vārdiem ar vispārīgu nozīmi, jo tie aptver dažādus notikumus, objektus vai rīcības”. Izmantojot konkrētu valodu, iespējams izvairīties no pārpratumiem un ļauj komunikācijas partnerim labāk saprast, ko otrs cilvēks domā vai jūt, un līdz ar to arī atbilstoši atbildēt.²⁶

Kā iepriekš minēts, pie verbālās komunikācijas ietilpst arī rakstiska komunikācija un uz to attiecas gandrīz tādi pat principi un izteiktās īpašības kā uz vārdisku (verbālu) komunikāciju. Pielietojot šādu komunikācijas veidu, nav iespējams gūt tūlītēju atgriezenisko saiti, kā arī nav iespējams novērot ziņas sūtītāja un saņēmēja neverbālo komunikāciju, taču šādas ziņas sagatavošana prasa vairāk laika, kas var ietekmēt ziņas saturu. Rakstiska komunikācija sevī ietver starpnieku jeb kanālu, un tie var būt: e-pasts, atskaites, vēstules, piezīmes, īsziņas u.c. Tas ir jebkāds starpnieks, ar kura palīdzību notiek rakstiska komunikācija. Kā min vadības profesors Rikij V. Grifins (*Ricky W. Griffin*) “rakstiskā komunikācija ir ziņa, kas tiek kodēta un pārsūtīta rakstiskā veidā”.²⁷ Rakstiska saziņa var būt gan formāla, gan neformāla. Formāla rakstiska saziņa izceļas ar tās objektivitāti, profesionālismu, ir vērojama distance starp ziņas rakstītāju un saņēmēju, ziņa rakstīta trešajā personā un izmantota sarežģīta valoda. Savukārt, neformāla rakstiska saziņa ietver sevī šādas raksturīpašības: jūtama personīgā iesaiste, īsāki teikumi un ziņas saņēmējam pazīstami vārdi, izmantoti pirmās personas vārdi, kā arī metaforas, humors.²⁸

Verbālā saziņā cilvēks mēdz izmantot arī neverbālu komunikāciju. Neverbālai komunikācijai raksturīga ķermeņa valoda (kustība, žesti u.c.), balss skaļums, augstums, pieskārieni

²⁵ Trenholm, S., Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication* (6th ed.). P. 93–94.

²⁶ Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. P. 129–130.

²⁷ *What is Written Communication? Definition and Characteristics*. The Business Communication. Retrieved from <https://thebusinesscommunication.com/what-is-written-communication/>

²⁸ Guffey, E., M. (2007). *Essentials of Business Communication* (7th ed.). Thomson South-Western. P. 245.

vai tieši otrādi – personīgā telpa, cilvēka fiziskās īpašības (ādas krāsa, ķermeņa forma), kā arī fiziskās vides faktori (kur notiek komunikācija).²⁹

Interpretēt verbālu un neverbālu ziņu nozīmē klausīties. Trenholma un Jensens klausīšanos definē kā “ziņas saņemšanas un nozīmes konstruēšanas process, kā arī atbildes sniegšana verbālai un/vai neverbālai ziņai”.³⁰

Rakstiskajā komunikācijā ietilpst saziņa ar vēstuļu starpniecību, un šī saziņa nav tūlītēja (sinhrona), bet gan ar laika nobīdi (asinhrona). Turpmākajā apakšnodaļā tiks apskatīta vēstuļu komunikācija un ar to saistītās raksturīpašības.

1.1.1. Vēstuļu komunikācija

Kā minēts iepriekš, verbālajā komunikācijā ietilpst arī rakstiskā komunikācija. Rakstiskā komunikācijā tās medijs var būt jebkas, ko izmanto, lai nodotu informāciju tālāk tās adresātam, un šajā sarakstā ietilpst arī vēstules. Vēstules ir materiāls, ko savos pētījumos izmantojuši daudzi pētnieki, un ar vēstuļu palīdzību iespējams pētīt dažādus jautājumus, kas skar komunikāciju, vēsturi, socioloģiju, valodniecību u.c. Gabriela Del Lungo Kamikoti (*Gabriella Del Lungo Camicotti*) savā darbā piemin vēstuļu nozīmi pētniecībā; viņa min, ka vēstules ir nenovērtējami vēsturiskās lingvistikas dati, ar kuru palīdzību iespējams veikt sociolingvistiskos un sociovēsturiskos, kā arī valodu vēstures pētījumus. Vēstules pētniecībā tiek uzskatītas par dokumentiem un materiālām liecībām, no kurām iespējams uzzināt un rekonstruēt attiecības un informācijas apmaiņu kultūrā un vērst uzmanību uz cilvēku sociālo mijiedarbību.³¹ Kā min autore: “Vēstuļu analīzē ir iespējams rekonstruēt vēsturisko nozīmi kā dialogisku – tā nav tikai rakstīšana, bet arī lasīšana, un cilvēku savstarpējās attiecības, kas rada nozīmi.” Ar vēstuļu palīdzību notiek korespondentu mijiedarbība savā starpā, kurās viņu identitātes tiek veidotas lingvistiski un diskursīvi. Izmantojot vēstules, iespējams novērot, kā izmainās to autora un saņēmēja attiecības un kā šādas izmaiņas ietekmē lingvistisko stilu. Ar vēstuļu starpniecību iespējams arī uzzināt vairāk par to autoru un saņēmēju savstarpējām attiecībām pēc uzrunas veidošanas un noslēguma

²⁹ Gordon, R., Druckman, D., Rozelle, R., Baxter, J., ed. Hargie, O. (2006). *The Handbook of Communication Skills* (3rd ed.). London: Routledge. P. 80.

³⁰ Trenholm, S., Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication* (6th ed.). P. 170.

³¹ Del Lungo Camicotti, G. (2014). Letters and Letter Writing in Early Modern Culture: An Introduction. *Journal of Early Modern Studies*. N. 3. P. 17. Retrieved from <https://oajournals.fupress.net/index.php/bsfm-jems/article/view/7013/7011>

formulējuma, piemēram, privāts/publisks, formāls/neformāls, ģimene/ne-ģimene, tuvs/tāls, kā arī analizēt varas hierarhiju gan ģimenes, gan ārpus ģimenes kontekstā.³²

Arī Florians Znaņeckis (*Florian Znaniecki*) un Viljams Tomass (*William I. Thomas*), rakstot savu darbu “Poļu zemnieks Eiropā un Amerikā” (“*The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group*”) izmanto vēstuļu kolekcijas, kuras darbojas kā sociālo pārmaiņu mērītājs. Viņi izmanto šīs vēstuļu kolekcijas, lai pētītu “jaunās pasaules” migrantus un viņu palikušās ģimenes Polijā, it īpaši to hierarhiju, kas bija novērojama vēstulēs.³³ Kā min profesore Daiva Markelis (*Daiva Markelis*), pētot lietuviešu imigrantu vēstuļu apmaiņu ar savām ģimenēm Lietuvā: “Personiskās vēstules ir bijušas un vienmēr būs viens no populārākajiem rakstīšanas veidiem, kas iet pāri dzimuma, kultūras, šķiras un vecuma līnijai.”³⁴ Profesore pēta korespondences sociālo nozīmi starp imigrantiem Amerikā un Lietuvā palikušajām ģimenēm, un iemesliem, kas mudināja viņus rakstīt vēstules. Galvenie iemesli bija – vēstules ļāva nodot svarīgu praktisku informāciju par dzīvi Amerikā (it īpaši par nodarbinātības iespējām), tās ļāva sūtīt naudu un paziņot par svarīgiem dzīves notikumiem, taču pats galvenais iemesls – tās uzturēja ģimeņu solidaritāti. Svarīgi saglabāt kontaktus vienam ar otru bija arī tādēļ, lai atgriešanās atpakaļ mājās būtu vienkāršāka.³⁵ Vēstuļu apmaiņā starp cilvēkiem, kas pieder noteiktām kopienām, bija liela ietekme uz ideju un emociju izpausmi un izplatīšanu, sasaistot indivīdu ar sabiedrības daļu, kurā viņš vai viņa darbojās un piederēja.³⁶

Jāpiemin arī vēstuļu pētniecība Latvijā. Tā, piemēram, literatūrzinātniece Gundega Grīnuma latviešu literatūras kontekstā strādā pie Raiņa un Aspazijas kopīgās sarakstes pētniecības. Abu dzejnieku savstarpējā sarakstē pieejamas vairāk nekā 2500 vēstules latviešu, vācu un krievu valodā. Šī korespondence tika iekļauta arī UNESCO programmas “Pasaules atmiņa” Latvijas nacionālajā reģistrā. Literatūrzinātniece aprakstījusi valodas lietojumu vēstulēs, minot konkrētus piemērus (sastopami dialektismi, apvidvārdi, barbarismi un novecojuši vārdi, kur viena vai otra vārdforma lietota ar citu nozīmi nekā mūsdienās).³⁷ “Pasaules atmiņa” programmā ietilpst arī

³² Del Lungo Camicotti, G. (2014). Letters and Letter Writing in Early Modern Culture: An Introduction. *Journal of Early Modern Studies*. N. 3. P. 20.

³³ Stanley, L. (2015). The Death of the Letter? Epistolary Intent, Letterness and the Many Ends of Letter-Writing. *Cultural Sociology*. Vol. 9 (2). P. 241. doi: 10.1177/1749975515573267

³⁴ Markelis, D. (2003). “Talking Through Letters”. Collaborative Writing in Early Lithuanian Immigrant Life. *Written Communication*. Vol. 20 No. 2. P. 154. doi: 10.1177/0741088303020002002

³⁵ Turpat. 158.–159. lpp.

³⁶ Del Lungo Camicotti, G. (2014). Letters and Letter Writing in Early Modern Culture: An Introduction. *Journal of Early Modern Studies*. N. 3. P. 24.

³⁷ Grīnuma, G. *Raiņa un Aspazijas sarakste*. Memoriālo muzeju apvienība. Izgūts no <https://memorialiemuzeji.lv/raina-un-aspazijas-sarakste/>

Sibīrijā rakstītās vēstules uz bērza tāss, kas ir no tālajiem Austrumiem, Sibīrijas taigām izsūtīto cilvēku rakstītās vēstules uz praktiski vienīgo pieejamo materiālu – bērza tāsi. Vēstules bieži tikušas rakstītas krievu valodā, lai tās viegli varētu izlasīt un apstiprināt cenzūra, un šajās vēstulēs bieži vērojama vēlme atgriezties mājās.³⁸ Grāmatā “Sibīrijas vēstules uz bērza tāss. Cilvēks padomju represiju sistēmā. 1941–1956” tās autori Agrita Ozola un Rītvārs Jansons sagatavojuši plašu pētījumu par Sibīrijas vēstuļu uz bērza tāss autoru un adresātu likteni 1941. un 1949. gada masu deportāciju, nacionālas pretošanās kustības un padomju represiju sistēmas darbības kontekstā. Grāmatā minēto cilvēku personīgā traģēdija atspoguļo arī vispārējās tendences padomju režīma darbībā Latvijā un Lietuvā 1940. gados.³⁹ Tāpat vēstuļu pētniecībā jāpiemin Latvijas Valsts vēstures arhīva 1997. gadā izdotais darbs “Krišjānis Valdemārs. Lietišķā un privātā sarakste”, kur apkopots apzinātais K. Valdemāra epistolārais mantojums.⁴⁰ Grāmatā ievietotas 575 vēstules, atspoguļojot Valdemāra darbības lauku, kā arī 19. gs. vēstures kopainu, it īpaši sabiedrisko un cilvēcisko attiecību aspektus.⁴¹ Tāpat jāpiemin arī Ievas Kalniņas 2004. gada pētījums par vēstulēm kā literatūras vēstures pētniecības objektu.⁴²

Kā min vēsturnieki Kārlis Kangeris, Uldis Neiburgs un Rudīte Vīksne, atļautā un neatļautā veidā rakstītās un izsūtītās Salaspils nometnes ieslodzīto vēstules sniedz jaunu informāciju par ieslodzīto dzīves un darba apstākļiem nometnē. Jāņem gan vērā, ka daļa šīs vēstules bijušas pakļautas cenzūrai, taču tāpat ir nozīmīgs materiāls, ko izmantot komunikācijas pētniecībā. Kā min vēsturnieki, nometnes iemītniekiem bija svarīgi saņemt jebkādu ziņu no savām ģimenēm, tāpēc vēstulēs mudināja radus un draugus rakstīt vairāk par to, kas notiek mājās. Nometnē ieslodzītie paši drīkstēja rakstīt tikai vienu vēstuli mēnesī, taču vēstuļu saņemšana nebija ierobežota. Arī saņemtās vēstules tika pārbaudītas, kurās nereti iesaistīja arī pašus ieslodzītos. Galvenā tēma, ko vēstulēs rakstīja ieslodzītie, bija par sūtijumiem un paciņām, aicinot tuviniekus sūtīt kādas nepieciešamākās lietas (uzskaitot arī daudzumus). Nometnē bija arī ieslodzīto kategorijas, kurām bija aizliegts sarakstīties ar tuviniekiem (piemēram, ieslodzītie karavīri), taču tas nozīmēja naktīs

³⁸ *Sibīrijā rakstītās vēstules uz bērza tāss*. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija. Izgūts no <https://latvijasdargumi.unesco.lv/lv/informacija-par-objektu/nacionali-noverteti-objekti/sibirija-rakstitas-vestules-uz-berza-tass/>

³⁹ *Grāmatas “Sibīrijas vēstules uz bērza tāss” atvēršana*. Madonas novadpētniecības un mākslas muzejs. Izgūts no <http://www.madonasmuzejs.lv/lv/gr%C4%81matas-%E2%80%9Eesib%C4%ABrijas-v%C4%93stules-uz-b%C4%93rza-t%C4%81ss%E2%80%9D-atv%C4%93r%C5%A1ana>

⁴⁰ Treijs, R. (1998). *K. Valdemārs divu grāmatu skatījumā*. Diena. Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/k.valdemars-divu-gramatu-skatijuma-10024648>

⁴¹ [Kr. Valdemāra lietīšķā un privātā sarakste] (b.g.). Izgūts no http://www.latvijasarhivi.lv/index.php?1&367&view=view-publication&pub_id=25

⁴² *Vēstule – literatūras vēstures pētniecības objekts*. Izgūts no <https://literatura.lv/lv/work/Letter-as-an-Object-of-Research-in-Literary-History/992885>

slepus rakstītas vēstules, kuras pēc tam nācās nogādāt ārpus nometnes (piemēram, ar pazīšanās starpniecību sargu vidū, vai atdodot kādam ieslodzītajam savu dienas maizes devu, kurš apņēmās nokārtot vēstuļu nosūtīšanu).⁴³

Komunikācija ar vēstuļu starpniecību pirms digitālā laikmeta ir nozīmīgs veids savstarpējā mijiedarbībā un attiecību uzturēšanā un saglabāšanā, to pierāda veiktie nozīmīgie pētījumi, izmantojot vēstuļu krājumus. Tas bija vienīgais veids, kā sazināties Salaspils nometnes ieslodzītajiem ar saviem tuviniekiem un draugiem, taču nereti tika izmantotas arī citas aizliegtas metodes savstarpējai komunikācijai.

⁴³ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme: Salaspils nometne, 1941–1944.* 43., 178.–180. lpp.

2. SOCIĀLĀS REPREZENTĀCIJAS TEORIJA

Šīs teorijas aizsācējs Seržs Moskoviči (*Serge Moscovici*) atklāja, ka sociālā reprezentācija ir vērtību, ideju, metaforu un uzskatu sistēma, un šī sistēma kalpo sociālās kārtības nodrošināšanai un saziņai grupu un kopienas locekļu starpā. Sociālā reprezentācija ir par kolektīvās nozīmes veidošanas procesiem, kuru rezultātā rodas kopīgas atziņas, kas rada sociālās saites, kas vieno sabiedrību, organizācijas un grupas. Kā komunikācijas teorija, tā savieno sabiedrību ar indivīdu. Šī teorija nosaka vairākus komunikatīvos mehānismus, kas izskaidro, kā idejas tiek paziņotas un pārveidotas par to, kas tiek uztverts kā loģika.⁴⁴

Džerards Duvēns (*Gerard Duveen*) sociālās reprezentācijas fenomenu salīdzina ar Eiropas sadalīšanu Austrum- un Rietum-Eiropā. 2. pasaules karš, Aukstais karš un cilvēki, kuri ir uzauguši šī kara beigās, Austrumu un Rietumu daļas ģeogrāfisko sadalījumu rekonstruē pēc politiskā sadalījuma, pēc šiem parametriem uztverot arī ģeogrāfisko sadalījumu. Duvēns par piemēru iztēlojas Eiropas karti, kurā atzīmētas tikai divas pilsētas – Vīne un Berlīne, kur Vīne ir Eiropai pa vidu un Berlīne vairāk uz Ziemeļiem. Kur mēs šajā kartē noliktu Prāgu un Budapeštu? Daudziem no cilvēkiem, kuri uzauguši pēckara gados, abas šīs pilsētas šķistu kā Austrumu pilsētas, lai gan realitātē Prāga no Vīnes atrodas vairāk uz Rietumiem. Pēc šī piemēra iespējams aplūkot arī to, kā komunikācijas veidi pēckara gados ir ietekmējuši šo procesu un stabilizējuši noteiktu Eiropas tēlu.⁴⁵

Pēc S. Moskoviči vārdiem: "Sociālā reprezentācija ir gandrīz kā materiālas vienības. Tās cirkulē, krustojas, nepārtraukti kristalizējas caur vārdiem, žestiem vai tikšanos mūsu ikdienas dzīvē. Tās piesātina mūsu izveidotās sociālās attiecības, lietas, kuras mēs ražojam vai patērējam, un komunikācijas, ar kurām mēs apmaināmies."⁴⁶ Reprezentācijas vienmēr ir mijiedarbības un komunikācijas produkts, un tās mainās atkarībā no balansa starp šiem procesiem. Moskoviči apgalvo, ka starp reprezentācijām un komunikatīvajām ietekmēm pastāv sakarība, un tās viņš identificē, kad definē sociālo reprezentāciju kā:

vērtību, ideju, prakses sistēma ar divejādu nozīmi: pirmkārt, lai ieviestu kārtību, kas ļauj indivīdiem orientēties materiālajā un sociālajā pasaulē, un apgūt to; otrkārt, lai veicinātu komunikācijas

⁴⁴ Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. p. 3. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/43557448.pdf>

⁴⁵ Moscovici, S. Edited by Duveen, G. (2001). *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. New York University Press. P. 1.

⁴⁶ Turpat. 3. lpp.

esamību starp sabiedrības locekļiem, nodrošinot sociālās apmaiņas kodu un kodu, lai nepārprotami definētu un klasificētu indivīdu pasaules dažādos aspektus un viņu individuālo un grupu vēsturi.⁴⁷

Visas cilvēku mijiedarbības, vai tās ir starp diviem indivīdiem vai starp divām cilvēku grupām, paredz šādas reprezentācijas. Solomons Ašs (*Solomon Asch*) rakstīja, ka “vissvarīgākais punkts cilvēku mijiedarbībā ir tāds, ka tā (mijiedarbība) ir notikumi, kā tā ir psiholoģiski reprezentēta katrā indivīdā”. Informācija, ko mēs saņemam un kurai dodam nozīmi, ir zem citu cilvēku vai lietu kontroles.⁴⁸ Ja cilvēki vēlas komunicēt savā starpā, viņiem ir jāpielāgojas vienam pie otra. Ja tā nenotiktu, katrs cilvēks komunikāciju uztvertu citādāk un neviens nesaprastu pašu ziņu un tās nozīmi, kā tā ir kodēta.⁴⁹

Birgita Hoijera (*Birgitta Hoijer*) min, ka sociālās reprezentācijas netiek uzskatītas par loģiskiem un sakarīgiem domāšanas modeļiem. Tā vietā tās var būt pilnas domu fragmentu un pretrunīgu ideju.⁵⁰ Savā darbā viņa min 3 sociālās reprezentācijas kategorijas, kurus izdala pats S. Moskoviči: hegemoniskas, emancipētas un polemiskas reprezentācijas. Hegemoniskas reprezentācijas tiek dalītas starp lielāko daļu politisko partiju, nāciju vai citas strukturētas makro vienības locekļiem. Tās ir vienotas un dominē visās simboliskajās vai afektīvajās praksēs. Emancipētās reprezentācijas attiecas uz apakšgrupām, kas veido savas versijas ar noteiktu autonomijas pakāpi attiecībā uz mijiedarbojošajiem sabiedrības segmentiem. Trešā - polemiskā reprezentācija – ir saistīta ar sociālajiem konfliktiem, cīņām starp grupām un strīdiem sabiedrībā. Tos nosaka antagonistiskas attiecības un paredzētas būt savstarpēji izslēdzošām, piemēram, liberālisma un komunisma politiskās idejas.⁵¹

Stjuarts Hals (*Stuart Hall*) savā darbā “Reprezentācijas darbs” (“*The Work of Representation*”) min, ka reprezentācija nozīmē izmantot valodu, lai pateiktu kaut ko nozīmīgu par kādu lietu, vai, lai citiem cilvēkiem spētu reprezentēt pasauli. Reprezentācija sevī iekļauj valodas, zīmju, attēlu lietošanu, kas reprezentē lietas.⁵² Valoda ir privilēģēts medijs, ar kuru mēs lietām piešķiram nozīmi. Nozīmes var tikt dalītas tikai caur kopējo piekļuvi valodai. Valoda ir centrālais

⁴⁷ Moscovici, S. Edited by Duveen, G. (2001). *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. P. 12.

⁴⁸ Turpat 1. lpp.

⁴⁹ Deaux, K., Philogene, G. (Eds) (2001). *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. Oxford: Blackwell Publishers. P. 25.

⁵⁰ Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. P. 5.

⁵¹ Turpat.

⁵² Hall, S. (2003). The Work of Representation. In: Hall, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications. P. 15.

tēls nozīmes piešķiršanai un vienmēr tikusi uzskatīta par galveno kultūras vērtību un nozīmju glabātuvī.⁵³

Hals min, ka valoda darbojas kā reprezentatīva sistēma. Valodā mēs izmantojam zīmes un simbolus – vai nu tā ir skaņa, rakstīts teksts, elektroniski izveidoti attēli, mūzikas notis, pat objekti – lai citiem cilvēkiem reprezentētu savu konceptu, idejas un sajūtas. S. Hals arī min, ka nav tāda viena noteikta koncepta, vienas pareizās atbildes uz jautājumu “Ko nozīmē šis attēls” vai “Ko pastāsta šī reklāma”, kas pēc likuma pateiktu to īsto nozīmi, tādēļ darbs var tikt interpretēts – diskusija nevis starp to, kuram ir taisnība un kuram nav, bet gan vienādi ticamas, dažreiz apstrīdētas nozīmes un interpretācijas.⁵⁴

Pētot, no kā sastāv reprezentācija, Moskoviči min, ka tai ir konceptuāls vai verbāls aspekts un ikonisks aspekts. Verbālais parasti tiek saistīts ar saglabātajām zināšanām un valodu, bet ikoniskais ir atkarīgs no šīm zināšanām un valodas, taču, ja ņem vērā to, kādu lomu spēlē attēls komunikācijā, tēlainās runās, tad nevarētu apgalvot, ka ikoniskais aspekts ir pakārtots verbālajam, bet ka tas pastāv līdzās tam. Kas šo duālo reprezentācijas aspektu padara īpaši nozīmīgu ir plaši izplatītais princips par sociālo nevienlīdzību un dalījumu – zemākajām šķirām un masām ir pieeja ikoniskajam aspektam, tātad vairāk vizuālajam, un augstākajām šķirām un elitei – vairāk konceptuālajam vai verbālajam aspektam. Par piemēru Moskoviči min Francijas un Itālijas ievērojamus zīmējumus un freskas, kas bija baznīcas pasūtījums, lai parādītu savu varu un formētu reliģisko zemapziņu analfabētiem. Atbildot uz jautājumu “Kāpēc cilvēki veido sociālās reprezentācijas?” Moskoviči min, ka cilvēks veido reprezentācijas, lai visu svešo un nepazīstamo padarītu zināmu, saucot to par familiaritātes principu. Moskoviči nozīmi piešķir arī metaforām, kuras spēlē lielu lomu sociālās reprezentācijas veidošanā. Tās ieliek jaunas idejas un mazāk zināmus attēlus citos, kas ir jau familiāri.⁵⁵

Lai tālāk izprastu teorijas pielietojumu šajā darbā, ir nepieciešams definēt jēdzienu “nozīme”, kas ir darbā apskatāmās teorijas viena no galvenajām sastāvdaļām. Hals min, ka “nozīme nav kaut kas tiešs vai skaidri saprotams, tas ir kaut kas mainīgs un mainās caur kontekstu, pielietojumu un vēsturiskajiem apstākļiem; tā vienmēr tiek mainīta, lai rezonētu ar jaunām

⁵³ Hall, S. (2003). The Work of Representation. In: Hall, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. P. 1.

⁵⁴ Turpat. 1.–9. lpp.

⁵⁵ Deaux, K., Philogene, G. (Ed) (2001). *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. P. 19–20.

situācijām”. Galvenais aspekts ir tāds, ka nozīme nepiemīt lietām vai pasaulei, tā tiek konstruēta, radīta; tā ir prakses rezultāts – prakses, kas rada nozīmi, kas lietām iedod jēgu.⁵⁶

Valodniecībā vārds “nozīme” tiek definēta kā “valodas vienību (vārdu, vārdformu, teikumu) saturs jeb reālās īstenības parādību un to savstarpējo attiecsmju vispārinājuma atspoguļojums valodas vienībās caur apziņu”.⁵⁷

Sociālajā reprezentācijā galvenais ir kopīgas zināšanas un realitātes veidošana, jo mūsu kopīgās reprezentācijas veido mūsu identitāti un piederību sabiedrības grupā, kas ļauj mums mijiedarboties ar citiem sabiedrības locekļiem visiem saprotamā veidā.

2.1. Komunikatīvie mehānismi

Sociālās reprezentācijas teorijā tiek runāts par diviem pamat-komunikatīvajiem mehānismiem – noenkurošanu (*anchoring*) un objektivizāciju (*objectification*). Aplūkojot noenkurošanas mehānismu, tas nozīmē klasificēt un apzīmēt (*to label*). Tas nozīmē, ka visa svešā padarīšana par saprotamāku, ir to apzīmēt ar kādu ierastāku vārdu.⁵⁸ Ja objektivizācija izskaidro, kā tiek veidotas sociālās reprezentācijas, noenkurošana izskaidro tās funkcionēšanu. Gan objektivizācija, gan noenkurošana ir procesi, kas atklāj ciešās saiknes starp zināšanām dažādās formās un sociālajiem apstākļiem, kādos tās attīstās.⁵⁹

Pastāv vairāki noenkurošanas mehānismi: vārda piešķiršana (*naming*), emocionālā noenkurošana (*emotional anchoring*), tematiskā noenkurošana (*thematic anchoring*), metaforiskā noenkurošana (*metaphoric anchoring*) un noenkurošana, izmantojot pamata antinomijas (*anchoring via basic antinomies*).⁶⁰

Visizplatītākais veids, kā svešai vai nezināmai parādībai piešķirt pazīstamāku seju, ir tās nosaukšana, piešķirot tai vārdu. Nosaucot kaut ko, mēs to izceļam no anonimitātes, lai to apveltītu ar ģenealoģiju un iekļautu konkrētu vārdu kompleksā, lai faktiski atrastu mūsu kultūras identitātes matricā. Tādā veidā parādība tiek atbrīvota no slepenības un nesaprotamības. Jauna politiskā grupa

⁵⁶ Hall, S. (2003). The Work of Representation. In: Hall, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. P. 10; 24.

⁵⁷ Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca. Izgūts no <https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=1&q=noz%C4%ABme&id=952108&&g=1>

⁵⁸ Austers, I., Reņģe, V. (2008). Sociālie priekšstati par psiholoģiju populāros un zinātniskos psiholoģijas žurnālos. *Latvijas Universitātes raksti*. (729. sēj.). Psiholoģija. 54. lpp. Izgūts no <https://www.lu.lv/materiali/apgads/raksti/729.pdf>

⁵⁹ Rubira-García, R., Puebla-Martínez, B., Gelado-Marcos, R. (2018) Social Representations in Studying Information, Knowledge, and Mediations: A Critical Review. *Social Sciences*. 7(12). P. 256. doi: 10.3390/socsci7120256

⁶⁰ Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. P. 7–12.

var tikt nosaukta par teroristiem, jauna slimība tiek saukta par mūsu laikmeta melno nāvi, sarežģīto zinātnisko fenomenu “klimata pārmaiņas” drīz var apzīmēt kā laika apstākļus utt. Emocionālā noenkurošanās attiecas uz komunikatīvu procesu, kurā jauna parādība tiek piesaistīta labi zināmām emocijām. Noenkurošana var notikt arī pamata tematiskajos līmeņos, izmantojot pamatā esošās nozīmes kategorijas, antinomijas, piemēram, dzīvība/nāve vai kultūra/daba utt., vai ar metaforu lietošanu. Metaforas padara lietas un parādības saprotamas, iztēlojoties tās kā kaut ko citu (piemēram, laiks ir nauda); šeit jāpiebilst, ka ir metaforas, kas ir vispārzināmas un ir tādas, kas ir specifiskas konkrētai kultūrai vai pat noteiktai sabiedrības daļai.⁶¹

Objektīvizācijas mehānismā runa ir par abstraktas informācijas transformēšanu konkrētās zināšanās caur komunikāciju. Šim mehānismam raksturīgs tēlainums, metaforas un simboliskā nozīme, ar ko mēs dalāmies konkrētās tēmās. Sociālā reprezentācija šajā posmā ir nozīmes leksikons, kas iegūts no abstraktā objekta objektīvizācijas, piemēram, saturs tiek veidots ap kādiem kopīgiem punktiem, kas ir raksturīgi noteiktiem cilvēkiem (un viņi sapratīs satura nozīmi).⁶² Kā min Hoijera: “Tā ir sava veida abstraktu ideju materializācija, reprezentējot idejas kā konkrētas parādības, kas pastāv fiziskajā pasaulē.”⁶³ Piemēram, kad mediji pievieno konkrētas vētras, karstuma viļņus vai plūdus, kas ietekmē klimata pārmaiņas, abstraktā parādība tiek objektīvizēta, vai piemēram, mediji objektīvizēja ģenētisko inženieriju vai mūsdienu biotehnoloģijas ar aitas Dollijas attēlu. Emocionālā objektīvizācija ir saistīta ar spēcīgu emocionālu komponentu iesaistīšanu, piemēram, izmantoti biedējoši kadri ar cilvēkiem, kuri bēg no plūdiem vai lieli meža ugunsgrēki, kad runā par klimata pārmaiņām. Objektīvizācija caur personificēšanu ir idejas vai fenomena saistīšana ar konkrētu personu (piemēram, psihoanalīze – Freids, relativitātes teorija – Einšteins).⁶⁴ Objektīvizācija ir darbība, kas strukturē, stilizē un kristalizē jēdzienu vai kritēriju pārpilnību, kas kļūst apkārt komunikācijas plūsmā, kas mūs bieži ieskauj. Kā to min autori Rainers Rubira-Garsija (*Rainer Rubira-García*), Belens Puebla-Martinezs (*Belén Puebla-Martínez*) un Roberto Gelado-Markos (*Roberto Gelado-Marcos*), tiek identificēti trīs posmi, kas veido objektīvizācijas procesa mehānismu: atase jeb dekontekstualizācija (to sauc arī par selektīvo konstruēšanu un ir saistīta ar asimilāciju), figurālā kodola veidošanās, ko mēdz dēvēt arī par

⁶¹ Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. P. 7–12.

⁶² Deaux, K., Philogene, G. (Ed) (2001). *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. P. 85.

⁶³ Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. P. 12.

⁶⁴ Turpat. 12.–13. lpp.

strukturējošo shematizāciju (veicina objekta vizualizāciju) un naturalizācija (jaunā konceptuālā shēma būs apveltīta ar realitāti un dos iespēju interpretēt grupu vides elementus.).⁶⁵

Sociālās reprezentācijas tiek veidotas ar objektivizācijas un noenkurošanas mehānismiem, kas palīdz nezināmo un svešo padarīt familiāru un saprotamu. Šie mehānismi tiek pielietoti situācijās, kurās indivīds saskaras ar sev nepazīstamu lietu vai situāciju, un to tieši var attiecināt arī uz Salaspils nometnes ieslodzītajiem un viņu veidoto komunikāciju ar citiem cilvēkiem.

2.2.Reprezentācijas teorijas pieejas

Pētnieki Paskāls Moliners (*Pascal Moliner*) un Kristians Gumelli (*Christian Guimelli*) min četras dažādas sociālās reprezentācijas teorijas pieejas – sociogēnētisko, sociodinamisko, strukturālo un dialogisko pieeju. Pētījumiem, kur tiek izmantota sociogēnētiskā pieeja, mērķis ir izprast reprezentāciju ģenēzi un nozīmes attiecības, kas grupām ir ar savu vidi. Šajā pieejā galvenā uzmanība tiek pievērsta reprezentāciju ģenētiskās dinamikas, objektu evolūcijas un to nozīmes izpētei atbilstoši vēsturiskajai un sociālajai evolūcijai. Sociodinamiskā pieeja ir vērsta uz starpindividuālo un starpgrupu atšķirību izpēti attiecībā uz reprezentācijas objektiem. Strukturālā pieeja sociālās reprezentācijas teorijā koncentrējas uz to elementu analīzi, kas ir kopīgi grupas dalībniekiem par objektu. Dialogiskā pieeja pievēršas tam, kā citu grupu domāšanas veidi iejaucas attiecīgās grupas realitātes ģenēzē vai veidošanā.⁶⁶

Šeit jāpiemin arī S. Hals un viņa minētās trīs dažādās pieejas, lai paskaidrotu, kā nozīmes reprezentācija darbojas tieši caur valodu:

1. Atspoguļošanas pieeja;
2. Nodoma pieeja;
3. Konstrukcionisma pieeja.

Atspoguļošanas pieeja meklē atbildi uz jautājumu, vai valoda vienkārši atspoguļo nozīmi, kas jau pastāv objektu, cilvēku, ideju un notikumu pasaulē. Otrā – nodoma – pieeja atspoguļo runātāju, autoru kā indivīdu, kurš uzliek savu unikālo nozīmi pasaulē caur valodu. Vārdi nozīmē to, ko to autors ir paredzējis. Šai pieejai ir arī savas kļūdas. Mēs nevaram būt nozīmes unikālie avoti valodā, jo tas nozīmētu, ka mēs varam sevi izteikt pavisam privātā valodā, bet valodas būtība

⁶⁵ Rubira-García, R., Puebla-Martínez, B., Gelado-Marcos, R. (2018) Social Representations in Studying Information, Knowledge, and Mediations: A Critical Review. *Social Sciences*. 7(12). P. 256.

⁶⁶ Manchaiah, V., Danermark, B., Germundsson, P., Ratinaud, P. (2019). *Disability and Social Representations Theory. The Case of Hearing Loss*. London; New York: Routledge.

ir komunikācija un tā ir atkarīga no kopīgām lingvistiskajām konvencijām un kopīgiem kodiem. Lai mēs varētu dalīties ar savām personīgajām nozīmēm un tajā pašā laikā tiktu arī saprasti, mums ir jāpieņem vispārpieņemti valodas lietošanas noteikumi, kodi un konvencijas.⁶⁷ Šī pieeja, kopā ar komunikatīvo mehānismu – vārda piešķiršana, autores darbā tiks aplūkota pētījuma daļā, jo rakstītās vēstules un tajās izmantotā valoda un vārdi ir autora radīta valoda, ar tās unikalitāti un subjektīvo nozīmi. Trešā pieeja – konstrukcionisma pieeja – atpazīst valodas publisko, sociālo raksturu. Šī pieeja atzīst, ka ne lietas pašas par sevi, ne atsevišķi valodas lietotāji nevar noteikt valodas nozīmi. Lietām nav nozīmes – mēs konstruējam nozīmi, izmantojot reprezentācijas sistēmu – konceptus un zīmes.⁶⁸

Minēto pieeju pielietošanā liela nozīme ir valodai un tās lietojumam, jo tieši konkrētu kopīgo kodu un lingvistisko elementu lietošana veido mūsu sabiedrībā noteiktas nozīmes, kuras saprot visi noteiktās sabiedrības locekļi. Šeit uzsvars ir jāliek uz strukturālo pieeju, kas saistīta ar grupas indivīdu kopīgajiem elementiem.

Aplūkotās teorijas vēstuļu pētniecībā noder, pētot interpersonālās komunikācijas klātbūtni un tās izpausmes elementus vēstuļu saturā, piemēram, analizējot vēstuļu uzrunas un noslēguma daļu, izmantoto personas lietojumu (rakstīts 1. personā), mīļvārdiņus, kā arī emociju lietojums un klātbūtne vēstuļu saturā, kas pastiprina mijiedarbību personiskā līmenī. Balstoties uz to, vēstulēs iespējams noteikt attiecību tuvumu, interpretēt to attīstību. Sociālās reprezentācijas teorija vēstuļu pētniecībā noder, interpretējot to saturu un izmantotos vārdus kādas lietas objektivizācijai vai noenkurošanai. Liela nozīme šīs teorijas interpretācijā ir tēlaino izteiksmes līdzekļu lietošana vēstulēs, piemēram, izmantotās metaforas un zemteksts, kas ļauj nolasīt slēptu nozīmi, kas saprotama konkrētai sabiedrībai vai grupai, šajā gadījumā – vēstuļu adresātam.

⁶⁷ Hall, S. (2003) The Work of Representation. In: Hall, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. P. 24–25.

⁶⁸ Turpat.

3. CENZŪRA

Cenzūra vēsturiski ir bijusi klātesoša jau ilgu laiku, pirmo reizi terminam parādoties Romā ap 430. gadu pirms mūsu ēras. Senās Romas un Grieķijas sabiedrībās cenzūra tika uzskatīta par cieņpilnu uzdevumu, formējot sabiedrību un indivīdu personību, un valdību attēlojot kā ideālu. Vārda brīvība un brīva domu paušana bija izaicinājums arī kristietības sargātājiem, it īpaši atvairot ķecerīgas idejas, kas nostājās pret kristīgo doktrīnu. Tā, piemēram, baznīcu līderi iepazīstināja ar Nīkajas ticības apliecību, kas tika izsludināta mūsu ēras 325. gadā un palīdzēja “aizstāvēt” kristīgo doktrīnu. Izgudrojot iespiedmašīnu, tikai pieauga vajadzība pēc cenzūras, jo līdz ar katoļu baznīcas materiālu pieaugumu, pieauga arī protestantu un “ķeceru” informācijas apjomi. Laikā, kad sāka iznākt pirmās avīzes un tika pieredzēti lieli uzlabojumi informācijas avotos, valstu autoritātes sāka arī uztraukties par pieejamo informāciju sabiedrībā un tās ietekmi uz pašu sabiedrību (it īpaši kara laikos vai iekšējos konfliktos).⁶⁹ Vēsturiski cenzūra ir ilgi attīstījusies un mainījusies, ietekmējot dažādas dzīves sfēras un sabiedrību, kas palīdzējusi to formēt pēc valdošo varu un reliģijas noteikumiem.

2. pasaules kara laikā apkārt valdošā cenzūra ietekmējusi cilvēkiem pieejamo informāciju un tās saturu, kā arī to, cik daudz un ar kādu informāciju paši cilvēki atklāti dalījušies ar citiem. Lai izprastu pastāvošo cenzūru sabiedrībā tieši Salaspils nometnes pastāvēšanas laikā, nepieciešams aplūkot cenzūras vispārējo definīciju un tās īpašības. Frančeska Biliani (*Francesca Billiani*) cenzūru definē kā “manipulatīva diskursa pārrakstīšana no vienas struktūras citā ar mērķi filtrēt informācijas plūsmu no viena avota citā”.⁷⁰ Cenzūra ir iedarbīga un piespiedu kārtā īstenota darbība, ar kuras palīdzību bloķē, manipulē un kontrolē starpkultūru komunikācijas izveidi, ar to saprotot, ka tā primāri tiek mērķēta uz tādām formām kā estētiskā, ideoloģiskā un kultūras komunikācija. Kā min Biliani, cenzūra galvenokārt darbojas pēc noteiktām vērtībām un kritērijiem, kurus izveido dominējošie institūti, ar to saprotot likumdošanas institucionālo varu – tiem, kas valda pār citu izvēles brīvību, gan publiskā, gan privātā līmenī.⁷¹

Īlans Pelegs (*Ilan Peleg*), Lafajetes koledžas profesors, cenzūras definīciju piedāvā no politiska skatījuma, sakot, ka tā ir “sistemātiska komunikācijas satura kontrole, ko veic valdība,

⁶⁹ Newth, M. (2010). *The Long History of Censorship*. Retrieved from http://www.beaconforfreedom.org/liste.html?tid=415&art_id=475

⁷⁰ Billiani, F. (Ed) (2007). *Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media*. Manchester: St. Jerome Publishing. P. 3.

⁷¹ Turpat. 4. lpp.

izmantojot dažādus līdzekļus”.⁷² Pelegs min, ka ir dažas svarīgas raksturīpašības šai cenzūras definīcijai. Tā ietver sistemātiskus centienus kontrolēt idejas un to izpaušanu citiem, kur šo centienu intensitāte un aptvērums atšķiras atkarībā no valdošā režīma, taču jāņem vērā, ka cenzūra ir uzvedības modelis, nevis atsevišķs notikums. Tie, kas veicina cenzūru (parasti tās ir valdības), to dara ideju specifiskā satura dēļ, ko viņi cenšas kontrolēt (ekstrēmos gadījumos tiek apspiestas arī neatkarīgās idejas, viss radošums un individualitāte). Metodes un līdzekļi, ko izmanto, lai kontrolētu ideju rašanos un izplatību, ir daudz un dažādi (juridiski, ekonomiski, fiziski u.c.), un tie atšķiras, atkarībā no režīma.⁷³

Katras diktatūras pamatā ir informācijas kontrole un manipulācijas, tāpēc cenzūra ir ļoti svarīga jebkuram apspiedošam režīmam. Kā to min Maikls Skammels (*Michael Scammell*), speciālists cenzūrā, cenzūra pēc definīcijas ir cieši saistīta ar varu un tās izmantošanu. Skammels to redz kā politisku rīku un runas brīvības ierobežošanu kā “instrumentu, kas palīdz sasniegt, saglabāt vai turpināt kādas personas varu”.⁷⁴ Cenzūru viņš uzskata par fiziskās varas paplašinājumu.

Bendžamins Koks (*C. Benjamin Cox*) min, ka “cenzēt nozīmē apzināti neļaut kādam skatīt un/vai dzirdēt jēgpilnu verbālu, grafisku, dramatisku vai skaņas materiālu, lai aizsargātu vēlamo uzskatu vai attieksmi”.⁷⁵ Tas nozīmē, ka sabiedrībai (vai tās daļai) tiek noslēpta kāda nozīmīga informācija, un ne izveidota jauna, lai “iepotētu” jaunas idejas vai uzskatus. Koks min, ka cenzūru iespējams iedalīt dažādās kategorijās (cenzūras tehnika, aizsargātā organizācija, cenzētais materiāls, mērķauditorija, ticība un cenzētājs).⁷⁶

Cenzūra ir sistemātiskas darbības, lai kontrolētu un ierobežotu informāciju sabiedrībā vai kādā tās daļā un, skatoties no politiskā aspekta, to veicinājusi valdošā režīma valdība. Nākamajā apakšnodaļā tuvāk tiks aplūkota cenzūra totalitārisma režīmā, akcentu liekot uz nacistiskās Vācijas režīmu, kā arī iztirzāti cenzūras veidi pēc cenzētāja kategorijas, uzsvāru liekot uz pašcenzūru.

⁷² Peleg, I. (Ed) (2019). *Patterns of Censorship Around the World*. NY: Routledge. P. 7.

⁷³ Turpat. 7.–8. lpp.

⁷⁴ Rose, F. (2017). Censorship and self-censorship in the 21st century. *Index on Censorship*. Retrieved from <http://churchandstate.org.uk/2017/03/censorship-and-self-censorship-in-the-21st-century/>

⁷⁵ Cox, B. (1979). The Varieties of Censorial Experience: Toward a Definition of Censorship. *The High School Journal*. Vol. 62, No. 8. University of North Carolina Press. P. 313. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/40365120>

⁷⁶ Turpat.

3.1. Cenzūra totalitārisma režīmā

20. gadsimtā totalitārisms valdīja vairākās Eiropas valstīs – Vācijā, Itālijā, Spānijā, Padomju Savienībā. Raksturīgākās īpašības totalitārisma varai ir terors un propaganda un citas, “nepatiesas” informācijas cenzēšana. Hanna Ārente (*Hannah Arendt*), politiskā filozofe, par propagandu min, ka tā ir “totalitārisma režīma priekštece un pavadone” un ka tā “vienmēr ir tikpat atklāta, cik nepatiesa”.⁷⁷ Pēc Ārentes teiktā, totalitāram režīmam ir nepieciešams gūt atbalstītājus un jābūt spējīgam iedvest ticamību, un masas iespējams iekarot tieši ar propagandas palīdzību.⁷⁸

Padomju sabiedrība tika vadīta ar ļeņinistisko vīziju – sabiedrība, kas veidota, pamatojoties uz "zinātniskiem" principiem radītu "jaunu padomju indivīdu", kas dzīvo kopā harmonijā sociālajā utopijā, kur taisnīgums pārvaldītu cilvēku attiecības. Pēc Saņislava Barančaka (*Sanislaw Baranczak*) vārdiem: “Totalitārajā domāšanā nav objektīvas patiesības un realitātes; eksistē tikai tie fakti un objekti, kuriem atļauj eksistēt valdošā vara.”⁷⁹ Ja nepieciešams, realitātes reprezentācija ir jāsagroza ar nodomu, lai kalpotu sociālistiskā taisnīguma mērķim. Savā darbā “Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā” (*The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*) tā autors Orlando Faidžiss (*Orlando Figes*) min, ka 30. gadu jaunieši “bez ierunām ticēja padomju režīma vērtībām un ideāliem”⁸⁰, padomju propagandai un sociālistiskajam reālismam literatūrā un mākslā ieadzinot šādu skatījumu (pārpilnību, strādājošas rūpnīcas, pārtiku un labu dzīvi) uz nākotni.⁸¹

Fašistiskajā Itālijā 1938. gadā tika pieņemts noteikums, kas ierobežoja ārzemju grāmatu tulkošanu un katru tekstu, ko izdevējs vēlējās tulkot, vajadzēja apstiprināt ar Kultūras ministriju. Šis tulkošanas regulējums slēpa daudz specifiskāku un vardarbīgāku nodomu – izslēgt ārzemju ebreju autoru grāmatas, gatavojoties rasistiskajai kampaņai pret ebrejiem. Pēc šī īstenotā nodoma nāca arī pašmāju ebreju darbu aizliegšana Itālijas tirgū.⁸²

30. gados Vācijā, kad pie varas nāca nacionālsociālistiskā partija, Ādolfs Hitlers sabiedrību iepazīstināja ar jauniem likumiem un noteikumiem, lai saglabātu savu kontroli pār visu valsti, pārsvarā šai kontrolei esot brutālai, iedzītai caur bailēm un apspiestību. Izveidojot gestapo, nacistu slepeno policiju, ar informatoru palīdzību tika ievākta informācija par Vācijas iedzīvotājiem un ziņots par cilvēkiem, kuri izplatīja anti-nacistisku informāciju. Par propagandas ministru tika iecelts Jozefs Gēbelss (*Josef Goebbels*), kura mērķis bija sabiedrības pakļaušana partijas

⁷⁷ Ārente, H. (2000). *Totalitārisma izcelsme*. Rīga: Elpa. 377. lpp.

⁷⁸ Turpat. 415. lpp.

⁷⁹ Peleg, I. (Ed) (2019). *Patterns of Censorship Around the World*.

⁸⁰ Faidžiss, O. (2007). *Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC. 282. lpp.

⁸¹ Turpat.

⁸² Billiani, F. (Ed) (2007). *Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media*. P. 27–32.

ideoloģijai un Hitleram. Gēbelss kontrolēja medijus un mākslu, īstenojot nacisma propagandu un cenzējot citu informāciju.⁸³

Vācijā tika veicināta un īstenota plaša cenzūra, piemēram, grāmatu dedzināšana (iznīcinot 1/3 no visiem bibliotēku krājumiem Vācijā⁸⁴), veicinot arī ideoloģisko koordināciju visām politiskajām, sociālajām un kultūras aktivitātēm, lai vāciešu ikdienas katrs elements kļūtu par daļu no nacionālistiskās sociālistu mašīnas zem Hitlera diktatūras. Noteikta literatūra tika aizliegta, cenzēta, pielāgota nacistiskajai mitoloģijai vai tieši ražota, lai propagandētu šo mitoloģiju. Pēc profesores Kristas Kameņeckas (*Crista Kamenetsky*) teiktā “cenzūra šajā periodā tika veicināta divējādi: ar agresiju pret visu, kas neiekļaujas cenzūras uzskatu rāmjos un cenzora iepriekš noteiktas vērtību sistēmas uzspiešana, kad agresija bijusi veiksmīga”.⁸⁵ Profesore Rebeka Knuta (*Rebecca Knuth*) akcentē rakstītā vārda spēku, kādēļ totalitārisma režīmos grāmatu iznīcināšana bija obligāts pasākums, lai sasniegtu nacionālā diskursa homogenizāciju – grāmatas atbalsta individuālismu, radošumu, racionālismu, informācijas brīvību, kritisko domāšanu un intelektuālo brīvību.⁸⁶ Jebkurš medijs, kurš sniedza anti-nacistiskas idejas, tika cenzēts; cenzēja ne tikai jau pieminētās grāmatas un literatūru, bet arī laikrakstus, radio, kino un teātri. Radio pārraidīja nacistu partijas ziņas un uzrunas, skaļruņos publiskās vietās tika atskaņota nacistu propaganda, Hitlera tēls tika izmantots kā Vācijas glābējs.⁸⁷

Totalitārisma režīmā galvenais uzsvars ir realitātes reprezentācijas sagrozīšana par labu valdošajai varai un tās izvirzītajām un propagandētajām vērtībām. Turpmākajā apakšnodaļā detalizētāk tiks aplūkots nacistiskais režīms un ar to saistītā cenzūra Latvijā.

3.1.1. Nacistiskais režīms un cenzūra Latvijā

1941. gada jūnijā Padomju Savienības vara Latvijā tika nomainīta ar nacistiskās Vācijas varu, kura ilga gandrīz četrus gadus, kad Latviju atkārtoti okupēja Padomju Savienība. Šajā laikā Vācija īstenoja plašas aktivitātes okupētajās zemēs, ieskaitot militāru un propagandas politiku. Kā

⁸³ Control through Propaganda and Censorship. *Nazi Control of Germany*. Retrieved from <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zn8sgk7/revision/3>

⁸⁴ Bosmajian, H. (1986). *Censorship and Mythmaking in Nazi Germany*. Retrieved from <https://muse.jhu.edu/article/246131/pdf>

⁸⁵ Turpat.

⁸⁶ Duthie, F. (2010). Libraries and the Ethics of Censorship. *The Australian Library Journal*. 59:3. P. 91–92. doi: 10.1080/00049670.2010.10735994

⁸⁷ Control through Propaganda and Censorship. *Nazi Control of Germany*. Retrieved from <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zn8sgk7/revision/3>

min vēsturnieks Inesis Feldmanis, latvieši cerēja atjaunot Latvijas neatkarību, kad tajā ienāca vācieši, taču “nacistu sākotnējos plānos neietilpa suverēna Latvija, tie paredzēja Latvijas pakļaušanu un ģermanizēšanu”.⁸⁸ Latvija kļuva par Ostlandes (Austrumzemes) reihskomisariāta sastāvdaļu (ģenerālapgabalu) un vācu suverēno varu Latvijas ģenerālapgabalā realizēja reihskomisāram pakļautais ģenerālkomisārs.⁸⁹

Aplūkojot realizēto militāro politiku Latvijā šajā laikā, redzams, ka Vācija aktīvi organizēja “brīvprātīgu” iesaukšanu un SS leģiona veidošanu, izziņojot jaunu zēnu un vīriešu mobilizāciju, kas skāra lielu daļu Latvijas sabiedrības. Kā atzīmē vēsturnieks Uldis Neiburgs, kara sākumā daļa latviešu karavīru bija brīvprātīgie, kas iestājās kārtības dienesta bataljonos un šis brīvprātības princips esot pastāvējis visu kara laiku.⁹⁰

Aplūkojot vairāk Vācijas realizēto propagandas politiku, un precīzāk – informācijas cenzēšanu – Latvijas mediju telpā un sabiedrībā, var secināt, ka par informācijas saturu, tā cenzēšanu un izplatīšanu bija atbildīgas civilās propagandas institūcijas (Propagandas ministrija ar Gēbelsu tās vadībā, Valsts Okupēto Austrumu apgabalu ministrija jeb Austrumu ministrija, kurā tika izveidota Preses un izglītības daļa, citi preses un propagandas dienesti) un militārās un paramilitārās propagandas institūcijas (t.s. propagandas rotas – Baltijas zemju un Balrutēnijas propagandas nodaļa ar tās subordinēto propagandas grupu “Rīga”, vērmahta armiju grupas “Nord” propagandas daļa ar sadalītām sešām grupām).⁹¹ Šajās propagandas rotās iekļāva aktīvos propagandistus, preses darbiniekus, cenzūras virsniekus un daļēji arī radoraidītāju vienības, un to galvenā loma sākumā bija skrejlapu un plakātu izplatīšana, kā arī preses un radio kontrole. Minētajā vērmahta armiju grupas “Nord” propagandas daļā bija preses grupa, kas veica preses cenzūru un kontrolēja izdevniecības un spiestuves, arī kultūras grupa, kas veica pastāvošās kultūras dzīves novērošanu, kontroli un cenzūru, izdevniecību grupa, kura novēroja un kontrolēja izdevniecības, cenzēja visus drukātos materiālus. Vēl propagandas daļā ietilpa filmu grupa, kura veica filmu cenzūru.⁹² Kā min Zellis, lielākais laikraksts “Tēvija” tika pakļauts rakstu cenzēšanai pirms iespiešanas, taču apgabalu un provinces presi kontrolēja vietējie cenzori, kuri veica pēccenzūru jau publicētiem rakstiem. Pētnieki Edvīns Evarts un Juris Pavlovičs uzsver, ka vācu okupācijas laikā “Tēvijas” numura izskatīšana bija obligāta aktīva latviski lasoša pilsētnieka ikdiena dzīves

⁸⁸ Caune, A., Feldmanis, I., Strods, H., Šneidere, I. (Red.). (2004). Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā 1941–1945. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti*. (11. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 9. lpp.

⁸⁹ Turpat.

⁹⁰ Turpat. 19. lpp.

⁹¹ Zellis, K. (2012). *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941-1945)*. Rīga: Apgāds Mansards. 50.–70. lpp.

⁹² Turpat. 70.–72. lpp.

sastāvdaļa, un šis laikraksts bija galvenais kara laika pasaules redzējuma veidotājs Latvijā. Tas, ko secina abi pētnieki, ir, ka šajā laikā preses informācijas telpa bija vāciska un izkropļota, un tā atainoja pasauli tikai totalitārās impērijas robežu ietvaros.⁹³

Nozīmīga piebilde, ko piemin Zellis, ir tāda, ka okupācijas laika preses izdevumos publicētie raksti ne vienmēr piederēja minētajam autoram, bet gan propagandas daļas cenzoriem (par ko netieši liecināja dažādu publikāciju vienādie izteiksmes līdzekļi).⁹⁴ Ar iekšlietu ģenerāldirekcijas Mākslas un sabiedrisko lietu pārvaldes starpniecību tika īstenotas vairākas aktivitātes, piemēram, aizliegto grāmatu un skaņu plašu izņemšana no bibliotēkām un grāmatnīcām. Šī pārvalde arī veica provinces preses pēccenzūru, piesūtīja redakcijām “vērtīgus” rakstus u.c.⁹⁵ Jāņem vērā, ka cenzūra nebija vērojama tikai drukātajā presē un publikācijās, bet arī vizuālajos materiālos (plakāti, fotogrāfijas, karikatūras), audio materiālos (minētie radio, skaņu plates) un kino.

Šajā laikā nacistiskais režīms Latvijas teritorijā īstenoja dažādas propagandas akcijas un informācijas cenzēšanu, kas ietekmēja iedzīvotājiem pieejamo informāciju, šī iemesla dēļ vairumam iedzīvotāju nācās patērēt apzināti sagrozītu informāciju un propagandas materiālus, kas akcentēja šīs varas vērtības. Kopumā cenzūras klātbūtne nacistiskās Vācijas režīma laikā Latvijā pētīta saistībā ar esošo propagandu šajā periodā, aplūkojot gan institūcijas, kuras bija atbildīgas par propagandas realizēšanu un satura cenzēšanu, gan izmantotajiem informācijas kanāliem un kopējo propagandas saturu šī režīma laikā.

3.2. Cenzūras veidi

Aplūkojot Aaza Ramazāna Ahmada (*Araz Ramazan Ahmad*) izdalītos cenzūras veidus, redzams, ka tie ir: morālā, valdības vai militārā, politiskā un reliģiskā cenzūra. Par morālo cenzūru Ahmads definē to, ko “sabiedrība uzskata par “labu rīcību” vai “parastiem tikumiem””⁹⁶. Autors min, ka morālajai cenzūrai ir liela ietekme tieši nedemokrātiskās valstīs, kur runāt par morālām vērtībām nav atļauts. Demokrātiskās valstīs tā tiek izmantota, lai definētu, kas, piemēram, skaitās

⁹³ Evarts, E., Pavlovičs, J. (2016). *Ikdienas dzīve Latvijā nacistiskās Vācijas okupācijas laikā 1941–1945*. Rīga: Zinātne. 240.–243. lpp.

⁹⁴ Zellis, K. (2012). *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941–1945)*. 23.–25. lpp.

⁹⁵ Turpat. 66. lpp.

⁹⁶ Ahmad, R., A. (2019). The Effect of Media Censorship on Freedom. *International Conference on Accounting, Business, Economics and Politics*. P. 168. doi: 10.23918/ICABEP2019p23

“pornogrāfisks”. Valdības vai militārā cenzūra tiek skaidrota kā militāras informācijas un taktikas aizsargāšana, ko izmanto tieši kara laikā. Aprakstot politisko cenzūru, autors atsaucas uz profesoru Džulianu Petliju (*Julian Petley*), minot, ka šāda cenzūra “parasti sastopama valstīs, kuras vēlas noslēpt kādu slepenu informāciju no publikas, lai saglabātu sociālo kontroli”⁹⁷. Ahmads min, ka reliģiskā cenzūra notiek daudzās valstīs, it īpaši islāma. Valstīs, kur mediji tiek kontrolēti ar reliģiju, cilvēki nevar saņemt patiesu informāciju par politiskajiem jautājumiem savā valstī.⁹⁸

Ahmads arī min, ka pastāv cita veida cenzūras, ieskaitot pašcenzūru, kuru apraksta B. Koks. Kā savā darbā Koks apraksta cenzūras kategoriju pēc to cenzētājiem, tie mēdz darboties caur oficiāliem kanāliem – institūcijām, korporācijām, valdības organizācijām, bet citas ir “paš-ieceltas” (*self-appointed*), piemēram, vecāki, audzinot savu bērnu, interpretējot savu lomu ar cenzūras darbībām.⁹⁹

Kā minēts iepriekšējā nodaļā, Koks izdala vēl piecas cenzūras kategorijas: cenzūras tehnika (interpretācija, rediģēšana, izspiešana, interpolācija, izslēgšana, kritika, apspiešana, nosodīšana), aizsargātā organizācija (indivīds, speciāla grupa, sabiedrība, valdība, institūcijas, doktrīna, politika, speciālas intereses), cenzētais materiāls (verbāls, grafisks, dramatisks, skaņas), mērķauditorija (sabiedrība, bērni, jaunatne, pieaugušie, vīrieši, sievietes u.c.) un ticība (faktuāla, konceptuāla, vērtība, metafiziska).¹⁰⁰

Arlens Blūms (*Арлен Викторович Блюм*), bibliogrāfs un Krievijas cenzūras vēsturnieks, cenzūru daļa augošā hierarhijā, izdalot to:

1. Pašcenzūra, ar ko viņš apzīmē autocenzūru, iekšējo cenzūru, iekšējo redaktoru, iekšējo cenzoru;
2. Redakcionālā cenzūra – to veic izdevniecību darbinieki, žurnāli, laikraksti, teātri, radio un filmu studijas u.c. Padomju Savienības laikā par izdevniecības vadītājiem iecelti lielākās partijas darbinieki, kuri pakļāva tekstus stingrai ideoloģiskai rediģēšanai;
3. Glavļita (*Главное управление по делам литературы и издательств* – galvenā literatūras pārvalde Padomju Savienībā, iestāde, kas veica cenzūras funkcijas) kontrole – šai iestādei bija ļoti svarīga loma, jo tā visas filiāles veica visu praktisko darbu, kā arī piegādāja materiālus par pretpadomju noskaņojumu informatīvajā vidē;

⁹⁷ Ahmad, R., A. (2019). The Effect of Media Censorship on Freedom. *International Conference on Accounting, Business, Economics and Politics*. P. 168.

⁹⁸ Turpat.

⁹⁹ Cox, B. (1979). The Varieties of Censorial Experience: Toward a Definition of Censorship. *The High School Journal*. Vol. 62, No. 8. University of North Carolina Press. P. 319.

¹⁰⁰ Turpat. 313. lpp.

4. Politiskās slepenpolicijas soda cenzūra - tolaik Apvienotā Valsts politiskā pārvalde (OGPU), Iekšlietu Tautas komisariāts (NKVD), Valsts drošības komiteja (MGB), kuros šim nolūkam bija Politiskās kontroles nodaļa. Soda cenzūra nozīmēja ārpusstiesas represijas un visa literārā procesa norises un publicēto darbu slepenu uzraudzību;
5. Ideoloģiskā cenzūra – to veic partijas vadība, kurai piederēja gan pirmais, gan pēdējais izšķirošais vārds, kas noteica autoru un viņu darbu, kā arī žurnālu, avīžu un citu mediju likteni; partija deva norādījumus Glavlitam.¹⁰¹

Šādu dalījumu var attiecināt arī uz nacistisko Vāciju un šīs varas realizētos pasākumus informācijas cenzēšanai, jo arī nacistiskās Vācijas institūti (Reiha tautas apgaismības un propagandas ministrija ar J. Gebelsu ministra amatā), gestapo un, protams, nacionālsociālistiskā partija izmantoja dažādus rīkus cenzūras nodrošināšanai.

Kamēr nacistiskās Vācijas laikā okupētajās zemēs valda politiskā cenzūra, kuru regulē valdības organizācijas, individuālā līmenī, gan apmainoties ar informāciju, gan radošajiem darbiniekiem rakstot un publicējot savus darbus, tiek piekopta pašcenzūra.

3.2.1. Pašcenzūra

Pašcenzūrā, kā to min B. Koks, cenzūras mērķis ir pats indivīds, kurš cenšas nosargāt savus uzskatus, izmantojot cenzūras tehnikas. Pašcenzūras piemēri var būt ļoti vienkārši un ar to mēs sastopamies katru dienu – izvairāties lasīt konkrētas ziņas, jo mums tās “nepatīk” vai šķiet neobjektīvi atspoguļotas, izvairāties patērēt konkrētu saturu, jo tā valoda un attēlojums mums šķiet aizskarošs u.c. Pēc Koka domām, pašcenzūrā izmantotā tehnika būs “apspiešana, kritika, nosodījums vai interpretācija”.¹⁰² Pašcenzūras mērķis ir izvairīties no vilinājuma pēc informācijas, aizsedzot savas acis un ausis, lai šī informācija mūs nerasniedz un nemaina mūsu uzskatus un attieksmi, un liek paskatīties uz kaut ko no cita skatu punkta.¹⁰³

Akadēmiķis Daniels Bartals (*Daniel Bar-Tal*) par pašcenzūru izsakās skarbi: “Pašcenzūra var kļūt par sērgu, kas ne tikai neļauj veidot labāku pasauli, bet arī laupa tā izpildītājam drosmi un godprātību.”¹⁰⁴ Akadēmiķis min, ka pašcenzūra vērojama visās sociālās vietās un komunikācijās,

¹⁰¹ Blum, A. (2000). *Sovetskaja cenzura v epochu totalnogo terrora. 1929–1953*. Sankt-Peterburg: Akademicheskii proekt. S. 14–22.

¹⁰² Turpat. 319. lpp.

¹⁰³ Turpat.

¹⁰⁴ Bar-Tal, D. (2017). Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon: Conception and Research. *Advances in Political Psychology* (Vol. 38). P. 37. doi: 10.1111/pops.12391

sākot ar interpersonālo, beidzot ar intra-organizāciju. Dažādu iemeslu dēļ indivīdi izvēlas neatklāt patiesu informāciju savai ģimenei, draugiem, grupas biedriem, medijiem vai līderiem. Visos šajos gadījumos indivīds uzskata, ka, atklājot šo patieso informāciju, tas var maksāt dārgi, tādēļ viņi izvēlas to noslēpt.¹⁰⁵ Bartala minētā informācija rezonē ar nacistiskajā Vācijas režīmā valdošo cenzūru un indivīdu sarakstēm ar savu ģimeni, radniekiem vai draugiem – neatklājot patiesu vai pilnīgu informāciju par sevi un savu stāvokli, tādā veidā pasargājot gan sevi, gan vēstules adresātu.

Bartals pašcenzūru definē kā “tīša un brīvprātīga informācijas noklusēšana no citiem, ja nav formālu šķēršļu”.¹⁰⁶ Kopā ar atbilstību un paklausību pašcenzūra jāuzskata par sociālpsiholoģisku barjeru, kas neļauj brīvi piekļūt informācijai, kavē vārda brīvību un kaitē brīvai informācijas plūsmai.¹⁰⁷ Endrjū Heijs (*Andrew F. Hayes*), Kerola Glinna (*Carol J. Glynn*) un Džeims Šanahans (*James Shanahan*) pašcenzūru definē kā “sava viedokļa noklusēšana auditorijā, kura šim viedoklim nepiekrīt”¹⁰⁸.

Pēc F. Biliāni teiktā pašcenzūra notiek pirms kāda darba publicēšanas, kad aģents – informācijas autors – cenzē savu darbu brīvprātīgi, lai izvairītos no publiskās cenzūras vai arī lai iegūtu kādas sabiedrības daļas atzinību. Pašcenzūra var būt gan apzināta, gan neapzināta. Kā to min franču sociologs Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*): “Pašcenzūra var būt arī kā kompromiss starp kultūras aģenta vēlmī sevi izpaust un sociālajiem spēkiem, it īpaši dominējošajiem spēkiem sabiedrībā.”¹⁰⁹

Arlens Blūms pašcenzūru apraksta kā sevis ierobežošanu teksta tapšanas procesā, kurā autors vadās pēc kādiem valsts vai sabiedrības uzspiestiem tabu, specifisku lasītāju auditoriju vai saviem morāles principiem. Par padomju laiku (ko lielā mērā var attiecināt arī uz nacisma laikā valdošo cenzūru un pašcenzūru) autors izsakās, ka pašcenzūra izpaužas vēlmē autoram uzminēt ideoloģiskās, politiskās, estētiskās pretenzijas, kādas varētu būt oficiālajām kontroles iestādēm, piemēram, partiju ideoloģiskās sfēras, valsts cenzūra, redakcija utt. Laika gaitā pašcenzūra kļūst par radošās darbības regulatoru, kas ir kā nepieciešams nosacījums iespējai tekstu vai darbu publicēt.¹¹⁰ Tā, piemēram, O. Faidžīsa minētais dzejnieks Konstantīns Simonovs, kurš rakstīja

¹⁰⁵ Bar-Tal, D. (2017). Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon: Conception and Research. *Advances in Political Psychology* (Vol. 38). P. 37.

¹⁰⁶ Turpat. 41. lpp.

¹⁰⁷ Turpat.

¹⁰⁸ Hayes, F., A., Glynn, J. C., Shanahan, J. (2005). Validating the Willingness to Self-Censor Scale: Individual Differences in the Effect of the Climate of Opinion on Opinion Expression. *International Journal of Public Opinion Research*. (Vol. 17). P. 444. doi: 10.1093/ijpor/edh072

¹⁰⁹ Billiani, F. (Ed) (2007). *Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media*. P. 206.

¹¹⁰ Blum, A. (2000). *Sovetskaja cenzura v epochu totalnogo terrora. 1929–1953*. S. 14.

dzeju balstoties uz Padomju Savienībā valdošo varu un propagandu, piekopa pašcenzūru, kas ļāva kāpt pa karjeras kāpnēm.¹¹¹ Šo var attiecināt arī uz nacisma Vācijas laikā valdošo pašcenzūru, kad tās radošie darbinieki iesniedza un veidoja darbus, kas atbilst tā laika propagandai un partijas vērtībām.

Pētnieks Viktors Klemperers (*Viktor Klemperer*) par valodas lietojumu nacisma Vācijas laikā min, ka “viss un jebkas trešā reihe valodā uz ebrejiem attiecinātajā daļā ir vērsts uz to, lai viņus pilnīgi un nepārvarami nošķirtu no vāciskā”.¹¹² Tādā veidā valodas lietojumā parādās termini “žīdu tauta”, “žīdēns”, “melnā nāve”, kas nošķir un noniecina šo sabiedrības daļu. Izteikti amatpersonu un arī ikdienas sarunās un publiskajā informācijā tiek izmantoti ebreju aizskaroši īpašības un lamu vārdi (slīpēts, viltīgs, glēvs, līkdegunis, plakanpēdains u.c.), piemēram, Gebelsa publicētais raksts 1945. gada 21. janvārī – “Pasaules nelaimju vaininieki”.¹¹³

Profesore Anna Goldberga (*Ann Goldberg*) min, ka nacistiskās Vācijas (un arī Padomju Savienības) laikā vēstuļu rakstīšana bija “kaķa un peles spēle” ar varas iestādēm, jo vajātie cilvēki centās izvairīties no svarīgas informācijas atklāšanas un tajā pašā laikā nodot steidzamus un aizliegtus ziņojumus. Rezultātā vēstules bija pilnas ar pašcenzūru, saturot apzināti maldinošu vai nepatiesu informāciju – virspusēji skatoties, šķita, ka šīs vēstules klusē par to autoru dzīvēm, bet ieskatoties dziļāk – atklājās slēpta informācija par notiekošo. Vēstuļu autori piekopa dažādas stratēģijas, lai informāciju par notiekošo gan Vācijas teritorijā, gan Padomju Savienībā varētu “iznest uz āru”.¹¹⁴ Holgers Hervigs (*Holger H. Herwig*) atzīmē, ka patriotiskā pašcenzūra tika pieņemta jau pēc Pirmā pasaules kara, kas kalpoja kā daļa no Hitlera radikālā revizionisma un kas jau bija iesakņojusies sabiedrības un elites uzskatos.¹¹⁵

Nemot vērā B. Koka cenzūras kategorijas, uzmanība jāvelta arī cenzētajam materiālam, jo šī darba ietvaros aplūkoti materiāli – Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītās vēstules – ir cenzūras un pašcenzūras objekts. Kā min Koks: “cenzūrai tiek pakļauti tikai jēgpilni izteicieni, kas spēj rosināt pārdomātu vai emocionālu reakciju.”¹¹⁶

¹¹¹ Faidžiss, O. (2007). *Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā*. 293. lpp.

¹¹² Klemperers, V. (2004). *LTI. Trešā reihe valoda filologa piezīmes*. Rīga: AGB. 177.–178. lpp.

¹¹³ Turpat.

¹¹⁴ Goldberg, A. (2006). Reading and Writing across the Borders of Dictatorship: Self-Censorship and Emigrant Experience in Nazi and Stalinist Europe. *Letters across Borders*. New York: Palgrave Macmillan. P. 158–159. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230601079_9

¹¹⁵ Herwig, H., H. (1987). Clio Deceived: Patriotic Self-Censorship in Germany after the Great War. *International Security*. Fall, Vol. 12, No. 2. P. 7. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2538811>

¹¹⁶ Cox, B. (1979). The Varieties of Censorial Experience: Toward a Definition of Censorship. *The High School Journal*. Vol. 62, No. 8. University of North Carolina Press. P. 317.

Pašcenzūra var izpausties gan kā neapzināta, gan kā apzināta darbība indivīda komunikācijas laikā. Tā var būt sevis ierobežošana un pielāgošanās, balstoties uz pastāvošo varu valstī, un tā var būt brīvprātīga informācijas noklusēšana, ar mērķi pasargāt sevi vai sev apkārtējos.

4. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN DIZAINS

Lai pētītu Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītās vēstules un tajās aprakstītos Salaspils nometnes reprezentāciju – sadzīves apstākļus, ikdienu un attiecības, tiek izmantota gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā kontentanalīze. Haralds Lasvels (*Harold Laswell*) min, ka “kontentanalīzē mēs aplūkojam apgalvojumus un zīmes kā izejmateriālus, kas jāapkopo, lai atklātu vai nu satura ietekmi uz auditoriju vai kontroles ietekmi uz saturu”.¹¹⁷ Šajā darbā nozīmīga loma ir kontroles ietekmei uz saturu, jo tieši kontrole (ar to saprotot Salaspils nometnē esošo kontroli) ir tā, kas ietekmē ieslodzīto cilvēku uztveri par nometnē esošajiem dzīves apstākļiem, kā arī vēstuļu autoru emocionālo pārdzīvojumu.

Ir svarīgi pievērst uzmanību vēstuļu autoru izmantotajiem vārdiem un to nozīmei, pētot to reprezentāciju un dziļāku nozīmi, kā arī metaforu, salīdzinājumu un zemtekstu izmantošanu. Pētījuma daļā pielietojot kontentanalīzi un veicot saturisko analīzi, nedrīkst aizmirst par vēstules rakstīšanas laikā pastāvošo cenzūru, kā arī katra autora specifisko rakstīšanas stilu un izmantoto gramatiku, stilistiku u.c.

4.1. Kontentanalīze

Stefans Tičers (*Stephan Titscher*), Maikls Meijers (*Michael Meyer*), Ruta Vodaka (*Ruth Wodak*) un Eva Vetera (*Eva Vetter*) savā grāmatā “Teksta un diskursa analīzes metodes” (*Methods of Text and Discourse Analysis*) min, ka kontentanalīzes attīstību lielā mērā ir ietekmējuši masu mediji un starptautiskā politika. Tā ir ilgāk pastāvējusī teksta analīzes metode.¹¹⁸

Bernards Berelsons (*Bernard Berelson*) kontentanalīzi dēvē par izpētes paņēmienu, kas komunikācijas saturu var aprakstīt kvantitatīvi, sistemātiski un objektīvi.¹¹⁹ Savukārt, Ole R. Holsts (*Ole R. Holsti*) to dēvē par jebkuru izpētes metodi, ar kuru var izdarīt secinājumus, sistemātiski un objektīvi identificējot ziņu īpašās iezīmes.¹²⁰

Analizējot iepriekš minētās kontentanalīzes definīcijas, redzams, ka svarīgākais šajā metodē ir sistemātiski, objektīvi un kvantitatīvi aprakstīt datus.

¹¹⁷ Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2002). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications. P. 57.

¹¹⁸ Turpat. 55. lpp.

¹¹⁹ Turpat.

¹²⁰ Turpat.

Sākotnēji kontentanalīze bija rakstisku tekstu, īpaši laikrakstu, satura kvantitatīvs novērtēšanas veids. Vēlāk to paplašināja līdz literatūras, autobiogrāfijas un citu dokumentu analīzei – dokumentālā metode (*Documentary Method*) – kā arī filmu, TV, video un fotogrāfiju analīzei – vizuālā metode (*Visual Method*). Šajā brīdī uzsvars tiek likts uz kvalitatīvu prioritāti, piemēram, interpretāciju un subjektīvu nozīmi. Kontentanalīze ietver veidus, kādus kvalitatīvie pētnieki kodē un analizē savas lauka piezīmes (*Coding Qualitative Data*), kaut arī paši pētnieki reti atzīst, ka viņi to dara.¹²¹

Kā to min Klauss Krippendorffs (*Klaus Krippendorff*) pēc tam, kad tekstam ir pielietoti analītiskie konstrukti, ar kontentanalīzes palīdzību ir iespējams apkopot secinājumus, kas izriet no teksta, un kas ir viegli saprotami un interpretēti, atklāt dažādus kopīgus modeļus un attiecības, kas atbild uz pētāmajiem jautājumiem, kā arī salīdzināt iegūtos rezultātus ar citiem datiem.¹²²

4.1.1. Kvantitatīvā kontentanalīze

Lai noteiktu tēmu dinamiku un intensitāti nometnes ieslodzīto rakstītājās vēstulēs, darbā tiks izmantota kvantitatīvā kontentanalīze. Kvantitatīvo kontentanalīzi var izmantot, lai noteiktu kādu vārdu, frāžu, priekšmetu vai jēdzienu biežumu tekstu kopumā, un tā neprasa iedziļināšanos pašā teksta saturā un nozīmē.

Kvantitatīvajai kontentanalīzei nepieciešamas formālas īpašības, piemēram, vārdu biežums, telpas mērījumi, laika skaitīšana, atsauces, attēlā atzīmēto cilvēku skaits, draugu skaits. Analīzes objekti var atšķirties no tradicionāla tekstuāla satura (ziņojumi, citātu analīze, tīmekļa lapas) līdz jebkuram multivides objektam ar noteiktām formālām īpašībām un metadatiem (video, fotogrāfijas, audio sarunas). Šāda veida analīze ir labāk piemērota slēgtiem jautājumiem, un tā parasti rada jaunas kategorijas, nevis manuāli izveidotas kategorijas. Kvantitatīvā kontentanalīze vairāk tiek saprasta ar burtisku saturu, nevis latentu, kā tas ir kvalitatīvajai.¹²³ Kā min Krippendorffs, teksts vienmēr ir kvalitatīvs, taču visvienkāršākā tā mērīšanas forma ir teksta vienību kategorizēšana.¹²⁴

¹²¹ Payne, G., Payne, J. (2011). *Content Analysis. Key Concepts in Social Research*. London: SAGE Publications. P. 2. doi: 10.4135/9781849209397

¹²² Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). California: SAGE Publications. P. 191.

¹²³ Binsbergen, J. (2013). *Quantitative Content Analysis*. Retrieved from <https://www.digitalmethods.net/MoM/QuantContentAnalysis>

¹²⁴ Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). P. 87.

Kimberlija A. Noendorfa (*Kimberly A. Neuendorf*) kontentanalīzi skaidro kā sistemātisku, objektīvu, kvantitatīvu ziņas raksturojumu analīzi. Tā sevī iekļauj gan cilvēku kodētu analīzi, gan datorizētu tekstu analīzi (CATA).¹²⁵ Tā ir pētījuma metode, kuru izmanto, lai identificētu kopsakarības komunikācijā. Lai veiktu kontentanalīzi, pētniekam ir sistemātiski jāvāc dati, kuri var būt rakstiskā, mutiskā vai vizuālā formā.¹²⁶

Salaspils noņemnes ieslodzīto vēstulēs ar kvantitatīvās kontentanalīzes palīdzību iespējams mērīt dažādus datus, to biežumu un intensitāti, un salīdzināt tos savā starpā.

4.1.2. Kvalitatīvā kontentanalīze

Abas metodes – gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā – ir līdzīgas un tām piemīt kopīgas īpašības. Kvantitatīvās kontentanalīzes fokusā ir acīmredzama nozīme, taču kvalitatīvā kontentanalīze tiek izmantota arī latentai un no konteksta atkarīgai nozīmei. Tā kā latentu nozīmi ir grūtāk aprakstīt vienprātīgi, konsekvence kā kvalitātes kritērijs tiek vērtēta ne tik strikti. Šādas metodes uzmanības centrā biežāk ir detalizēti analizējamā materiāla apraksti.¹²⁷

Sākotnēji kontentanalīze koncentrējās uz vārdu vai tēmu biežuma skaitīšanu, cik daudz vietas vai laika tika veltīts tēmām un cik liela nozīme tika piešķirta. Kā min Džefs Peins (*Geoff Payne*), kvalitatīvos pētījumos, no kuriem liela daļa balstās uz anti-kvantitatīvu tradīciju (kvalitatīvām metodēm), kontentanalīzē ir jāpievērš uzmanība attieksmei, vērtībām un motivācijai. Tā ir vārdu simbolu nozīme – to sociālais aspekts ir iekļauts komunikācijā. Pētnieki, kuri izmanto kvalitatīvo kontentanalīzi, atzīst, ka viņi mutvārdu tekstu interpretācijā viennozīmīgi sniedz savu kultūras nozīmi. Tomēr pētniekiem ir arī zināma nevēlēšanās atzīt, cik tālu šis interpretācijas process ir atkarīgs no atslēgas vārdu skaitīšanas vai atsauču salīdzināšanas transkribētajos tekstos.¹²⁸

Zigfrīds Kracauers (*Siegfried Kracauer*) konceptualizēja kvalitatīvo kontentanalīzi kā paplašinājumu klasiskajai kontentanalīzei, nevis alternatīvu kontentanalīzes formai. Teksta analīze nav iespējama bez subjektīvas izpratnes un interpretācijas. Komunikācijas izpratnei interpretējošas pieejas ir precīzākas, nekā kvantitatīvās pieejas.¹²⁹

¹²⁵ Neuendorf, A. K. (2017). *The Content Analysis Guidebook* (2nd ed.). London: SAGE Publications. P. 1.

¹²⁶ Luo, A. (2019). *What is content analysis and how can you use it in your research?* Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/content-analysis/>

¹²⁷ Schreier, M. (2013). Qualitative Content Analysis. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. London: SAGE Publications. P. 6. doi: 10.4135/9781446282243

¹²⁸ Turpat.

¹²⁹ Kuckartz, U. (2013). The Building Blocks of Systematic Qualitative Text Analysis. *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. London: SAGE Publications. P. 17. doi: 10.4135/9781446288719

Kvalitatīvā kontentanalīze fokusējas uz interpretāciju un saprašānu, un šajā metodē ir jākategorizē vai jākodē vārdi, tēmas un koncepcijas tekstā, pēc tam analizējot rezultātus. Kvalitatīvā kontentanalīzē vairāk tiek iegūta saprašāna par lietoto vārdu nozīmēm.¹³⁰

Heidi Julena (*Heidi Julien*) kontentanalīzi sauc par intelektuālu procesu, kategorizējot kvalitatīvus tekstuālos datus klasteros vai līdzīgās vienībās, vai konceptuālās kategorijās, lai identificētu konsekventus modeļus (*patterns*) un attiecības starp mainīgajiem vai tēmām. Kvalitatīvā kontentanalīze dažreiz tiek dēvēta par latento kontentanalīzi.¹³¹

Margrita Šreijera (*Margrit Schreier*) min, ka “kvalitatīvā kontentanalīze ir metode, lai sistemātiski aprakstītu kvalitatīvo datu nozīmes”.¹³² Tas ir izdarāms, analizējamam tekstam (kodējamajam rāmim) piešķirot kategorijas. Šis kodēšanas rāmis ir pašas metodes pamats, un tas satur visus tos aspektus, kas raksturīgi materiāla aprakstā un interpretācijā. Šo metodi raksturo trīs pamatfunkcijas: kvalitatīva kontentanalīze samazina datus, tā ir sistemātiska un elastīga.¹³³

Kā min Maikls J. Pikerings (*Michael J. Pickering*), kvalitatīvā kontentanalīze sākas brīdī, kad statistiskā prezentācija sasniedz tās robežu. Tā ir vajadzīga, lai atklātu latentās vai paslēptās tekstuālās iezīmes (ko var secināt no vēstījuma). Pat viena leksiskā izvēle, piemēram, laikraksta teksta virsraksts, var mijiedarboties ar citām teksta komponentēm, un konkrēts teksts var izraisīt secīgu ķēdes attīstību, ko nav iespējams pētīt kvantitatīvi.¹³⁴

Tur, kur kvantitatīvā kontentanalīze atbild uz jautājumu “kas”, kvalitatīvā kontentanalīze var būt noderīga, atbildot uz “kāpēc” jautājumiem un analizējot uztveri. Kvalitatīvā kontentanalīze ir interpretējoša, ietverot padziļinātu teksta lasīšanu. Pētnieki, kuri izmanto šo pieeju, atzīst, ka teksts ir atvērts subjektīvai interpretācijai, atspoguļo vairākas nozīmes un tās ir atkarīgas no konteksta.¹³⁵

Viens no kontentanalīzes veikšanas soļiem ir kategoriju veidošana. Ir divu veidu pieejas kategoriju definēšanā – induktīvā un deduktīvā. Induktīvā pieejā kategorijas tiek atvasinātas no pieejamiem datiem, novērojot to detaļas un tad kombinētas lielākā veselumā. Ievērojot šo pieeju, kategorijas tiek secinātas pakāpeniski, pārskatot tās un galu galā samazinātas līdz galvenajām

¹³⁰ Luo, A. (2019). *What is content analysis and how can you use it in your research?* Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/content-analysis/>

¹³¹ Julien, H. (2012). Content Analysis. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. London: SAGE Publications. P. 2. doi: 10.4135/9781412963909

¹³² Schreier, M. (2013). Qualitative Content Analysis. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. P. 2.

¹³³ Turpat.

¹³⁴ Pickering, J., M. (2011). Qualitative Content Analysis. *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*. P. 2. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781412950589

¹³⁵ Julien, H. (2012). Content Analysis. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. P. 2.

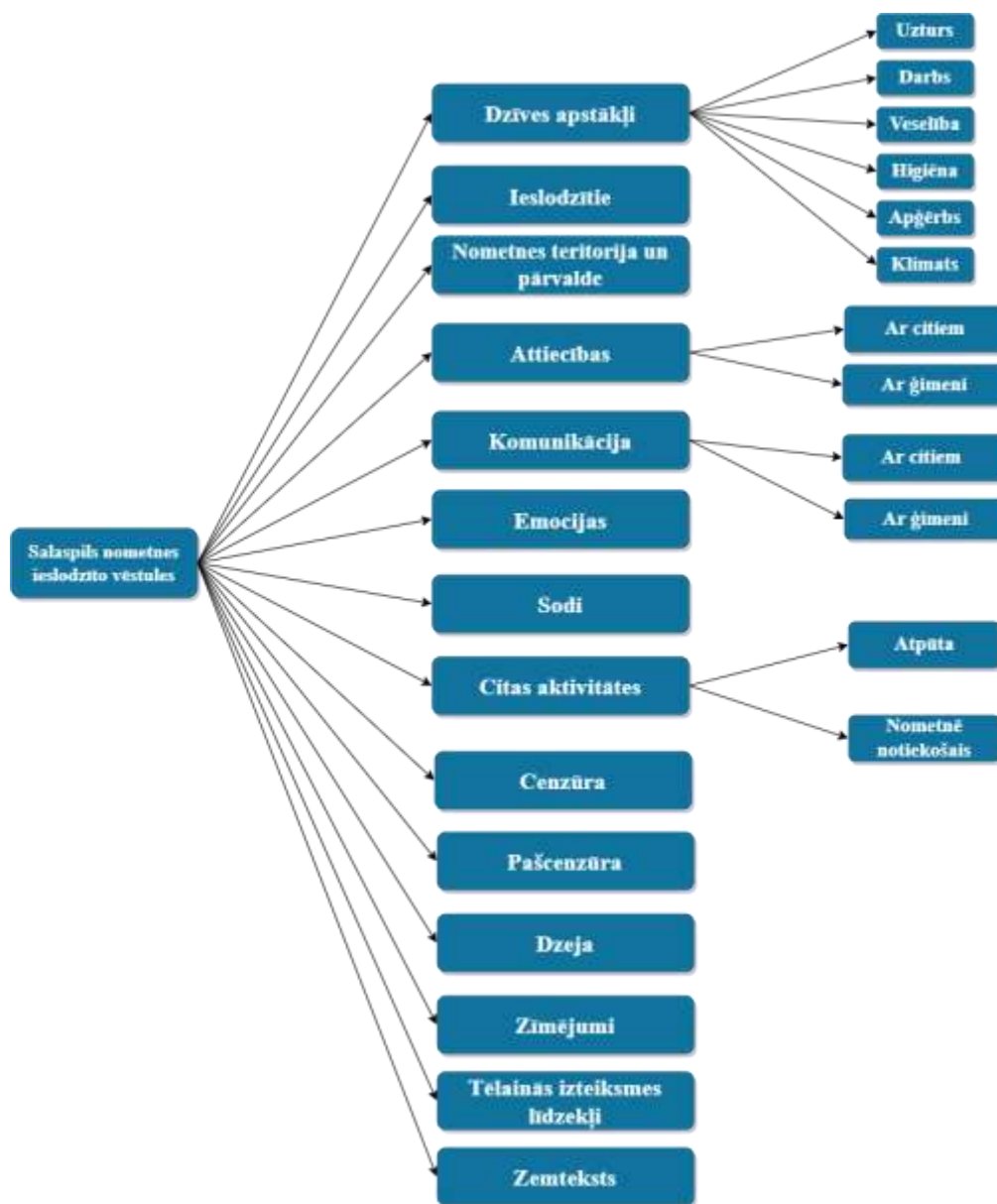
kategoriņām. Deduktīvā pieeja darbojas ar iepriekš formulētiem, teorētiski atvasinātiem analīzes aspektiem, kategorijas tiek kontrolētas no metodoloģijas puses.¹³⁶

Jau vairākas reizes šai metodei kā vieni no galvenajiem aspektiem tiek pieminēti: vārdu nozīme un interpretācija, subjektivitāte un atkarība no konteksta. Lai veiktu kontentanalīzi, ir nepieciešams veikt noteiktu procedūru, izmantojot dažādus instrumentus un soļus. Svarīgākais, kas jāņem vērā, ir ne tikai precīzi definēt pētāmo jautājumu, bet arī veikt testa kodēšanu, kas ļaus identificēt nepilnības, uzlabot kodēšanas rāmi un pēc tam veikt pilnvērtīgu teksta analīzi.

4.2. Pētījuma dizains

No muzejiem kopumā iegūtas 123 ieslodzīto vēstules rakstītas Salaspils nometnē. Latvijas Okupācijas muzejā iegūtas 72 Aleksandra Strautmaņa vēstules, Latvijas Kara muzejā – 34 vēstules un dzejas rindas no 14 dažādiem ieslodzītajiem (Arvīds Ermanis Vaicišs, Arvīds Vīksna, Ernests Balodis, Fricis Cīrulis, Jānis Logins, Jānis Zvirbulis, Jūlijs Vaļņins, Kārlis Saulītis, Krišjānis Rubenis, O. Melbiksis, Marija Melbiksis, Pēteris Annens, Pēteris Balalajevs, Vasilijš Boikovs), Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā – 10 vēstules rakstītas ar Jāņa Jekala roku, Latgales Kultūrvēstures muzejā – 7 Lūcijas Valteres rakstītās vēstules ģimenei. Lai analizētu korespondences saturu, gūtu priekšstatu par vēstuļu kontekstu un raksturu, tiek izmantota kvantitatīvā un kvalitatīvā kontentanalīze. Pielietojot kontentanalīzes induktīvo pieeju tiek izdalītas 14 dažādas kategorijas un 12 apakškategorijas (sk. 4.1. att.).

¹³⁶ Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Social Research*. Retrieved from <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>

4.1. att. Vēstuļu satura iedalījums kategorijās

Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītajās vēstulēs tiek analizēti dzīves apstākļi nometnē un tādas tēmas kā: uzturs, apģērbs, darbs, veselība, higiēna un klimats. Šī kategorija sastāda lielāko skaitu apakškategoriju. Vēstuļu saturs tiek kategorizēts arī pēc vēstulēs pieminētajiem citiem ieslodzītajiem, nometnes teritoriju (piemēram, dažādas ēkas) un nometnes vadību – pārvaldi un apsardzi. Atsevišķi tiek izdalītas kategorijas “Attiecības” un “Komunikācija”, analizējot kādas bijušas attiecības un komunikācija (sarakstes, tikšanās) ar ģimeni un citiem cilvēkiem (paziņām, citiem ieslodzītajiem u.c.), kādas iezīmes komunikācijai un attiecībām bijušas no interpersonālās komunikācijas aspekta. Emociju kategorijā tiek sniegts ieskats vēstuļu autora iekšējā pasaulē un

savu izjūtu atainošanā. Kategorijā “Sodi” pievērsta uzmanība nometnes ieslodzīto sodīšanas veidiem, ko ir pieminējuši vēstulju autori. Pie citām aktivitātēm ietilpst ieslodzīto atpūta (piemēram, svētku svinēšana, grāmatu lasīšana, sportošana) un nometnē notiekošais, ar to saprotot situācijas, kas saistītas ar citām nometnē notiekošajām darbībām (piemēram, asins noliešana, līķu aprakšana, ugunsgrāmu dedzināšana). Kategorijā “cenzūra” ietilpst vēstulju vizuāla novērtēšana un attiecīgā zīmoga (“*Gepfrüft*”) esamība uz vēstules, secinot, ka tā tikusi pakļauta cenzūrai. Kategorijā “Paścenzūra”, balstoties uz cenzūras zīmoga esamību uz vēstules, tiek pieņemts, ka paścenzūra ir klātesoša, un to apstiprina fakts, ka vēstulē neparādās negatīva vai kritiska informācija par nometnē notiekošo (sodi, izvešanas) vai dzīves apstākļiem (piemēram, darbu, veselību, higiēnu). Vēstulju autori apzinājās, ka viņu vēstules lasīs kāds cits, tādēļ tiek pieņemts, ka vēstulju autori nerakstīs informāciju, kas var apdraudēt viņus vai vēstulju adresātus, izlaižot vai noklusējot kādu svarīgu informāciju. Atsevišķi tiek izdalīti rakstītie dzejoļi un vēstulēs esošie zīmējumi, tēlainās izteiksmes līdzekļi (bieži lietotās metaforas, salīdzinājumi), kurus pavada arī specifiska interpunkcijas lietošana (daudzpunkte, izsaukuma zīmes), kā arī zemteksts, kas bieži izpaudies ar pēdiņu lietošanu.

Pētījuma daļā tiek analizētas lielākās kategorijas: attiecības ar ģimeni un citiem cilvēkiem, komunikācija ar ģimeni un citiem cilvēkiem un interpersonālās komunikācijas klātbūtne, dzīves apstākļi, kuros ietilpst uzturs, darbs, veselība, higiēna, apģērbs un klimats, emocijas, cenzūra un paścenzūra, kā arī tēlainās izteiksmes līdzekļi un zemteksts. Ar šo kategoriju palīdzību iespējams pētīt interpersonālās komunikācijas klātbūtni un attiecību mijiedarbību, informācijas psiholoģisko līmeni, kā vēstulju autori reprezentē dažādus vārdus, piemēram, objektīvizējot vai noenkurojot, kā arī to nozīmi. Ar tēlaino izteiksmes līdzekļu palīdzību iespējams analizēt sociālās reprezentācijas klātbūtni – izmantotās metaforas, metonīmijas, alegorijas – kā arī zemteksta klātbūtni, kas parāda satura slēpto nozīmi. Paścenzūras analīze sniedz ieskatu dažādu paścenzūras tehniku izmantošanā satura radīšanā. Citātos atstāta vēstulju teksta oriģinālrakstība ar tā interpunkciju un gramatiku.

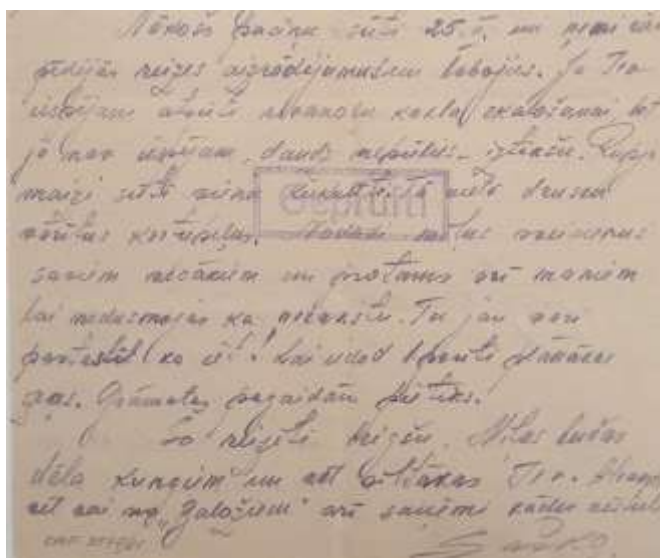
4.3. Pētījuma avotu specifika

Maģistra darba pētījuma daļā izmantotas Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītās vēstules. Kā iepriekš minēts, nometnes ieslodzītie varēja rakstīt un sūtīt vēstules vienu reizi mēnesī (priviliģētākas grupas varēja saņemt 2 sūtījumus mēnesī), bet bija arī tādas ieslodzīto grupas, kurām sūtīt vēstules bija aizliegts, un kuri ar citādiem līdzekļiem centās sazināties ar saviem radniekiem un draugiem. Šobrīd Salaspils ieslodzīto rakstītās vēstules glabā dažādi Latvijas muzeji un krājumi.

Tā, piemēram, Latvijas Okupācijas muzeja rīcībā ir vairāk kā 70 šādas vēstules, Latvijas Kara muzejam – vairāk kā 20. Šāda tipa vēstules iespējams meklēt arī Latvijas Vēstures muzejā, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā u.c. Pēc Kangera, Neiburga un Vīksnes rakstītā vēstuļu oriģināli glabājas arī Latvijas Valsts arhīvā (LVA).¹³⁷

Lai iegūtu kvalitatīvus datus analīzei, nepieciešama rūpīga vēstuļu izpēte un apkopošana – rokrakstu atšifrēšana, pārrakstīšana, tulkošana (ja nepieciešams). No pieejamām vēstulēm jāatlasa pētījumam derīgās vēstules. Latvijas Kara muzeja gadījumā pieejamas ieslodzīto vēstules, kuras rakstītas arī no citām ieslodzījuma vietām (piemēram, Vācijas, kad no Salaspils nometnes ieslodzītie pārvesti uz citu nometni), kas analizē netiks iekļautas, jo neattiecas uz darba pētāmajiem jautājumiem. Vēstules muzejos pieejamas tikai apskatei uz vietas, iepriekš vienojoties ar muzeja vadību par šāda pētījuma izstrādi un iesniedzot attiecīgu iesniegumu. Jāņem vērā, ka vēstules rakstītas pirms apmēram 80 gadiem, kas ir ietekmējis vēstuļu fizisko stāvokli – vēstulēs ir vietas, kas ir padzisušas un nesalasāmas; apstākļi, kādos vēstules tapušas, arī ir ietekmējuši rokrakstu un tā salasāmību. Daudzas vēstules rakstītas ar zīmuli, kas ir izsmērējies.

Jāņem vērā arī tas, kādā veidā izsūtītas vēstules un vai tās gājušas cauri cenzūrai. Tā, piemēram, Latvijas Okupācijas muzeja rīcībā esošās Aleksandra Strautmaņa vēstulēs tikai vienai vēstulei uzspiests zīmogs “*Gepfrüft*” (“Pārbaudīts”, skat 4.2. att.), taču pārējām viņa rakstītajām vēstulēm tāda nav, kas var liecināt par vēstuļu nogādāšanu tās adresātam citos veidos (ko šajās vēstulēs arī min pats autors).

4.2. att. Zīmogs “*Gepfrüft*” uz Salaspils nometnes ieslodzītā rakstītās vēstules¹³⁸

¹³⁷ Kangeris, K., Neiburgs U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944*. 43. lpp.

¹³⁸ Strautmanis, A. (13.02.1944.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/61

Vēstulēs vērojams katra vēstuļu autora personīgais rokraksts un rakstīšanas un izpausmes stils – tā, piemēram, ir vēstules, kuras ir emocionālākas un poētiskākas, ir vēstules, kuras rakstītas tikai dzejoļa formātā, un ir arī vēstules, kuras bijušas ļoti formālas un uzskaitītas tikai nepieciešamākās lietas, ko ģimenei atsūtīt uz nometni.

5. SALASPILS NOMETNES HISTORIOGRĀFIJA

Kā min vēsturnieki K. Kangeris, U. Neiburgs un R. Vīksne, Salaspils nometnes pastāvēšana Otrā pasaules kara gados ir izraisījusi atšķirīgus viedokļus un uzskatus līdzšinējā historiogrāfijā, parādoties dažādām sabiedriskajām diskusijām Latvijā un ārzemēs. Tā, piemēram, varam saskarties ar apgalvojumiem, ka Salaspils nometne bijusi lielākā civiliedzīvotāju iznīcināšanas nometne Baltijā ar gāzes kamerām, ar lielu skaitu ieslodzīto, kuri spīdināti, kā arī bērnu asins noņemšanu, kā arī secinājumi, ka Salaspils ir bijusi darba vai pagaidu uzturēšanās nometne, kur “nonākuši par dažādiem pārkāpumiem sodītie, kuru kopskaits un pret viņiem vērstās represijas ir stipri pārspīlētas”.¹³⁹

Padomju vara Salaspils nometni izmantoja savā propagandā, atainojot to kā “visu nacistu okupācijas laikā pastrādāto noziegumu simbolu”.¹⁴⁰ Tas iekļāva gan iepriekš pieminēto pārspīlējumu izmantošanu, gan arī viltojot informāciju. Vēsturnieki grāmatā “Latvija Otrajā pasaules karā (1939–1945)” min, ka par Salaspils nometni daudzi padomju propagandisti un vēsturnieki radījuši dažādus mītus, un vairāki tiek izmantoti arī tagad, neskatoties uz to, ka trūkst atsauces uz pārbaudāmiem vēstures avotiem.¹⁴¹ Kā min vēsturnieki Kangeris, Neiburgs un Vīksne, par Salaspils nometni padomju historiogrāfijā nav veidoti speciāli pētījumi, bet pārsvarā tapušas dažādas publikācijas un apkopojoša informācija izdevumos (piemēram, “Latvijas PSR vēstures” izdevumos un “Latvijas padomju enciklopēdijās”).¹⁴² Izmantojot informācijas sagrozīšanu un pārspīlējumus, jau kara laikā laikrakstos parādījās informācija par nometnes “asins fabrikām” un asins iegūšanu no bērniem; par šo faktu sagrozītā informācija liecināja, ka nometnes vadība “katru dienu vācu hospitāļiem piegādājusi kastes, pildītas ar ampulām, kurās bijušas bērnu asinis”.¹⁴³

Arī statistiskā informācija, kas saistīta ar ieslodzīto, bērnu un mirušo skaitu dažādos avotos variē. Tā, piemēram, LPSR Ārkārtējās komisijas ziņojumā 1945. gadā tika pieminēts, ka Salaspils nometnē vācieši nomocījuši vairāk nekā 56 000 cilvēku, barakas bijušas pārpildītas, 100–150 cilvēku vietā tur izmitināti 500–600, kā arī – nogalināti vairāk kā 3000 bērnu (citās publikācijas

¹³⁹ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2009). Salaspils nometne: vēstures avoti un historiogrāfiskais materiāls. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti* (25. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 200. lpp. Izgūts no <https://www.president.lv/lv/media/5048/download>

¹⁴⁰ Mīntaurs, M. (2016). *Salaspils nometne un Krievijas vēstures politika*. Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/278291-salaspils-nometne-un-krievijas-vestures-politika-2016>

¹⁴¹ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2009). Salaspils nometne: vēstures avoti un historiogrāfiskais materiāls. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti* (25. sēj.). 200. lpp.

¹⁴² Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944*. 50. lpp.

¹⁴³ Turpat 51. lpp.

minēts par 7000 nogalinātiem bērniem, no kuriem izsūkts 3500 litru asiņu). Citās publikācijās nogalināto skaits sasniedza līdz 57 000 civiliedzīvotāju.¹⁴⁴ Šajā laikā netiek arī pietiekami pētīts nometnes ieslodzīto sastāvs, tos visus “saucot par padomju patriotiem”.¹⁴⁵

Mūsdienu Krievijas historiogrāfija aktīvi turpina paust padomju historiogrāfijā izmantoto informāciju par Salaspils nometni, savus darbus balstot uz novecojušu padomju laika avotu atstāstu, ignorējot gan ārvalstu jaunākos pētījumus, gan Latvijas, Vācijas un Krievijas arhīva dokumentus. Padomju laikā tapusi informācija un ideoloģija par Salaspils nometni parādās arī Krievijas televīzijas veidotajās 2007. gada dokumentālajās filmās “Baltijas nacisms” un “Baltija. Neiemācītās stundas”, kā arī citos ar propagandisku ievirzi saistītos izdevumos.¹⁴⁶

Rietumu historiogrāfijā par Salaspils nometni dominē ebreju tēma. Kā min vēsturnieki, pirmais šāds darbs bija 1947. gadā izdots Maksas Kaufmana (*Max Kauffman*) darbs par “Latvijas ebreju iznīcināšanu”. Kā minēts darbā, ar 1942. gada sākumu Salaspilī izvietoti ap 900 ebreju, no kuriem līdz vasarai dzīvi palikuši tikai 60–70. Šeit pirmo reizi Rietumos izskanēja apgalvojumi par masveida bērnu nogalināšanu, kas ņemts no Padomju Latvijas izdevumiem. Darbā minēts, ka vēlāk Salaspilī pastāvēja piespiedu darba nometne cilvēkiem ar krimināliem un politiskiem noziegumiem. Arī citu pētnieku darbos par ebreju iznīcināšanu tiek pieminēta Salaspils, vairāk kā vieta (un arī kā tranzīta nometne ceļā uz iznīcināšanas vietām), kur nonāca no Vācijas atvestie ebreji. Pētnieki Eugens Kogons (*Eugen Kogon*) un Hainers Lihtenšteins (*Heiner Lichtenstein*) savos darbos Salaspils nometni piemin kā “iznīcināšanas nometni”.¹⁴⁷ Kā apgalvo vēsturnieki, no ārzemēs tapušajiem darbiem īpaši izceļams Volfganga Šeflera (*Wolfgang Scheffler*) un Diānas Šules (*Diana Schulle*) redakcijā veidotā piemiņas grāmata par 1941./1942. gadā no Vācijas, Austrijas un Čehoslovākijas uz Latviju deportētiem ebrejiem. Šajā grāmatā pieminēta Salaspils celtniecības fāze, kurā pārsvarā tika iesaistīti ebreji. Vēl viens nozīmīgs darbs, kuru veidojuši Andrejs Angrīks (Andrej Angrick) un Pēters Kleins (Peter Klein), ir monogrāfija par ebreju iznīcināšanu Rīgā, kur rakstīts par Salaspils nometnes plāniem, Vācijas ebreju deportēšanu uz Rīgu, Salaspils nometni kā vietu ar daudzām funkcijām, kā arī vācu ebreju iesaistīšanu Salaspils nometnes būvē.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944.* 52.–53. lpp.

¹⁴⁵ Turpat. 58. lpp.

¹⁴⁶ Turpat. 58.–59. lpp.

¹⁴⁷ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2009). Salaspils nometne: vēstures avoti un historiogrāfiskais materiāls. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti* (25. sēj.). 218.–219. lpp.

¹⁴⁸ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944.* 63.–64. lpp.

Apskatot mūsdienu Latvijas historiogrāfiju, akcents jāliek uz 2001. gadā publicēto Heinriha Stroda pētījumu “Salaspils koncentrācijas nometne (1941. gada oktobris–1944. gada septembris)”. Šajā darbā vēsturnieks sniedz visaptverošu informāciju par nometnes veidošanos, uzbūvi un darbību, kā arī pētīti padomju laikā radītie mīti par asins noņemšanu bērniem u.c., kā arī pierādīta to nepamatotība. Vēsturniece Ilga Kreituse rakstā “Salaspils koncentrācijas nometne – propaganda un realitāte” izdala astoņas lielākās ieslodzīto grupas, kā arī akcentē termina “nāves nometne” būtību un tā lietošanu turpmākajā totalitāro režīmu darbību izpētē.¹⁴⁹ Savu ieguldījumu Salaspils nometnes vēstures izpētē devis arī krievu vēstures pētnieks Vlads Bogovs, kurš centies precīzāk noteikt Salaspils nometnē uzcelto baraku izvietojumu un ietilpību, kā arī pēta ieslodzīto dzīves un darba apstākļus.¹⁵⁰ Protams, jāņem vērā jau iepriekš minēto vēsturnieku – Kārļa Kangerā, Ulda Neiburga un Rudītes Vīksnes – ieguldījums Salaspils nometnes vēstures pētniecībā un analizēšanā, ietverot nometnes statusu un tās celtniecību, vēstures avotu analīzi, nometnē ieslodzīto personu analizēšanu u.c.

Neskatoties uz to, ka par Salaspils nometni ir bijuši dažādi pētījumi un publikācijas, jāpiemin, ka Salaspils nometnes ieslodzīto rakstīto vēstuļu pētīšana vēl ir neskarts lauks; ar vēstuļu starpniecību analizējot konkrētā laika posmā un telpā veidotus dokumentus ar tā unikālajām raksturīpašībām.

¹⁴⁹ Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944*. 66.–67. lpp.

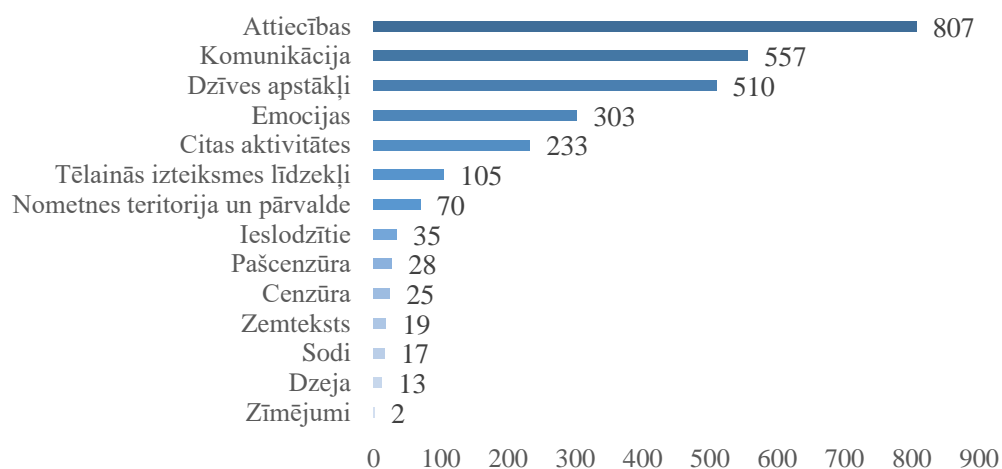
¹⁵⁰ Turpat. 68. lpp.

6. VĒSTUĻU ANALĪZE

Vēstuļu satura kontentanalīzē izmantotas 17 cilvēku rakstītas vēstules Salaspils nometnē, kopējam korespondences skaitam esot 123. Vislielāko pētījuma materiālu aizņem Latvijas Okupācijas muzeja rīcībā esošās 72 Aleksandra Strautmaņa¹⁵¹ rakstītās vēstules sievietei Austrai, 34 vēstules un dzejas rindas no Latvijas Kara muzeja, 10 Jāņa Jekala vēstules, atrodamas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājumā, un 7 Lūcijas Valteres rakstītas vēstules, atrodamas Latgales Kultūrvēstures muzejā. Pētījuma daļā tiek noskaidrots lielāko kategoriju īpatsvars un visvairāk izmantoto vārdu biežums vēstuļu saturā, cenzūras un pašcenzūras klātesamība vēstulēs, kā arī lielāko kategoriju saturiskā analīze, pētot Salaspils nometnes reprezentāciju tajās.

Vēstules Salaspils nometnē tiek izmantotas kā komunikācijas līdzeklis pārsvarā starp ieslodzīto un ģimenes locekļiem un draugiem, ar mērķi uzzināt par notiekošo radnieku un draugu dzīvēs, lūdzot pēc palīdzības (paciņu ar pārtiku un/vai apģērbu sūtīšanas) vai morālā atbalsta, rakstot par notiekošo nometnē un saviem iekšējiem pārdzīvojumiem.

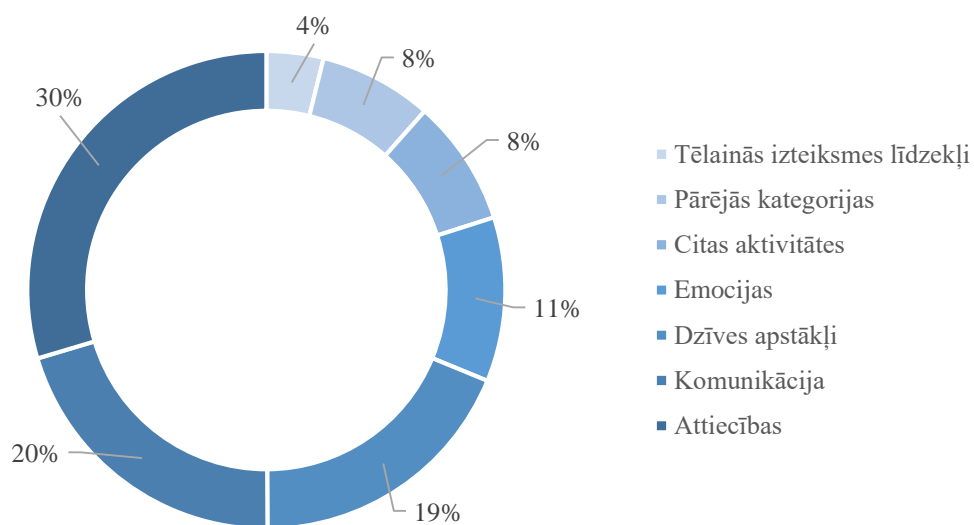
Analizējot lielākās pārstāvētās vēstuļu satura kategorijas, tiek secināts, ka sešas lielākās ir (sk. 6.1. att.): (1) attiecības; (2) komunikācija; (3) dzīves apstākļi; (4) emocijas; (5) citas aktivitātes un (6) tēlainās izteiksmes līdzekļi.

6.1.att. Kategoriju biežums rakstītajās vēstulēs

¹⁵¹ Aleksandrs Strautmanis (1910–1944) nacistu okupācijas laikā tika apcietināts par darbībām 1940.–1941. gadā, iesākumā atradies Rīgas Centrālcietumā, bet pēc tam 1942. gada 9. maijā pārvests uz Salaspils nometni. Līdz 1944. gada jūlijam A. Strautmanis izsūtīja vairāk kā 70 vēstules savai sievietei Austrai un ģimenei, un domājams, ka vairums no vēstulēm sūtītas nelegāli. Atbrīvošanu A. Strautmanis tā arī nav sagaidījis. 1944. gada 30. jūlijā vairāki ieslodzītie izbēguši, taču pēc bēgļu Miervalda Dekšņa un Genovefas Opincānes notveršanas sekojis nāvessods – nošaušana. Visticamāk A. Strautmanis gājis bojā, jo bija informēts par bēgšanu, bet kāds viņu nodeva. Sk.: Līce, A., Červonnaja, S., Dreimane, I., Eglīte, P., Kotts, M., Nollendorfs, V., Stranga, A., Strods, H. (2001). Nācija gūstā. *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata*. Rīga: Latvijas 50 gadu Okupācijas muzeja fonds. 224.–226. lpp.

Kā redzams 6.2. attēlā, no sešām lielākajām kategorijām lielāko īpatsvaru – 30% – veido kategorija “Attiecības”, kopumā ar šo kategoriju saistītiem vārdiem parādoties 807 reizes. Šajā kategorijā lielākā pārstāvētā apakškategorija ir “Ar ģimeni”, kas vēstulēs parādās 662 reizes (“Ar citiem” – 145 reizes). Kategorija “Komunikācija” vēstulēs veido 20% īpatsvaru, kur biežākā apakškategorija bijusi “Ar ģimeni”, vēstulēs parādoties 483 reizes (“Ar citiem” – 74 reizes). Trešā lielākā kategorija “Dzīves apstākļi” veido 19% īpatsvaru, vēstulēs parādoties 510 reizes. “Emocijas” sasniedz 11% no visu kategoriju īpatsvara (vēstulēs parādās 303 reizes) un “Citas aktivitātes” – 8% (vēstulēs parādās 233 reizes).

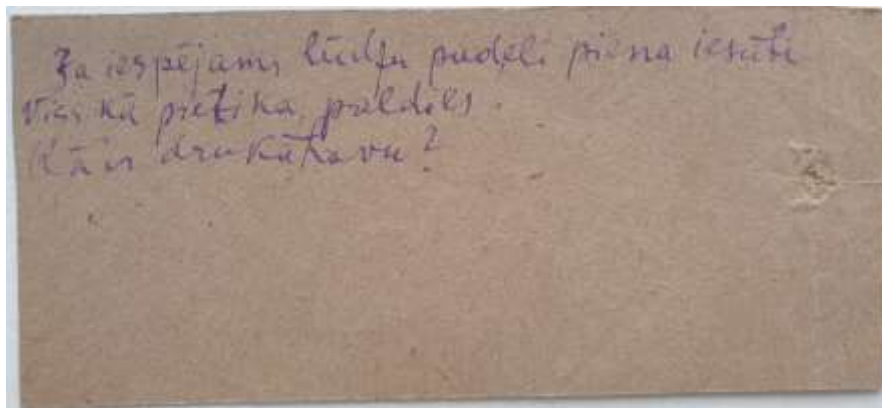

6.2. att. Lielāko kategoriju īpatsvars vēstulēs

Turpmākajās apakšnodaļās tiks analizētas lielākās vēstuļu satura kategorijas, kā arī pētīti biežāk izmantotie vārdi atsevišķās kategorijā un reprezentācija Salaspils noņemšanas kontekstā. Atsevišķi tiks analizēta cenzūras un pašcenzūras klātesamība un izmantotās tehnikas, kā arī vēstuļu satura salīdzinājums ar tādām, kurām nav cenzūras zīmoga. Pētīti tiks izmantotie tēlainās izteiksmes līdzekļi un zemteksta klātbūtne saturā. Sniegtajos piemēros saglabāta vēstuļu teksta interpunkcija un gramatika. Biežāk lietoto vārdu vizualizācijas veidotas ar *Voyant* rīka palīdzību. Kontentanalīzes datu tabula pieejama šeit: t.ly/9ZFL.

6.1. Attiecību reprezentācija vēstulēs

Vēstuļu satura iedalījumā lielāko kategoriju veido “Attiecības” ar divām apakškategorijām – attiecības ar ģimeni un attiecības ar citiem cilvēkiem (paziņām, citiem ieslodzītajiem). Apakškategorija “Ar ģimeni” ir pārstāvēta 109 vēstulēs, “Ar citiem” – 62 vēstulēs. Šī kategorija reprezentē Salaspils nometnes ietekmi uz savstarpējām attiecībām starp ieslodzīto un viņa ģimeni, radniekiem, paziņām un citiem ieslodzītajiem, tādēļ var apgalvot, ka nometne pastarpināti ir attiecību uzturētāja. Iespējams identificēt, ka ieslodzītie pārsvarā savas vēstules adresējuši tieši ģimenes locekļiem (savām sievietēm, mātēm, māsām), tādā veidā iespējams pētīt savstarpējās attiecības tieši ar ģimeni – pēc vēstules uzrunas formas un noslēguma daļas. Šī ir neformāla rakstiska saziņa, jo vēstulēs klātesoša ir personīgā iesaiste, tiek izmantoti ziņas saņēmējam saprotami vārdi, uzrunāti tiek pirmajā personā. Tā, piemēram, ir vēstules, kuras sākas ar uzrunu “Sveiki radiņi!”¹⁵², “Sveicināti mīļo Aučuk!”¹⁵³, “Dārgie mājniece!”¹⁵⁴, “Mīļo sievieti!”¹⁵⁵, kas parāda attiecību tuvumu; ir arī tādas vēstules, kuras ir bez uzrunas, drīzāk kā mazas zīmītes (sk. 6.3. att.), taču iespējams secināt, ka tās arī adresētas ģimenes locekļiem vai tuviem cilvēkiem, jo pārsvarā produktus un citu palīdzību ieslodzītie lūdza tieši saviem tuvākajiem.

6.3.att. Jāņa Jekala rakstīta zīmīte¹⁵⁶

Vēstuļu noslēguma daļa arī liecina par tuvajām attiecībām ar korespondences adresātiem, piemēram, teikumi “Ar mīļiem mīļiem skūpstiem Kārlis”¹⁵⁷, “Ar mīļu mīļu skūpstu no manam

¹⁵² Strautmanis, A. (18.05.1942.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/1

¹⁵³ Strautmanis, A. (26.04.1943.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/38

¹⁵⁴ Valters, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

¹⁵⁵ Annens, P. (b.g.). [vēstule sievietei] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-60095/11181-VII

¹⁵⁶ Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/5

¹⁵⁷ Saulītis, K. (16.07.1943.). [vēstule sievietei] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-64507/1547-VII

lūpam tavs mīlais vīrs”¹⁵⁸, “Mīļas, mīļas bučas! Saška”¹⁵⁹ parāda ciešo saikni starp vēstuļu rakstītāju un saņēmēju – tā ir mīlestības izpausme, ko izrādīja tiešām tuviem cilvēkiem.

Tuvās attiecības izpaužas arī ar mīļvārdu un deminutīvu lietošanu, kas vēl vairāk pastiprina spēcīgo ģimenes saikni un mīlestību, piemēram, “Tev mīļo Bubul, simtas mīļas bučas [...]”¹⁶⁰, “Nebēdājies, Ulīt!”¹⁶¹, “Sveiki Mincīt!”¹⁶², “[...] Tētuks”¹⁶³, “[...] bučas no paņiņa”¹⁶⁴. Vārds “mīļš” dažādos locījumos vēstulēs parādās 78 reizes. Būšana prom no ģimenes un tuvajiem ieslodzītajos izraisīja ilgas un cerības atkal satikt savus mīļos, tādēļ arī vēstulēs izteikti parādās jautājumi un interese par notikumiem tuvinieku dzīvēs, kā arī mīlestības un pieķeršanās izpausmes. Daudzas vēstules pavadītas ar jautājumiem: “Kā iet vecākiem ar veselību un ko dara mana mamma.”¹⁶⁵, “Esi tik mīļa un laba un atraksti kā Jums gāja, kā iet un kā ies? Ko Jūs esiet nolēmuši darīt. Kā patika uz laukiem, ka Jūs uzņēma [...]”¹⁶⁶, “[...] lūdzu tevi mīļo brālīt raksti man visu kas uz sirds [...]”¹⁶⁷. No sociālās reprezentācijas teorijas aspekta redzams, ka visi cilvēki – vēstuļu rakstītāji un saņēmēji – ir pielāgojušies viens otram, jo vēstuļu saturs un nozīme saņēmējiem ir saprotama; izmantotā reprezentācija dažādām vērtībām, idejām ikvienam ir zināma un tā kalpo kā teksta nozīmes veidotāja, un līdz ar to arī komunikācijas un attiecību.

Vēstuļu autori īpaši interesējas par savu bērnu dzīvē un, pat atrodoties nometnē, sniedz dažādus padomus kā tuviniekiem rīkoties konkrētās situācijās, vai izsaka emocijas par piedzīvotiem dzīves notikumiem. A. Strautmaņa vēstulēs īpaši jāpievērš uzmanība valodas lietojumam, jo ar tās palīdzību tiek būvēta nozīme – valoda, ko izmanto A. Strautmanis skaidri reprezentē viņa izjūtas, it īpaši attiecībās ar saviem bērniem un cik viņam tie ir nozīmīgi. Tā, piemēram, A. Strautmanis sievai Austrai raksta “Ko tad puikas dara. Aivars jau sāk laikam iet skolā. Kā viņam iet pa skolu?”¹⁶⁸, “Sirds nav mierīga par bērniem gribās jau ļoti zināt kā viņiem mīluliem iet ar veselību [...]”¹⁶⁹, “[...] labāk jau braukt ar bērniem uz laukiem [...]”¹⁷⁰. Lai pasargātu bērnus un viņu emocionālo pārdzīvojumu, A. Strautmanis sievai arī min, lai saka, ka aizbraucis

¹⁵⁸ Zvirbulis, J. (13.09.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg

¹⁵⁹ Strautmanis, A. (24.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/72

¹⁶⁰ Strautmanis, A. (10.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/71

¹⁶¹ Vīksna, A. (23.08.1944.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 31080/24103-VII

¹⁶² Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35761/28-VII

¹⁶³ Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9

¹⁶⁴ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

¹⁶⁵ Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36

¹⁶⁶ Strautmanis, A. (22.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/44

¹⁶⁷ Valtere, L. (12.12.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:3

¹⁶⁸ Strautmanis, A. (1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/13

¹⁶⁹ Strautmanis, A. (06.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/26

¹⁷⁰ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

strādāt uz Preiļiem, nevis atrodas nometnē: “Lai Aivariņš man atraksta vēstulīti, saki vēl ka strādāju Preiļos.”¹⁷¹

Arī vecāki vēstulēs tiek pieminēti, biežāk gan figurē mātes vārds, vēstulēs parādoties 58 reizes. Pārsvarā mātēm tiek teikta pateicība par palīdzību, atvestiem produktiem vai nepieciešamo, uzrakstītām vēstulēm, kā arī veselības un laba vēlējumi: “Mammucīti mīļā turies uz kājām jo es ceru ka redzēsimies.”¹⁷², “Ko dara mana māte mīļš sveiciens viņai.”¹⁷³, “saki mātei laj viņa nebēdājas”¹⁷⁴. Vārds “tēvs” vēstulēs parādās 11 reizes, rakstot pateicību par nosūtītām lietām (“[..] paldies tēvam par papirosiem [..]”¹⁷⁵), par notiekošo nometnē, kad mazi bērni atstāti bez tēva (“[..] atstātus liktenim, bez tēva bez mātes [..]”¹⁷⁶). Vārds “vecāki” dažādos locījumos vēstulēs parādās 38 reizes.

Vēstulēs tiek pieminēti arī citi cilvēki – gan paziņas, draugi, gan citi ieslodzītie. Šajā apakškategorijā parādās arī negatīvas nokrāsas informācija, piemēram, attiecības ar citiem ieslodzītajiem: “Mani kādi 7 (*nesalasāms*) briesmīgi nomelnojuši, [..] arī jaunais Lapiņš.”¹⁷⁷, “cilvēki ļoti trin mēles, ka tik viens otram iekost”¹⁷⁸. Tas, ka vēstuļu autori piemin citus cilvēkus, it īpaši ieslodzītos, parāda viņu mijiedarbību ar citiem cilvēkiem un jaunu attiecību veidošanos. Korespondencē parādās informācija par palīdzēšanu un paku sūtīšanu no cilvēkiem, ar kuriem iepriekš nav bijis ciešs kontakts: “Caur Albukeiti esmu saņēmis pirmo reizi [..]”¹⁷⁹ A. Strautmanis it īpaši piemin citus cilvēkus, piemēram, atsauksmju sniegšanai par viņa darbībām, kā arī kopīgām svētku svinēšanas reizēm: “Šīmanim un grāmatvedim Zelčanam ar pēdējo es labi sapratos un tas man iecirknī solījās (*nesalasāms*) mantas pievākt. Arī ar Šīmani man bija labas attiecības [..]”¹⁸⁰; “[..] draugi pacienāja ar “Dzimtenīti” [..]”¹⁸¹. Strautmanis arī stāsta, ka nometnē palīdzot citiem, tādā veidā nostiprinot savas attiecības: “[..] puisis tīri tukšs atnācis, bija drusku jāpalīdz ar ēdamo [..]”¹⁸²; “Nosūtu līdz Pūces vēstulīti to pie gadījuma nododi.”¹⁸³. Arī L. Valtere piemin nometnē esošās attiecības ar citām ieslodzītajām, un faktu, ka ieguvusi sev draudzeni: “Sievas stāv rindā lai

¹⁷¹ Strautmanis, A. (29.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/5

¹⁷² Valtere, L. (11.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:6

¹⁷³ Strautmanis, A. (21.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/3

¹⁷⁴ Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35761/28-VII

¹⁷⁵ Strautmanis, A. (03.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/31

¹⁷⁶ Strautmanis, A. (28.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/35

¹⁷⁷ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

¹⁷⁸ Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36

¹⁷⁹ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

¹⁸⁰ Turpat.

¹⁸¹ Strautmanis, A. (27.12.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/22

¹⁸² Strautmanis, A. (25.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/21

¹⁸³ Turpat.

uzrakstu vēstules viņām ar”¹⁸⁴, “Ir viena ļoti mīļa draudzene priekš mans [..]”¹⁸⁵. Vairāki vēstuļu autori sarakstē ar tuviniekiem apjautājas, kā iet citiem paziņām, kas norāda uz attiecību klātbūtni: “Kā jūtas Liena [..]?”¹⁸⁶, “Ko Valdis dara [..]”¹⁸⁷.

Attiecību uzturēšana bija viens no galvenajiem vēstuļu rakstīšanas mērķiem. Korespondence kalpoja galvenokārt kā starpnieks starp ieslodzīto un tuvākajiem cilvēkiem, jautājot par aktuālo sievu, bērnu, vecāku, radnieku dzīvēs un citiem ģimenes notikumiem (piemēram, svētkiem). Salaspils nometnes ietekmē, pētot korespondenci, var secināt, ka attiecības, it īpaši starp ģimenes locekļiem, bijušas ciešas, jo tas bija gandrīz vienīgais veids, kā saglabāt kādu saikni ar “ār pasauli” un uzzināt par savu ģimeni, un tikt pie vismaz minimālas palīdzības un morālā atbalsta, kas ieslodzītajiem bieži bijis svarīgi. Galvenais interpersonālās komunikācijas faktors ir personiskā mijiedarbība, kas parādās gandrīz visās vēstulēs, un šī mijiedarbība notiek starp cilvēkiem, kuri ir personiski saistīti. Kā to minēja D. Solomona, vēstuļu autori ar simbolu palīdzību (ar simboliem domājot rakstisku komunikāciju) izsaka savas idejas, kas ir viņu prātos.¹⁸⁸ Dziļāka ideju izteikšana var notikt tikai tad, ja komunikācija notiek personiskā līmenī, kā tas ir redzams analizētajās vēstulēs – ar ģimeni, radniekiem, tuvākajiem cilvēkiem, ar kuriem personiskais līmenis jau ir bijis sasniegts. Interpersonālā komunikācija definē attiecības un tas, kā vēstuļu autori komunicē ar korespondences starpniecību, nosaka attiecības starp šiem cilvēkiem. Šāda komunikācija turpina veidot personīgas zināšanas vienam par otru, kaut arī cilvēki tiek nodalīti laikā un telpā (atrodies nometnē un komunikācijai esot asinhronai). Vēstuļu autori jau iepriekš (un arī ieslodzījuma laikā) saviem tuviniekiem piešķīruši konkrētas personiskās īpašības, ar kurām viņš izceļas šajā saziņā, un tieši šīm īpašībām ir nozīme komunikācijā – tikai ciešas un labas attiecības spēj veidoties uz abiem pieņemamu personisko īpašību pamata, un vislielākā attiecību uzturētāja šajā komunikācijā tuvinieku starpā ir uzticība un mīlestība. Arī A. Strautmaņa vēstules ir avots tam, lai novērotu, kā mainās autora attiecības ar vēstules adresātu. Tā, piemēram, A. Strautmanis dažās vēstulēs raksta par attiecību izbeigšanu, par to, ka sieva viņam maz raksta, bet nākamajās vēstulēs vērojams uzsvars jau uz citām tēmām:

¹⁸⁴ Valtere, L. (11.05.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:7

¹⁸⁵ Valtere, L. (11.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:6

¹⁸⁶ Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9

¹⁸⁷ Turpat.

¹⁸⁸ Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. P. 4.

“Pēc Tavas vēstules noprotu ka gribi kaut kur braukt. Ja jau Aucīt Tev tik grūti izšķirties tad negribu velti tavu labo sirdi uz priekšu izmantot un dzīvot no žēlastības lai tad varbūt dzīve būtu jādzird pārmetumi. Ja Tu tāda nevari būt, kādu es gribu jaunā gadā, tad sāci Aucīt mani pamazām aizmirst!”¹⁸⁹

Šādu attiecību izmaiņas un cilvēku mijiedarbību ir vieglāk analizēt, ja pieejams plašāks skaits viena autora korespondences, kas ļautu izsekot attiecību attīstības gaitai un dažādiem notikumiem.

6.2. Komunikācijas reprezentācija vēstulēs

Komunikācijas kategorija ir otra lielākā aiz attiecību kategorijas, sastādot 20% īpatsvaru no visām kategorijām. Šajā kategorijā kodēti tādi ziņojumi un saturs, kas saistīti ar vēstuļu rakstīšanu, informācijas nodošanu, tikšanos, runāšanos. Arī šī kategorija izdalīta 2 apakškategorijās – komunikācija ar ģimeni un ar citiem cilvēkiem (paziņas, draugi, ieslodzītie). Salaspils nometne tiešā veidā ietekmējusi šīs kategorijas biežumu un dažādību korespondencē, piemēram, vēstulēs, kurām nav cenzūras zīmoga, rakstīts tiek arī par klātienē komunikāciju (tikšanās un sarunas), bet vēstulēs, kurās parādās cenzūras zīmogs, lielākoties ar šo kategoriju saistītais temats ir sarakste. Arī šajā kategorijā lielākā komunikācija notikusi ar ģimeni (483 reizes), tai parādoties 104 vēstulēs, bet ar citiem cilvēkiem (74 reizes) – 43 vēstulēs. Komunikācija vēstulēs lielākoties bijusi diadiska, adresēta vienam cilvēkam (piemēram, sievai, māsa), taču L. Valtere vēstulēs uzrunā visu savu ģimeni (“Mani dārgie, mīlie mājnieki!...”¹⁹⁰), liekot domāt, ka tā adresēta vairākiem cilvēkiem (mazas grupas komunikācija), taču tālāk vēstulē uzrunā jau konkrētāk, piemēram, māsu: “Anniņ, mīļā kā gribētos tev daudz ko teikt [..]”¹⁹¹ Šāda pieeja sasaucas ar Dž. A. DeVito teikto, kur komunikācija savstarpēji saistītas grupas vidū tomēr var izvērsties diadiska.¹⁹² Aplūkojot vēstuļu adresātus, iespējams secināt, ka komunikācija bijusi selektīva, jo vēstuļu autori izvēlējušies, kam rakstīt un ar kuriem cilvēkiem komunicēt ieslodzījuma laikā. Tam, protams, liela nozīme ir savstarpējām attiecībām, par ko rakstīts iepriekšējā apakšnodaļā.

Tā kā A. Strautmaņa lielākai daļai rakstīto vēstuļu neparādās cenzūras zīmogs, tiek secināts, ka tās adresātam nogādātas ar citām metodēm. Tas ietekmē arī vēstuļu saturu un šīs kategorijas klātesamību tajās. Pētot tieši A. Strautmaņa vēstules, tiek secināts, ka tajās viņš daudz atklātāk raksta par tikšanos un runāšanu ar sievu un citiem cilvēkiem ārpus nometnes teritorijas, kas liecina

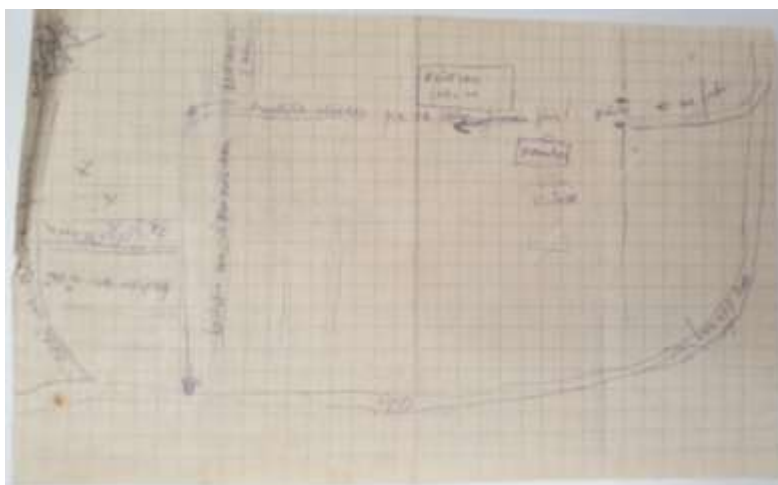
¹⁸⁹ Strautmanis, A. (01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/25

¹⁹⁰ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

¹⁹¹ Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

¹⁹² DeVito, J. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. P. 26.

domāt, ka šīs vēstules nav nonākušas nometnes administrācijas rīcībā, jo šāda veida tikšanās ieslodzītajiem bija aizliegta. Šeit izteikti parādās sinhronas komunikācijas klātesamība. Vēstulēs parādās tāda informācija kā: “[..] varēsi atnākt un tieši uz kūdras purva satikties un izrunāties [..]”¹⁹³, “Nākamo nedēļu gaidīšu Tevi ciemā [..]”¹⁹⁴, “Domāju, ka varēsi ātrāk pati nelegāli un ar mani satikties [..]”¹⁹⁵, “[..] ka tiksimies tad aprunāsimies”¹⁹⁶, “[..] uzzīmēšu Tev šēmu”¹⁹⁷. Divās vēstulēs parādās arī minētā zīmētā “shēma”, kas parāda viņa darba vietu un ārpus nometnes teritorijas plānojumu (sk. 6.4. att.). Vēstulē autors detalizēti izklāsta ceļu līdz viņa atrašanās vietai. Šādā veidā A. Strautmanis riskē gan ar savu, gan ģimenes drošību, atklāti rakstot par atrašanās vietu un tikšanās laiku. Autors vienā no vēstulēm atklāti sievai piekrodina būt uzmanīgai, rakstot “oficiālās” vēstules: “Vari jau rakstīt oficiāli vēstules, bet ļoti uzmanīgi, var jau piesieties, nenožīmīgi.”¹⁹⁸

6.4.att. A. Strautmaņa zīmētā shēma vēstulē¹⁹⁹

Mainoties darba vietām un A. Strautmaņa amatiem nometnē, viņš vienmēr izdomā jaunus veidus kā satikties ar tuvajiem vai kā nodot ziņas tālāk. Tā, piemēram, vienā vēstulē Strautmanis min “[..] uz kapa kur ir krustiņš no koka ar uzrakstu Niņa Urbans zemē ieroci vēstulīti un uzlieci virsu vienu priežu čiekuru, tad zinašu kur būs un arī tai pašā vietā tu varēsi saņemt pretīm vēstules”²⁰⁰, kas parāda vienu no veidiem, kā viņš nogādā vēstules ārpus nometnes un kā tās

¹⁹³ Strautmanis, A. (18.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/1

¹⁹⁴ Turpat.

¹⁹⁵ Strautmanis, A. (21.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/3

¹⁹⁶ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

¹⁹⁷ Turpat.

¹⁹⁸ Strautmanis, A. (13.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/34

¹⁹⁹ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

²⁰⁰ Strautmanis, A. (07.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/40

saņemt. Citā vēstulē Strautmanis arī min, ka vēstuli sievai nogādās kāds cits: “Pūcīte šodien laimīgi satikās un viņai arī iedošu zīmītes”²⁰¹; “Šo zīmīti tev nodos Šenvalda”²⁰², “Otrs avots caur kurienu varēs sarakstīties ir Žagatu kdze [..]”²⁰³.

Arī vēstuļu daudzums un biežums parāda, ka tās tikušas nodotas adresātam citā veidā, jo, kā minēts iepriekš, ieslodzītajiem bija atļauts sūtīt vienu vēstuli mēnesī, bet, pētot A. Strautmaņa vēstules, tiek secināts, ka tās izsūtītas biežāk kā reizi mēnesī. Vēstulēs parādās arī informācija par vēstuļu saņemšanu un rakstīšanu citiem, kā arī mudinājums sievai rakstīt vairāk: “[..] gaidīšu no Tevis kādu vēstuli”²⁰⁴, “Gaidīju gan ko vairāk, kādas rakstu rindas [..]”²⁰⁵. Citās vēstulēs to autori arī min, lai tuvinieki raksta biežāk un vairāk: “Raksti man biežaki [..]”²⁰⁶, “Es varu rakstīt tikai reiz mēnesī bet tu vari rakstīt katru nedēļu raksti mīļā sieviņ biežāki [..]”²⁰⁷, “[..] kāpēc jūs man tik maz rakstat, vai es no jums uz priekšu nevarētu izlūgties mazākais nedēļā vienu vēstuli”²⁰⁸. Tā kā vairumam vēstules bija vienīgais komunikācijas veids ieslodzījuma laikā, mudinājums tuviniekiem rakstīt biežāk ir iemesls komunikācijas saglabāšanai.

Korespondencē parādās arī informācija par komunikācijas traucējumiem un to iemesliem, piemēram, vēstulēs par karantīnu nometnē Strautmanis raksta savai sievai: “[..] nevaru jums kārtīgi pateikties un rakstīt”²⁰⁹, “[..] ar arpasauli satiksme gandrīz nekāda”, “[..] vēstules nevaram nosūtīt”. Jānis Jekals par karantīnu un komunikāciju izsakās šādi: “[..] kad pie mums bija tīfs, nevarējam rakstīt 2 mēn [..]”²¹⁰ Arī paša saslimšana ir bijis iemesls traucētai komunikācijai: “[..] caur Božīti mēģināšu paziņot mutes vārdiem, jo tagad mums visi ceļi noslēgti. Un uz āru nekā nedabūnam.”²¹¹ Vēl viens iemesls traucētai komunikācijai ar ģimeni tieši A. Strautmaņa piekoptajām metodēm ir darba vietas maiņa: “[..] pārvilkta strīpa pāri visiem mūsu randiņiem [..] kūdriniekus aizcēla uz citu baraku [..]”²¹² Kā trešo iemeslu traucētai komunikācijai (pastarpināti) varētu nosaukt laika trūkumu, ko min arī paši vēstuļu autori: “[..] beikšu rakstīt jo man maz laika rakstīt”²¹³, “Laiks iet uz beigām jo pusdienas laiks beidzās un jābeidz rakstīt [..]”²¹⁴.

²⁰¹ Strautmanis, A. (20.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/17

²⁰² Strautmanis, A. (21.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/3

²⁰³ Turpat.

²⁰⁴ Strautmanis, A. (29.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/5

²⁰⁵ Strautmanis, A. (16.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/7

²⁰⁶ Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35761/28-VII

²⁰⁷ Zvirbulis, J. (13.09.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg

²⁰⁸ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

²⁰⁹ Strautmanis, A. (03.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/31

²¹⁰ Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9

²¹¹ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

²¹² Strautmanis, A. (01.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/24

²¹³ Annens, P. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-60095/11181-VII

²¹⁴ Strautmanis, A. (28.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/35

Komunikācijā ar citiem tiek pētīta vēstulēs minētā saziņa ar paziņām, draugiem un citiem ieslodzītajiem. Tā gan vēstulēs ir pieminēta salīdzinoši maz, taču jāizceļ saziņas veidi. Tā, piemēram, A. Strautmaņa vēstulēs tiek pieminēta saziņa ar citiem cilvēkiem rakstiskā veidā: “Esmu aizrakstījis vienu vēstuli Finku Jānim”²¹⁵, “man gan solīja arī Koļa kaut ko atsūtīt”²¹⁶, “aizsutīju vēstules uz Preiļiem, Šīmanim un Zelčanam”²¹⁷. Arī citi vēstulju autori komunicē ar citiem cilvēkiem tikai ar vēstulju starpniecību: “[..] es viņas vēstuli saņēmu par kuru ļoti priecājos [..]”²¹⁸, “Saņēmu no Sašuka šodien otru vēstuli [..]”²¹⁹, “[..] saņēmu uzreiz 2 pakas no Tevis un no Roberta [..]”²²⁰.

Aplūkojot vēstulēs minēto informāciju par sarunām, tā pieminēta ļoti maz, pārsvarā A. Strautmaņa vēstulēs: “Arī Promults Lidas draugs katru dienu atnāk un parunajamies”²²¹, “Lidas Janci satieku bieži, un tad pārrunājam notikumus [..]”²²².

Kopumā pētītajās vēstulēs komunikācijas kategorijas klātesamība novērojama saziņā ar tuviem ģimenes locekļiem, kur tā bijusi diadiska, lūdzot rakstīt vairāk un biežāk, kā arī aprakstot, kādi vēl cilvēki viņiem ir rakstījuši vai kam viņi ir nosūtījuši vēstules. Korespondencē parādās arī saturs par tikšanās reizēm un sarunām gan ar sievu, gan ar citiem cilvēkiem, pārsvarā A. Strautmaņa vēstulēs. Savās vēstulēs tikšanos ar sievu un citiem cilvēkiem viņš apzīmē ar “randiņiem”, ko var interpretēt ar vārda “satikšanās” noenkurošanu, apzīmējot šo vārdu ar iespējams abiem saprotamāku. Vēstulēs novērojamas abas interpersonālās komunikācijas pieejas – situācijas un attīstības. Situācijas pieeja izpaužas komunikācijā ar vienu vai vairāk cilvēkiem (minētās L. Valteres vēstules), kur viņu fiziskais tuvums nosakāms tikai reizēs, kad vēstulēs tiek minēts par konkrētām tikšanās reizēm un sarunām (A. Strautmaņa vēstules), citās fiziskajam tuvumam neesot izšķirošam. Attīstības pieeja vēstulēs izpaužas ar psiholoģisko informācijas pieejamības līmeni, jo saziņa pārsvarā notiek ar cilvēkiem, ar kuriem ieslodzītajiem jau ir personiskākas, tuvākas attiecības. Dažās vēstulēs novērojams arī socioloģiskais informācijas pieejamības līmenis, kad tiek pieminēta komunikācija ieslodzīto vidū, bet komunikācijai trūkst personiskās saiknes. Komunikācija nepārprotami ir selektīva, jo vēstulju autori raksta konkrētam cilvēkam (vai ģimenei), kas parādās vēstulju uzrunas daļā.

²¹⁵ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

²¹⁶ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²¹⁷ Strautmanis, A. (20.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/17

²¹⁸ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

²¹⁹ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

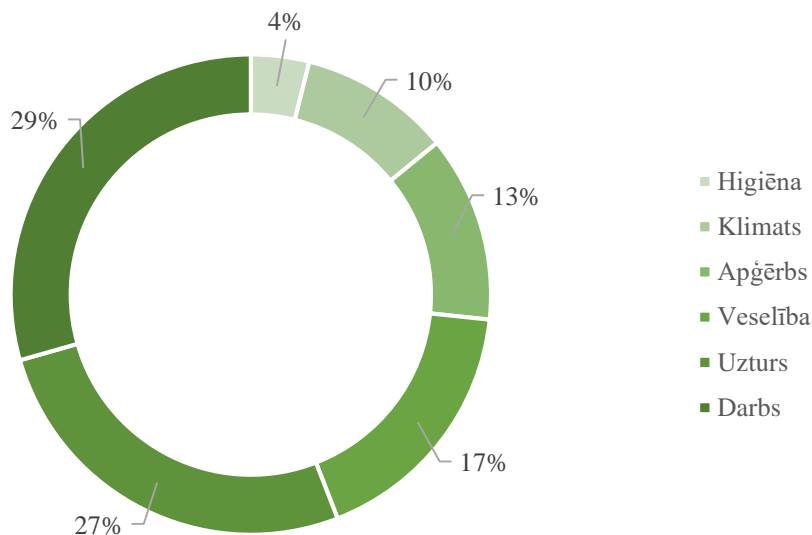
²²⁰ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

²²¹ Strautmanis, A. (03.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/55

²²² Strautmanis, A. (27.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/29

6.3. Dzīves apstākļu reprezentācija vēstulēs

Dzīves apstākļi tiešā veidā reprezentē Salaspils nometni no ieslodzīto skatu punkta, tādēļ iespējams iegūt padziļinātu informāciju par to, kā nometnes ikdienu uztvēra vēstuļu autori un kādu informāciju par to nodeva tālāk saviem tuviniekiem un paziņām. Jāpiemin, ka kategorijā “Dzīves apstākļi” ir izdalītas sešas apakškategorijas, no kurām lielāko īpatsvaru (sk. 6.5. att.) veido “Darbs” (vēstulēs parādās 150 reizes), “Uzturs” (vēstulēs parādās 135 reizes) un “Veselība” (vēstulēs parādās 89 reizes). Šī kategorija parādās 102 vēstulēs.

6.5.att. Kategorijas “Dzīves apstākļi” apakškategoriju īpatsvars

Uzturs.

Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītajās vēstulēs, analizējot pieminēto uzturu, tiek ņemta vērā informācija gan par nometnes rīcībā esošo uzturu, pārtikas produktiem un daudzumu, gan arī tas, ko vēstuļu autori saviem tuviniekiem lūdz atsūtīt. Korespondences autoru biežie lūgumi pēc pārtikas produktiem tiešā veidā reprezentē nometnes nespēju apgādāt un pabarot ieslodzītos, un bieži vien ieslodzīto vienīgais glābiņš bija ģimenes iesūtītās pārtikas pakas. Pētot šo apakškategoriju, tiek secināts, ka saturs saistīts ar uzturu tiek pieminēts 67 vēstulēs.

Raksturojot visbiežāk pieminētos pārtikas produktus (sk. 6.6. att.) un ar uzturu saistītus vārdus, tiek secināts, ka visvairāk vēstulēs tiek pieminēts vārds “maize” (maizes, maizīti) – vairāk kā 25 reizes un “sviests” – vairāk kā 20 reizes, kā arī sausiņi (*suhari*), kartupeļi, gaļa, putraimi, produkti u.c. Vēstuļu autoru sarakstē ar tuviniekiem pārtikas produkti tiek reprezentēti kā viegli

pie rokamās mašīnas [...]”²³¹, bet vēlākajās vēstulēs jau paziņo, ka ir mainījis savu darba vietu: “Rītu sāksim strādāt citā darbā [...]”²³², “[...] esmu pārcelts uz A. grupu par darba vadītāju [...]”²³³, “tiku virtuvē pa pavara palīgu”²³⁴, “[...] esmu tagad barakā pie silta darba. Par tādu kas rūpejās par kārtību un tīrību”²³⁵, “[...] saucos “stubendienst” vecākais”²³⁶, “[...] esmu zirgu puisis [...]”²³⁷, “No mums iet uz kapiem likus aprakt [...]”²³⁸. Strautmaņa vēstulēs rakstīto par darbu ārpus nometnes var interpretēt, ka tas reprezentēja tikšanos ar sievu, jo tas bija vienīgais veids, kā abiem satikties.

Strautmanis raksta ne tikai par savām darba gaitām, bet arī citu ieslodzīto darbiem un vietām, piemēram, rakstot, ka nometnē ieradušās sievietes, “50 cilv. no viņām nāk uz purvu strādāt, citas mazgā mums veļu, citas atkal nodarbojās ar šūšanu un lāpīšanu, jo te ļoti daudz žīdu šujmašīnas”²³⁹. Viņš min arī citu ieslodzīto smago un daudzveidīgo darbu: “Šonedēļ vēl atveda no Vācijas 16 jaunekļus no frontes kas palaiduši nagus un sodīti no 6. mēn līdz 4. g. [...] Tos liek pie ļoti smagiem darbiem akmeņu lauztuvēs”²⁴⁰, “Rīgas Šmitā strādā kādi 300. Nupat vakar sāka braukt uz Spilvas pļavu aerodromu taisīt. Iet arī uz Bimu un Sauriešu Šmitu un uz Socha dārzniecību”²⁴¹.

Arī citi ieslodzītie savās vēstulēs raksta par darbu. Tā, piemēram, L. Valtere raksta, ka vispirms strādājusi par šuvēju, pēc tam pārgājusi uz slimnīcu par kopēju, bet pēc tam atkal aizgājusi par šuvēju: “[...] dzīvoju jau 5. nedēļu slimnīcā un strādāju cik spēju. Darbs ir slimos kopšana [...]”²⁴², “[...] no slimnīcas es atkal atnācu uz vasaru un strādāšu pie šuvējām”²⁴³. Arī Krišjānis Rubenis savās vēstulēs apraksta savas darba gaitas: “Visvairāk strādāju ar lāpstu. Roku zemi, metu truļos, dzenu un tā tālāk.”²⁴⁴ Jānis Jekals diezgan sīki pastāsta par savu un citu ieslodzīto darbu: “[...] daudz ir aizbraukuši darbā ārpus mājas dažādās fabrikās apkārtnē un daudz uz būvēm”²⁴⁵, “Ierāmējam gleznas jo te arī strādā 6 mākslinieki un arī ķeramiķi taisa vāzes un visādas skaistas

²³¹ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²³² Strautmanis, A. (18.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/10

²³³ Strautmanis, A. (22.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/14

²³⁴ Strautmanis, A. (29.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/15

²³⁵ Strautmanis, A. (08.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/19

²³⁶ Strautmanis, A. (25.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/21

²³⁷ Strautmanis, A. (1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/37

²³⁸ Strautmanis, A. (04.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/39

²³⁹ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²⁴⁰ Turpat.

²⁴¹ Strautmanis, A. (04.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/39

²⁴² Valtere, L. (12.12.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:3

²⁴³ Valtere, L. (10.03.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:5

²⁴⁴ Rubenis, K. (11.06.1944.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21456/21056-VII

²⁴⁵ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

statujas, jo starp tiem ir tēlnieki [..]. Arī kurpnieki, skroderiem, segleniekiem, birstu taisītājiem, rotaļu lietu taisītājiem u.c. [..].”²⁴⁶

Kopumā šajā apakš kategorijā vēstuļu saturs ir ļoti dažāds, no kā var secināt, ka ieslodzītie tika nodarbināti dažādos darbos, gan vieglākos, gan smagākos, nometnes teritorijā un ārpus tās. Īpaši A. Strautmaņa vēstulēs parādās informācija, ka darbs (kūdras purvā ārpus nometnes) viņam bija kā iespēja satikt savus tuviniekus, kas nozīmē, ka darbu ārpus nometnes Strautmanis reprezentē kā satikšanos, un, kad tika pārcelts uz citu darba vietu, meklēja iespējas strādāt darbos, kas veicami ārpus nometnes. Darbs ārpus nometnes sniedza iespēju ne tikai neatļauti satikt savus tuviniekus un apmainīties ziņām un iegūt jaunu informāciju, bet sniedza iespēju nelegāli ienest lietas. Piemēram, A. Strautmanis piemin šādu faktu: “Jo amatnieki nākdami mājās katrs pa gabalam (*malku – M.B.*) pabāž zem mēteļa.”²⁴⁷ Arī citu korespondencē atrodama informācija par dažādiem amatiem, ko ieņēma gan viņi, gan citi ieslodzītie, kas parāda, ka ar šo informāciju varēja dalīties brīvāk, salīdzinot ar citu.

Veselība un higiēna.

Pētot korespondences saturu par ieslodzīto veselības stāvokli, tiek ņemtas vērā uzskaitītās slimības un kaites, slimnīcas loma ieslodzīto ikdienā un dažādu ārstu klātesamība. No visām analizētajām vēstulēm, informācija par šo apakš kategoriju parādās 54 vēstulēs. Jāpiemin, ka vēstulēs, kurām nav cenzūras zīmoga, šī informācija biežāk parādās negatīvās nokrāsās un detalizētāk, pieminot arī nopietnākas slimības un karantīnu nometnē. Tā, piemēram, Jānis Jekals par tīfa izplatīšanos nometnē raksta: “[..] kad pie mums bija tīfs, nevarējam rakstīt 2 mēn [..].”²⁴⁸ Šajā vēstulē viņš arī piemin faktu, ka ar tīfu saslimušiem ierīkota atsevišķa baraka: “[..] mani izņēma no tīfinieku barakas un ielika veselo.”²⁴⁹ Arī Aleksandrs Strautmanis vēstulēs vairākkārtīgi piemin tīfa epidēmiju nometnē un tai sekojošo karantīnu, kurā atradās ne tikai ieslodzītie, bet arī nometnes sargi: “[..] uzlikta karantīne 5 nedeļas, jo plosās tīfs. Tāpēc nelaiž nevienu ne iekšā, ne ārā. Arī sargi dzīvo pa iekšu un netiek ārā.”²⁵⁰ Strautmanis piemin arī ieslodzīto upurus no tīfa: “[..] slimība kas pie mums izplātās, prasa joprojam jaunus upurus. Krīt tādi stipri vīri [..].”²⁵¹

Nometnē cilvēki slimoja ne tikai ar tīfu, bet bieža parādība bija arī citas slimības. Kā savā vēstulē raksta A. Strautmanis: “Vienā barakā vien no 240 cilv. izgāja caur slimnīcu puse. Gan ar

²⁴⁶ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

²⁴⁷ Strautmanis, A. (31.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/30

²⁴⁸ Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9

²⁴⁹ Turpat.

²⁵⁰ Strautmanis, A. (17.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/28

²⁵¹ Strautmanis, A. (03.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/31

tīfu, angīnu un gripu.”²⁵² Korespondences autori piemin ne tikai nometnē notiekošo saistībā ar saslimšanām, bet arī savu veselības stāvokli. Biežs teikums vēstulēs “esmu sveiks un vesels” pavada gandrīz katru šīs apakškategorijas vēstuli, kas daudzos gadījumos liek domāt par tās patiesumu, taču figurē arī informācija par autoru saslimšanas reizēm. Tā, piemēram, A. Strautmanis vēstulēs raksta: “[..] vēders par daudz novājināies un kājas knapi velkas [..]”²⁵³, “[..] atrodos slimā lomā, jo kreisās rokas locītavā bija iemetusies dzirkste [..] sāpes arvien pieauga un dzīslas iekaisa, tad nogāju pie ārsta, kurš parakstīja 2d atvaļinājumu no darba”²⁵⁴, “[..] stiprs žņaudzējs vēderā [..]”²⁵⁵, “[..] biju drusku saaukstējies, un nogulēju 3 dienas slimnīcā tepat nometnē [..], kakls – tā saucamā angina”²⁵⁶. Lūcija Valtere par savu veselības stāvokli vēstulēs raksta: “Ar veselību pagaidām nekas, tikai kājās brīžiem jūtu tādas kā sāpes [..]”²⁵⁷, “Acis man tagad ir daudz vairāk novājinātas”²⁵⁸, “[..] galva arī sāk sāpēt”²⁵⁹.

Savās vēstulēs to autori lūdz atsūtīt zāles, kas liek domāt, ka nometnē nav pietiekamu resursu ieslodzīto ārstēšanai un zāles jālūdz tuviniekiem: “[..] atradās slimnīcā, kur nebija nekādas zāles un palīdzības [..]”²⁶⁰, “Atsūti man kādas zāles ko kaklu skalot”²⁶¹, “sīkpakā līdz ½ kg smagu var sūtīt [..] zāles”²⁶². Vēstulēs tiek pieminēti arī ārsti, kas atrodas gan nometnē, gan tāds, kas ieradies izmeklēt saslimušos: “Vakar bija atbraucis latviešu ārsts mūs apraudzīt veselības stāvokli, jo līdz šim mūs ārstēja tikai žīdi un tas bija Dr. Kaķis no II pils. slimnīcas, nāksot laikam katru nedēļu slimos apskatīt”²⁶³, “Šodien biju pie zobārsta [..]”²⁶⁴.

²⁵² Strautmanis, A. (05.03.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/62

²⁵³ Strautmanis, A. (18.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/1

²⁵⁴ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²⁵⁵ Strautmanis, A. (28.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/9

²⁵⁶ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

²⁵⁷ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

²⁵⁸ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

²⁵⁹ Valtere, L. (11.05.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:7

²⁶⁰ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

²⁶¹ Strautmanis, A. (10.01.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/60

²⁶² Valtere, L. (11.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:6

²⁶³ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²⁶⁴ Strautmanis, A. (03.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/55

Visvairāk pieminētie vārdi dažādos to locījumos (sk. 6.9. att.) šajā apakš kategorijā ir: veļa (19 reizes), zeķes (12 reizes), drēbes (10 reizes), ziemas (ar to saprotot ziemas apģērbu), cimdi, cepure, krekls. Pētot Salaspils nometnes nodrošināto apģērbu ieslodzītajiem, no vēstulēm iespējams secināt, ka tās ir “[..] valsts pelēkas drēbes [..]”²⁷³, un ka tās nebija piemērotas darbam un esošajiem laikapstākļiem: “[..] palikam tikai pelekās valsts drēbēs arī veļu un kurpes un ziemas cepuri esam kaili bet pašu vilkt nedrīkstam”²⁷⁴. Šeit var interpretēt izmantotā vārda “valsts” lietojumu, secinot, ka nacistiskās Vācijas okupētās teritorijas varas iestādi viņš noenkuro ar vārdu “valsts”, jo visticamāk saskata tās struktūrā līdzību ar citām valsts iestādēm. A. Strautmanis savās vēstulēs detalizētāk apraksta nometnes apģērbu un kā dažādas ieslodzīto grupas tika atšķirtas pēc dažādām zīmēm uz tā, piemēram, “[..] ar baltām strēmelēm priekšā un uz muguras [..] līdzīgi žīdiem zīmes, tiem tikai zvaigznes ar “jude” uzrakstu bet mums baltas strīpas”²⁷⁵, “Sieviešiem visām galvas lakatiņi balti ar melnu strīpu pa vidu [..]. Mums uz krekliem uzšūti sarkanas (*nesalāsāms*) ka pazīšanās zīmes”²⁷⁶.

Lai gan vēstulēs tiek lūgts iesūtīt dažādas drēbes, tomēr bieži parādās arī lūgums nesūtīt, tam par iemeslu minot aizliegumu sūtīt apģērbu vai pēc konkrēta apģērba nebija vajadzības: “Nedrīkst sūtīt drebes”²⁷⁷, “Veļu un drēbes nesūti”²⁷⁸, “Drebes sūtīt nevajaga”²⁷⁹.

Arī klimats nometnes reprezentācijā ir svarīgs – tas ir saistīts gan ar ieslodzītajiem pieejamo apģērbu, gan ar vispārējiem dzīves apstākļiem barakā, piemēram, siltums vai aukstums. Šī apakš kategorija parādās 37 vēstulēs un visvairāk tiek aprakstīta tieši A. Strautmaņa rakstītajā korespondencē. Analizējot apstākļus barakās, no A. Strautmaņa vēstulēm iespējams iegūt informāciju, ka, kurinot baraku, siltums bijis pietiekošs un nav bijis jāsalst: “[..] siltums netrūkst, jo sakurinam tā kā jāmetas gandrīz kreklos. Tā siltums vismaz naktij pietiekošs”²⁸⁰. Šāda informācija gan parādās tikai vienu reizi, tādēļ tā jāuzņemas ar zināmu piesardzību. Citās vēstulēs to autori pārsvarā šajā kategorijā raksta par laikapstākļiem – spīd saule, ir silts, pūš auksts vējš, līst lietūs u.c. Tie, protams, reprezentē nometni pastarpināti, taču no tā iespējams izsecināt cilvēku kopējo noskaņojumu un nometnes būvju atbilstību dažādiem gadalaikiem. Jāpiemin arī pašas nometnes reprezentācija ieslodzīto vērtējumā, jo dažās vēstulēs tā tiek reprezentēta kā mājas:

²⁷³ Strautmanis, A. (08.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/12

²⁷⁴ Strautmanis, A. (28.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/35

²⁷⁵ Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4

²⁷⁶ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

²⁷⁷ Zvirbulis, J. (13.09.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg

²⁷⁸ Melbiksis, M. (18.07.1944.). [vēstule māšai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 27753/23165-VII

²⁷⁹ Logins, J. (b.g.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35759/27-VII

²⁸⁰ Strautmanis, A. (12.11.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/53

“[..]daudz ir aizbraukuši darbā ārpus mājas [..]”²⁸¹, “[..] manai grupai bija jāpaliek mājās [..]”²⁸², “[..] amatnieki nākdami mājās [..]”²⁸³. Var secināt, ka ieslodzītie pielāgojas nometnes videi un atpazīst dažādus elementus līdzīgus kādi tie bija ārpus nometnes, lai iegūtu jebkādu piederības vai māju sajūtu.

Apkopojot iegūto informāciju par apģērbu un klimatu, tiek secināts, ka nometne pati nespēja apgādāt tās ieslodzītos ar piemērotu apģērbu, tādēļ ieslodzītie bieži vēstulēs lūdza saviem tuviniekiem iesūtīt siltākus apģērbu gabalus (cimdus, zeķes). Vēstulēs A. Strautmanis nometnes izsniegto apģērbu apzīmē kā “valsts drēbes”, un šajā gadījumā vārdu “valsts” var reprezentēt kā nacistiskās Vācijas varas iestādi. Nometne ieslodzītajiem nodrošināja apģērbu, kurš ar dažādu simbolu palīdzību atšķīra ieslodzīto grupas – ebrejus, sievietes, politiskos ieslodzītos u.c. Arī klimats spēja ietekmēt ieslodzīto noskaņojumu un pieejamo apģērbu, it īpaši kāds tas valdīja barakās aukstajos ziemas mēnešos un cik silti vai auksti cilvēkiem bija ar esošajām drēbēm.

Kopumā kategorija “Dzīves apstākļi” vēstuļu saturā vistiešākā veidā reprezentē Salaspils nometni, piemēram, korespondences autoru biežie lūgumi pēc pārtikas produktiem reprezentē nometnes nespēju apgādāt un pabarot ieslodzītos, objektivizējot tādus vārdus kā “viegli pagatavojami produkti”, savukārt darbs tiek reprezentēts kā iespēja satikt savus tuviniekus, kas izteikti parādās A. Strautmaņa vēstulēs. Vēstulēs pieminētās utis, blusas, blaktis reprezentē nehigiēniskus apstākļus, taču ar higiēnu tiek reprezentēts tāds vārdu lietojums kā: zobu pasta, ziepes, pirts u.c. Korespondencē izteikti lietotā frāze “esmu sveiks un vesels” pēc konteksta reprezentē ieslodzīto cilvēku fizisko, taču ne garīgo veselību. Arī apģērba apakšskategorijā A. Strautmanis reprezentē nometnē pieejamo apģērbu un ieslodzīto iedalījumu pēc noteiktiem izmantotiem simboliem (sarkani simboli, balti lakatiņi ar melnu strīpu, zvaigzne ar uzrakstu). Jāizceļ arī vārda “mājas” lietojums, kas parādās vēstuļu saturā, reprezentējot pašu nometni, par iemeslu minot ieslodzīto pieradumu pie esošajiem apstākļiem.

6.4. Emociju reprezentācija vēstulēs

Kategorijā “Emocijas” tiek kodēts tāds saturs, kas saistīts ar vēstuļu autoru emocijām, izjūtām, iekšējo pasauli un psiholoģisko stāvokli. Var apgalvot, ka šī ir vienīgā kategorija, kuru ietekmē visas iepriekš minētās, jo jebkura veida izmaiņas, notikumi, cilvēki, vieta un apkārtējā vide ietekmē indivīda emocionālo stāvokli un iekšējo pasauli. Tas, cik autors bijis atklāts par saviem

²⁸¹ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

²⁸² Strautmanis, A. (29.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/15

²⁸³ Strautmanis, A. (31.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/30

iekšējiem pārdzīvojumiem savās vēstulēs, tiešā mērā atkarīgs no drošības, kādu jutis nometnē – to, protams, ietekmējusi arī vēstuļu cenzūra un apzināšanās, ka vēstules pirms nosūtīšanas tiek pārlasītas. Tas var tikt uzskatīts par vienu no iemesliem, kādēļ persona nav spējusi vai nav vēlējusies atklāt savas izjūtas ģimenei vai tuviniekiem. Šī ir ceturtā lielākā kategorija vēstuļu satura iedalījumā un tā pārstāv 11% no visām kategorijām, parādoties 81 vēstulē. Šīs kategorijas ietvaros tiks aplūkoti arī sarakstītie dzejoļi, kas lielā mērā ir autoru iekšējās pasaules atainojums, atrodoties nometnē. Kopumā analizētajās vēstulēs parādās 13 dzejoļi, no kuriem 11 uzrakstījis viens autors – Krišjānis Rubenis.

Vērtējot emocionālo līmeni un emociju klātbūtni vēstulēs, tās jāiedala divās kategorijās – pozitīvas un negatīvas emocijas. Neskatoties uz apstākļiem, kādos atradās ieslodzītie cilvēki, viņi spējuši vēstulēs izrādīt arī pozitīvu redzējumu un izjūtas, taču tas galvenokārt saistīts ar prieku un pateicību par tuvinieku rakstītajām vēstulēm un sūtītajām pakām, sakot paldies par visu, ko tuvinieki darījuši viņu labā (sk. 6.10. att.).

6.10.att. Biežāko vārdu lietojums kategorijā “Emocijas”

Pēc 6.10. attēla var secināt, ka vēstules pārsvarā pavadītas pozitīvā noskaņā, jo pozitīvo vārdu lietojums ir biežāks par negatīvo. Piemēram, vārds “paldies”, kas izsaka pateicību, lietots 40 reizes, “mīļš” – vairāk kā 20 reizes un pārsvarā bijis savienojumā ar paldies. Arī vārds “sirsnīgs” lietots vairāk kā 20 reizes un arī bijis savienojumā ar paldies – “sirsnīgs paldies”. Priekšstats, ka vēstules pārsvarā bijušas ar pozitīvu noskaņu, var rasties, jo tajās vairākkārtīgi tiek atkārtota pateicība par rakstītajām vēstulēm un sūtītajām pakām, kas ieslodzītajiem deva ticību, ka nav atstāti

vieni, viņus atceras un par viņiem domā: “Sirsnīgs paldies par paciņu [..]”²⁸⁴, “[..] ar visu sirdi pateicos un nezinu kā pateikties jums par sūtījumu”²⁸⁵, “Paldies, sirsnīgs paldies jums [..] esmu par jūsu parūpēšanos manis labā dziļā pateicībā”²⁸⁶, “[..] paldies par atcerēšanos [..]”²⁸⁷. Tādēļ svarīgi emociju lietojumu vērtēt no vēstuļu konteksta, it īpaši vārdiem, kuri paši par sevi neizsaka emociju, taču teikuma kontekstu veido pārsātinātu ar emocijām.

No vēstuļu autoriem korespondencē novērojams arī prieks, kas ir saistīts gan ar iepriekš minēto – vēstuļu un sūtījumu saņemšanu – gan arī dažādu ar ģimeni saistītu dzīves notikumu iespaidā, piemēram, A. Strautmanis raksta “Esmu bezgala priecīgs kā puikinas sāk atviesēties”²⁸⁸, “Esmu priecīgs ka Jums iet labi”²⁸⁹, “Esmu ļoti priecīgs ka puikam tur patika”²⁹⁰.

Ja aplūko mīlestības izpausmes, tiešā veidā nevienā no vēstulēm to nav iespējams ieraudzīt. Vienīgā vieta, kur parādās frāze “mīlu tevi” ir dzejolis, kas tiks analizēts atsevišķi. Mīlestības izpausme parādās, izmantojot citus vārdus un salikumus, kas kontekstā parāda mīlestību un rūpes pret ģimeni un tuviniekiem. Tā piemēram, A. Strautmanis raksta sievai “Tev mīļa buča”²⁹¹, “Mīļa buča dēliem”²⁹², “Jums trim mīļa, mīļa buča”²⁹³, “Bučas dēliem un Tev Aucīt tādu siltāku skūpstu”²⁹⁴, L. Valtere raksta savai ģimenei “sirsnīgi saskūpstu jūs visus mīļo tētiņu, māmiņu, pēcīti un tevi”²⁹⁵, “Mīļi, mīļi saskūpstu jūs”²⁹⁶, Kārlis Saulītis raksta “Ar mīļiem mīļiem skūpstiem”²⁹⁷, Vasīlijs Boikovs savai ģimenei raksta “stipri stipri skūpstu”²⁹⁸. Mīlestība vārdos tiek izpausta ar fizisku kontaktu – buča, skūpsts.

Vēl viena izjūta, ko var pieskaitīt pie pozitīvo emociju kategorijas, ir cerība, kas vēstulēs dažādās formās parādās 14 reizes. Vēstuļu autori ir tie, kuri, rakstot saviem tuviniekiem, šo cerību uztur gan sevī, gan savā ģimenē, ļaujot vieglāk pārciest nošķirtību un ieslodzījumu. Tā, piemēram, A. Strautmanis bieži izmanto vārdu “cerība” kā uzmundrinājumu sev un sievai: “[..] vismaz paspīd

²⁸⁴ Strautmanis, A. (31.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/30

²⁸⁵ Valtere, L. (12.12.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:3

²⁸⁶ Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

²⁸⁷ Strautmanis, A. (10.01.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/60

²⁸⁸ Strautmanis, A. (03.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/31

²⁸⁹ Strautmanis, A. (14.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/68

²⁹⁰ Strautmanis, A. (22.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/44

²⁹¹ Strautmanis, A. (29.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/15

²⁹² Strautmanis, A. (22.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/14

²⁹³ Strautmanis, A. (12.11.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/53

²⁹⁴ Strautmanis, A. (07.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/40

²⁹⁵ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

²⁹⁶ Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

²⁹⁷ Saulītis, K. (16.07.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-64507/1547-VII

²⁹⁸ Boikovs, V. (15.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-41935/357-VII

kāds cerības stariņš [...]”²⁹⁹, “Nezaudē Aucīt tikai dūšu un ticību un cerību”³⁰⁰, “[...] dzīvošu cerībā!!!”³⁰¹. Tāpat L. Valtere raksta par cerību savai mammai “Mammiņ esi stipra nezaudē cerību [...]”³⁰², un Kārlis Saulītis savai sievai “[...] ar lielām cerībām visam tikt pāri [...]”³⁰³. Cerība vēstulēs vairāk reprezentēja solījumu par brīvību nākotnē.

Raksturojot negatīvo emociju un izjūtu lietojumu vēstulēs, tiek secināts, ka tās parādās dažādās formās, visbiežāk pārstāvēt ilgās un gaidas, kopā korespondencē parādoties 41 reizi, sāpes (17 reizes), skumjas (6 reizes), slikts (6 reizes). Mazā skaitā novērojamas tādas negatīvas nokrāsas vārdi kā vienmuļi, asaras, bailīgi, ciešanas, grūti, rūgti, nepacietība, sērot u.c. Ilgas un gaidas vēstulēs reprezentē ģimenes un brīvības pietrūkšanu, rakstot, ka domā par tuviniekiem, kā arī ilgās pēc brīvības. Tā par ilgām pēc mājām un ģimenes raksta A. Strautmanis: “Ilgas pēc mājam ir lielas [...]”³⁰⁴, “Ir tikai ilgās pēc Jums mīluliem”³⁰⁵. Emocionālas vēstules rakstījusi L. Valtere par vientuļību un pārdzīvojumu – “[...] esmu viena šķirta no visiem un tālu, starp svešiem [...]”³⁰⁶, “[...] dvēselē ārkārtīgas sāpes”³⁰⁷, par ilgām satikt savu ģimeni, būt mājās un brīvībā – “[...] karstās asarās veldzēšu ilgās pēc jums, pēc brīvības”³⁰⁸, “[...]ilgās kaistošā dvēsele alka, pēc brīvības, pēc mājām, tuviniekiem”³⁰⁹, par atmiņām par ģimeni – “izsauca dziļās sāpes sirdī atceroties pagājušos laikus”³¹⁰ un par nespēju pilnībā izteikt visas savas izjūtas – “gribētos tev daudz ko teikt par savām jūtām, ko pārdzīvo dvēsele”³¹¹. Visvairāk savu emocionālo pasauli un pārdzīvojumus vēstulēs izpaudis Krišjānis Rubenis, tām sniedzot ieskatu lielos pārdzīvojumos: “[...] šādu cilvēku daba ir tik skumja, tik bezgala skumja”³¹², ar vārdu “daba” reprezentējot rīcību un “šādu cilvēku” reprezentējot okupācijas varas pārstāvjus, nenosaucot tos vārdā; “[...] vientuļā, dziļā tumsā [...]”³¹³, “[...] dzīve velkas smagi un gurdi”³¹⁴, “[...] murgi ir mana dzīve... Tikai es nezinu vai tā ir īstenība, vai patiesībā baigs murgs...”³¹⁵. K. Rubenis savās vēstulēs bieži izmanto daudzpunkti, kas liecina

²⁹⁹ Strautmanis, A. (27.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/29

³⁰⁰ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

³⁰¹ Strautmanis, A. (17.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/57

³⁰² Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

³⁰³ Saulītis, K. (13.12.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-64506/1546-VII

³⁰⁴ Strautmanis, A. (28.11.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/54

³⁰⁵ Strautmanis, A. (09.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/67

³⁰⁶ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

³⁰⁷ Turpat.

³⁰⁸ Valtere, L. (12.12.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:3

³⁰⁹ Valtere, L. (11.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:6

³¹⁰ Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

³¹¹ Turpat.

³¹² Rubenis, K. (b.g.). [vēstule un dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21467/21067-VII

³¹³ Turpat.

³¹⁴ Turpat.

³¹⁵ Turpat.

Pukstā patiesā un skaļā

Tad vairs dvēslēm nebūs grūti.³²⁰

Cerības un ticība nākotnei reprezentācija parādās arī J. Jekala dzejas rindās:

Mēs vēl varam ticēt draugs un gaidīt.

Dzīves balvas kaut tās garām iet

Kas prot sāpēs klusu ciest un smaidīt

Tam nekad šī saule nenoriet.³²¹

Lūcijas Valteres un Jāņa Jekala rakstītajās vēstulēs, kur parādās arī šīs dzejas rindas, redzams cenzūras zīmogs, kas nozīmē, ka ieslodzīto emocionālais vēstījums un viņu iekšējās pasaules atainojums netika uzskatīts par nevēlamas informācijas paušanu.

Vēstulēs kopumā pozitīvās emocijas tiek reprezentētas pateicībā par saņemtām vēstulēm, neaizmīšanu un būšanu kopā, kā arī tuvinieku dzīves notikumu iespaidā, it īpaši bērnu (A. Strautmaņa vēstulēs); korespondencē izteikti parādās reprezentācija cerībai un ticībai nākotnē tikt brīvībā un pie savas ģimenes. Ar negatīvu nokrāsu vērtējamas tādas izjūtas kā ilgas un gaidas, sāpes, skumjas. Īpašu emocionalitāti un iekšējās pasaules atainojumu iespējams saskatīt rakstītajās dzejas rindās.

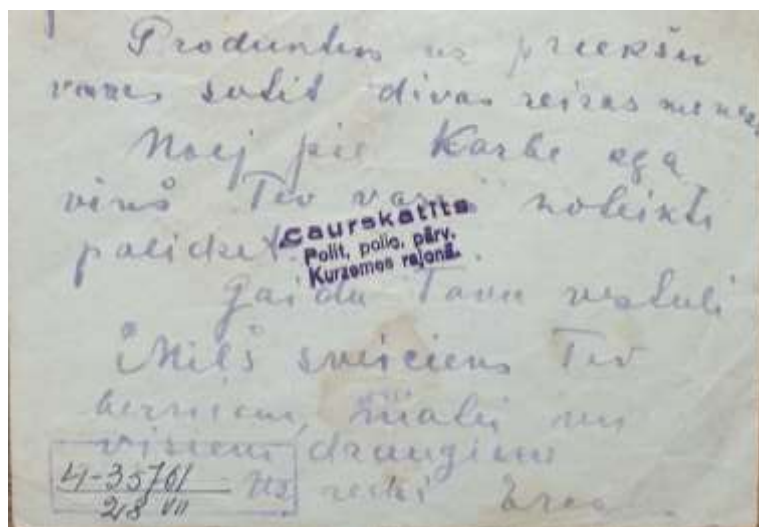
6.5. Cenzūra un pašcenzūra vēstulēs

Salaspils nometnes ieslodzīto rakstītās vēstules pirms sūtīšanas tika pakļautas cenzūras pārbaudei un tās klātbūtne vērtējama pēc cenzūras zīmoga tajās. Šī vērtējama kā politiskā cenzūra, ar kuras palīdzību nometnes vadība, balstoties uz jau pieņemtiem cenzūras pasākumiem, slēpj informāciju no publikas, tādā veidā varas institūcijām saglabājot sociālo kontroli. Tas nozīmē, ka cenzūra tiek veikta caur oficiāliem kanāliem (valdības organizācijām). Tomēr jāņem vērā, ka nometnes ieslodzītie cilvēki atrada arī citus veidus, kā savas ziņas nogādāt tuviniekiem, un šādas ziņas varēja saturēt informāciju, kuru oficiālā sarakstē cenzētu. Pētījuma ietvaros pašcenzūra korespondencē tiek analizēta pieņemot, ka tā ir klātesoša visās vēstulēs, kurās redzams cenzūras zīmogs. Tiek pieņemts, ka vēstulēs, kuras pārbaudītas, pašcenzūras klātbūtni raksturo arī fakts, ka netiek izpausta negatīva informācija par nometnes apstākļiem (piemēram, veselību, higiēnu), sodiem un notikumiem. Šī iemesla dēļ šajā apakšnodaļā tiks aplūkotas arī tādas kategorijas kā “Sodi” un kategorijas “Citas aktivitātes” apakškategorija “Nometnē notiekošais”, kur ar šīs informācijas palīdzību iespējams noteikt, vai vēstulē novērojama pašcenzūra.

³²⁰ Valtere, L. (11.05.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:7

³²¹ Jekals, J. (12.02.1943.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 88754

No visām analizētajām vēstulēm kopumā 24 ir redzams cenzūras zīmogs, 22 no tām “Gepfrüft” un 2 no tām – “Causkatīts” (sk. 6.12. att.). Jāpiemin, ka pašu vēstuļu tekstos nav redzami fiziski svītrojumi, kas liecina, ka korespondences autori jau zinājuši “nerakstītos likumus”, kāds saturs tiks apstiprināts, un cilvēkiem, kuri pārbaudīja tekstu, tas nav licies jēgpilns – tāds, kas rosinātu pārdomas vai kādu reakciju.

6.12.att. Zīmogs “Causkatīts” uz vēstules³²²

Jāņem vērā, ka no 72 A. Strautmaņa vēstulēm tikai vienā bijis cenzūras zīmogs, taču divās vēstulēs, kurās zīmoga nav, tiek pieminēta vēstuļu kontrole un cenzūra: “Vēstules atnesa no komendantūras reizē ar pārējām un gāja cauri cenzūrai, jo uz stūra uzspiests zīmogs “causkatīts””.³²³ Šis notikums Strautmani ir darījis nemierīgu, rakstot, ka vēlas pāris dienas nogaidīt: “[..] esmu drusku nemierīgs, un gribu nogaidīt pāris dienas, vai būs ko ļaunu saskatījuši”³²⁴. Otrā vēstulē minot “redzēju kā pienāca pasts, tad arī lūdzu lai ātrāki izkontrolē”³²⁵ tiek secināts, ka saziņa notikusi gan “oficiāli” – sūtot vienu vēstuli mēnesī, kuru pārbaudīja nometnes administrācija – gan arī nelegāli, piemēram, ziņas iznesot ārpus nometnes teritorijas darba veikšanas laikā.

Vēstulēs, kurās klātesošs ir cenzūras zīmogs, pašcenzūras klātesamību var analizēt arī no interpretācijas tehnikas, it īpaši korespondencē, kurā parādās dzejas rindas – autors ar dzejas palīdzību ir interpretējis savas iekšējās sajūtas un notiekošo, kas ļauj ziņas saņēmjām pēc tam pašam spriest par situāciju nometnē. Tā, piemēram, J. Jekala dzejas rindās “[..] Kas nokāpis reiz

³²² Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievietei] Latvijas Kara muzejs, Inv. Nr. 4-35761/28-VII

³²³ Strautmanis, A. (15.11.1942.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/20

³²⁴ Turpat.

³²⁵ Strautmanis, A. (11.03.1944.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/63

jau pa bezcers kāpnēm, Tas zin, ka pie rīkles ir jāķeras sāpēm [...]”³²⁶ jaušama negatīva informācija – bezcerība, sāpes. Virspusēji skatoties, šīs dzejas rindas iespējams izsaka maz, taču ieskatoties dziļāk, atklājas slēptā informācija par notiekošo.

Pašcenzūras kategorijā izceļamas 26 vēstules – jau minētās 24, kurām redzams cenzūras zīmogs – un divas vēstules, kurām šāda zīmoga nav, taču to autori vēstulē izteikušies tā, kas liecina par pašcenzēšanu: “[..] gribētos jums tik daudz ko uzrakstīt, bet kā lai to izdaru”³²⁷, “Nezinu jau cik tam kāda nozīme, cik vērtības, bet kaut kas man nedod miera. [...] Protams ne jau visu es varu pateikt”³²⁸. Tas apstiprina Daniela Bartala teikto par pašcenzūras klātesamību arī interpersonālā komunikācijā, kad neatklājam patieso informāciju pat savai ģimenei, tuviniekiem.³²⁹ Aplūkojot A. Strautmaņa vēstules saturu, kura tikusi pārbaudīta, tiek secināts, ka šajā vēstulē nekas negatīvs par nometni netiek minēts – vēstulē tiek apspriestas attiecības un bērnu veselība, pārmētumi par nerakstīšanu: “Nevaru saprast tikai kas ar tevi noticis, cik čakla Tu bijī mēneša sākuma, tik laiska sāci palikt mēneša beigās. [...] No tevis gan neesmu jau sen vēstules saņēmis”³³⁰, “[..] nu jau puikiņas būs kļuvuši veseli un Tev brīvāks laiks. [...] Atraksti vismaz kā puikiņām klājas. Kā Uldinam saaugusi rociņa [...] Vai Aivariņš iet skolā vai dzīvo mājā. Ar to skolā sūtīšanu gan nesteidzies”³³¹. Šajā vēstulē tās autors ierakstījis arī šādu teikumu – “Atsūti man Valda adresi, gribu tam nākošu mēnesi aizrakstīt, ja vēl būsīm te”³³² – kas parāda, ka vēstuļu rakstīšanai un sūtīšanai tiek izmantots tikai oficiālais ceļš, minot, ka nākamajā mēnesī, kad varēs, aizrakstīs Valdim. Šādas vēstules kopumā liecina, ka to autori centušies izmantot apslēpšanas tehniku, vienkārši izvairoties no negatīvas informācijas pieminēšanas.

L. Valteres vēstulē vērojamas dažas negatīvas iezīmes, taču frāzes nav izteiktas par pašu nometni: “Acis man tagad ir daudz vairāk novājinātas jo šūšana iznāk kā dienā tā naktī pie elektrības gaismas.”³³³ Šajā vēstulē viņa arī min, ka ir pieradusi pie nometnes apstākļiem: “Citādi viss ir nekas, pilnīgi pieradu pie nometnes kārtības.”³³⁴ Valteres korespondencē lasāms saturs par vēstuļu rakstīšanu un lūgumu rakstīt vairāk un biežāk, par darbu nometnē, taču tam nav negatīvas nokrāsas; par produktu un apģērba sūtīšanu un pateicību, par svētku svinēšanu, par to, ka kopumā

³²⁶ Jekals, J. (12.02.1943.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 88754

³²⁷ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

³²⁸ Rubenis, K. (b.g.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21454/21054-VII

³²⁹ Bar-Tal, D. (2017). Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon: Conception and Research. *Advances in Political Psychology* (Vol. 38). P. 37.

³³⁰ Strautmanis, A. (13.02.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/61

³³¹ Turpat.

³³² Turpat.

³³³ Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

³³⁴ Turpat.

viņai klājas labi un ir vesela: “Citādi varu teikt esmu pilnīgi vesela un ar visu apmierināta”³³⁵, “Mīļie mājnieki, esmu pie pilnas veselības un strādāju dūšīgi”³³⁶. Savās vēstulēs viņa daudz piemin Dievu un, kā minēts iepriekš, tās ir daudz pārsātinātākas ar emocijām, salīdzinot ar citām vēstulēm, taču negatīva informācija par nometni nav novērojama.

Lielākoties šajās vēstulēs parādās informācija par pārtikas produktu nepieciešamību un lūgumiem atsūtīt konkrētas lietas, kā arī paciņas svaru: “[..] “pudinus” suti bez drebem, veļas un vāramiem produktiem, ka miltu putraimus, bet suti tik maizi, gaļu sviestu kalt. zivis un tabaku, suti tik vienu reizi mēnesi līdz 15 k-gs.”³³⁷, “Ceru, ka man ko atsūtīsīt. Var sūtīt vienu reizi mēnesī līdz 15 kg”³³⁸; ko drīkst un nedrīkst likt iekšā, par rakstīšanas un sūtīšanas biežumu: “Tu vari rakstīt biežaki bet es reizi mēnesi, pudina nekadās zimites neraksti”, “Ar šo paziņoju, ka ar š.g. augusta mēnesi varu saņemt tikai vienu paku mēnesī. Pakās nevar likt vēstules”³³⁹; paziņojot adresi vai pārsūtīšanu: “Šodien man ir atļauts rakstīt sakara ar to ka tieku pārsūtīts uz citu darba vietu strādāt. Uz Salaspili paciņas un vēstules vairs nesūti. Ar nākošo vēstuli Tev paziņošu savu adresi”³⁴⁰, “Es atrodos Sālspils darba un audzināšanas iestade. Vari sūtīt gaļu sviestu maizi sausiņus. Vari sūtīt vien reiz mēnesi”³⁴¹.

Pašcenzūras klātesamību šajās vēstulēs var skaidri novērot, analizējot vēstules, kurām nav cenzūras zīmoga. Šajās vēstulēs biežāk parādās atklātāka informācija par nometnes apstākļiem un notiekošo, parādoties arī negatīvai informācijai. Tā, piemēram, iespējams secināt, ka A. Strautmaņa rakstītajās vēstulēs, kuras nav tikušas pārbaudītas, atklājas informācija, kas citādi vēstulēs neparādītos, piemēram, par sodiem: “[..] par zagšanu kar pie kauna staba, bet arī nāve to nebaida. Ja kāds bēg, nošauj 5 līdz”³⁴². Citā vēstulē tiek aprakstīta situācija, kurā divi ieslodzītie bija aizbēguši, viens no tiem arī kādu apzadzis. Tālākos notikumus A. Strautmanis apraksta:

“Svētdien mūs visus sasauca kopā un nolasīja sprediķi. [..] Komendants gan sacīja ka pirmais jau noķerts un otru tikai brīdināja, bet tā citas represijas nebija, bet šis zellis laikam nobijies no soda un aizvakar ņēmis un aizlaidies pavisam projām. Par šito nu komendants ļoti sašutis un arī mēs dabūnam tā sekas izbaudīt. Vakar vairs neveda nevienu ne pie ārsta ne zobārsta, noliedza kurt uguni un varīt putriņas un apsardzība daudz stingrāka [..].”³⁴³

³³⁵ Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

³³⁶ Valtere, L. (11.05.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:7

³³⁷ Balodis, E. (05.06.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-66808/1613-VII

³³⁸ Melbiksis, M. (18.07.1944.). [vēstule māšai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 27753/23165-VII

³³⁹ Jekals, J. (26.07.1943.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/7

³⁴⁰ Cīrulis, F. (22.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 24209/22160-VII

³⁴¹ Zvirbulis, J. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg

³⁴² Strautmanis, A. (21.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/3

³⁴³ Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6

Kādā no vēstulēm A. Strautmanis piemin pats savu sodu (kāds gan tieši bijis sods, to nemin): “[..] sods par rakstīšanu izbeidzies”³⁴⁴; var noprast, ka nometnē soda arī par dzeršanu: “Tad par to dzeršanas grēku, esmu izsprucis ar veselu ādu un nekādu sodu neesmu saņēmis.”³⁴⁵ Šajā vēstulē tiek pieminēts arī cita ieslodzītā sods un lūgums izpalīdzēt: “[..] atkal būs jāizpalīdz. Redzi Steins tas dabuja sodu 3. mēn. produktu aizliegumu [..].”³⁴⁶ Vēl par sodu ilgumu raksta: “[..] pīpot barakā nav brīv viens dabuja sodu 2 dienas bunkura un 2 nedēļas soda grupā, tas ir ļoti bargs sods”³⁴⁷, “sodītie par pudīņu ienešanu ar 4 nedēlam”³⁴⁸. Kopumā informācija par sodiem parādās 10 vēstulēs.

Vēstulēs bez cenzūras zīmoga parādās ne tikai informācija par sodiem, bet arī par citiem negatīviem notikumiem nometnē, piemēram, asins ņemšanu no ieslodzītajiem, kas parādās divu autoru vēstulēs: “Bija arī jāpieteicās asins deveji [..]”³⁴⁹, “arī šopavasār būs jādod asinis, aizvakar noņēma paraugam kādus 20 [..]”³⁵⁰, “pag. mēnesī devām asinis priekš ievainotiem karavīriem”³⁵¹. Šādās vēstulēs raksta arī par bērnu mirstību, piemēram, gadījums, kad barakas tikušas dezinficētas ar zilskābi: “visas mūsu barakas ir izgāzetas ar zilskābi [..]. 2 bērni nomira no saindēšanās un 20 guļ vēl slimnīcā”³⁵², “[..] katru dienu nomirst 2-3 bērnu”³⁵³. Arī par cilvēku aizvešanu un izveidoties sarakstiem parādās informācija: “Šodien taisās bērnus vest prom, laikam uz Vāciju”³⁵⁴, “[..] uz dienas kārtības 2.saraksti viens 105 otrs 80. personām. [..] Es pagaidām sarakstos vēl nefigurēju”³⁵⁵. Vēl A. Strautmaņa vēstulēs parādās negatīva informācija par spiestību barakā: “[..] telpā kur 200.vietas saspiež 500 un vairāk mēs esam pāri 300”³⁵⁶; par jaunu ieslodzīto ierašanos: “[..] nak ļoti daudz krievu klāt [..]”³⁵⁷, “žīdus ved projām, bet to vietā nakšot kara gūstekņi”³⁵⁸, “klāt pienākuši no Krievijas daļas emigranti, ar visiem bērniem”³⁵⁹. A. Strautmanis vēstulēs piemin arī pratināšanu un Reimersa ielu (tagadējā Rīgas iela) – vācu “čekas” namu: “No

³⁴⁴ Strautmanis, A. (11.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/16

³⁴⁵ Strautmanis, A. (14.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/68
³⁴⁶ Turpat.

³⁴⁷ Strautmanis, A. (31.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/30

³⁴⁸ Strautmanis, A. (08.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/12

³⁴⁹ Strautmanis, A. (17.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/28

³⁵⁰ Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9

³⁵¹ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

³⁵² Strautmanis, A. (13.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/34

³⁵³ Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36

³⁵⁴ Strautmanis, A. (04.04.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/65

³⁵⁵ Strautmanis, A. (27.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/29

³⁵⁶ Strautmanis, A. (13.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/34

³⁵⁷ Turpat.

³⁵⁸ Strautmanis, A. (05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/2

³⁵⁹ Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33

mūsu vidus arī lasa arā uz Reimersa ielu [...]”³⁶⁰, “uz Reimersa ielu brauc gan katru dienu”³⁶¹, “daudzus jau sauc uz tā saucāmo pratināšanu un pieprasa atsauksmes”³⁶².

Kopumā tiek secināts, ka vēstulēs, kuras tikušas pārbaudītas, pašcenzūra ir klātesoša – negatīva informācija neparādās vai parādās minimāli, pārsvarā rakstot par darbu, lūdzot produktus vai apģērbu, rakstīt biežāk un vairāk un uzdodot jautājumus, kā iet tuviniekiem. Šajās vēstulēs pārsvarā vērojama apspiešanas tehnikas izmantošana, bet vēstulē, kurā ierakstīts dzejolis ar negatīvu nokrāsu – arī interpretācijas tehnika. Vēstulēs izteikti redzama sevis ierobežošana teksta radīšanas laikā un var apgalvot, ka pašcenzūra korespondencē bijusi apzināta – ieslodzītie cilvēki zinājuši, kāds vēstuļu saturs tiks “izlaists” pārbaudē. Vēstulēs, kurās cenzūras zīmoga nav, pašcenzūras līmenis ir mazāks un informācija parādās ar negatīvu nokrāsu, rakstot par sodiem, ieslodzīto pienākšanu klāt vai izvešanu, asins ņemšanu, dzīves apstākļiem barakā, pratināšanu, bērnu mirstību u.c. Jāatzīmē, ka šī negatīvā informācija pārsvarā parādās A. Strautmaņa vēstulēs, tādēļ pret šo informāciju jāizturas ar piesardzību un zināmu skepsi. Precīzākai informācijas noskaidrošanai un faktu pārbaudei visticamāk nepieciešams lielāks skaits vēstuļu, kuras tikušas izsūtītas no nometnes oficiālā vai neoficiālā veidā.

6.6. Tēlainās izteiksmes līdzekļi un zemteksts vēstulēs

Tēlainās izteiksmes līdzekļi ir izteikts sociālās reprezentācijas elements, jo tie parāda šīs grupas kopumu, kuri saprot pielietotās metaforas, antonīmijas, salīdzinājumus, epitetus, personifikācijas u.c. – vēstuļu autori, izmantojot tos, nešaubīsies, ka adresāti sapratīs to nozīmi. Māksliniecisko izteiksmes līdzekļu lietošana ļāvusi autoriem paspilgtināt, simbolizēt un nodot savu emocionālo pieredzi vēstuļu adresātam, tie tekstu padara iedarbīgāku. Jāmin arī, ka šādu līdzekļu izmantošana saistīta ar zemteksta klātbūtni un informācijas nodošanu netiešā veidā. Kopumā tēlainās izteiksmes līdzekļi pavada korespondences saturu 46 rakstītajās vēstulēs.

Vēstulēs metaforu lietojums ir izteikts – tas parādās gan pašu vēstuļu tekstos, gan dzejas rindās – ieliekot jaunu ideju un nozīmi. Tā, piemēram, korespondencē parādās tādas frāzes kā: “Tie paši vēži, tikai citā kultūrē”³⁶³, kad tiek runāts par darba maiņu; “[..] svara kausi jau sveras uz sliktu pusi [...]”³⁶⁴, kad A. Strautmanis neredz iespēju satikties ar savu sievu un tikt brīvībā; “[..] citam

³⁶⁰ Strautmanis, A. (13.03.1943.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/34

³⁶¹ Turpat.

³⁶² Strautmanis, A. (07.02.1943.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/32

³⁶³ Strautmanis, A. (25.11.1942.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/21

³⁶⁴ Strautmanis, A. (28.03.1943.). [vēstule sievietei] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/35

bija lielāka aizmugure [...]”³⁶⁵, runājot par A. Strautmaņa tikšanu strādāt Bēma ģipša fabrikā ārpus nometnes, lai būtu iespēja satīties ar sievu, taču viņam šī iespēja liegta, jo kādam citam esot bijusi “pazīšanās” un viņš darbu nav dabūjis. Metafora “[...] lido tērauda putni”³⁶⁶ Krišjāņa Rubeņa vēstulē ir lidmašīnu attēlojums, kas visticamāk saistīts ar kara lidmašīnu pārlidojumiem. Vēstulēs izmantotas arī alegorijas “ņemt pie sirds”, “izkraīt savu sirdi”, “rakstīt caur puķēm”; metonīmijas – “nāc tā, lai tēvs un māte neredz”, “mainīt ādu”, “nav ko galvas laužīt”, “turēt īkšķi”, kas parādās A. Strautmaņa vēstulēs: “[...] atliek Tev tikai turēt īkšķi”³⁶⁷, “Tas kungs, ar ko Tu sadūries mainījies ādu [...]”³⁶⁸. “Turēt īkšķi” nozīme ir vēlēties, lai kādam labi veiktos, šajā gadījumā Strautmanis sievai saka, lai viņa tur īkšķi, lai viņš tiktu strādāt kūdras purvā (lai varētu satīties ar viņu), vai rakstot par sarakstiem, kuros esošos cilvēkus ved prom, viņš lūdz sievai, lai tā tur īkšķi par viņu, lai tas viss viņam iet garām. Vēl vēstulēs bieži parādās dažādi salīdzinājumi: “[...] dzīvojam ka uz pulvera mucas”³⁶⁹, kad Strautmanis raksta par izsūtīšanu un sarakstiem, “[...] staigā tad kā no laivas izmests [...]”³⁷⁰, kad no ieslodzījuma atbrīvo cilvēkus un viņam psiholoģiski to ir grūti pieņemt, ka pats vēl atrodas nometnē, “[...] vēstule ka patagas cirtiens vecam zirgam [...]”³⁷¹, kad J. Jekals raksta par iepriekšējās dzīves sāpīgo atgādinājumu, saņemot vēstuli. Vēstulēs parādās arī tādi tēlainās izteiksmes līdzekļi kā epitēti (bezglābs atstatums, smagi murgi, debesu zilums), personifikācijas (runā cilvēku ciešanas, laime nesmaidīs, ikvienam ies saule garām), paralēlisms (kungiem vara, kalpiem griba).

Izmantotie tēlainās izteiksmes līdzekļi vēstulēs tiek nolasīti kā zemteksts, pielīdzinot to pašcenzūras tehnikai – interpretācija – ar kuru palīdzību korespondences autori nodod slēptu informāciju, nepasakot neko tieši. Tomēr vēstulēs vērojama arī izteikta zemteksta lietošana bez tēlainās izteiksmes līdzekļiem, un tie visvairāk parādās A. Strautmaņa korespondencē. Kopumā ar zemtekstu saistīts saturs parādās 18 vēstulēs, no kurām 14 ir tieši A. Strautmaņa.

³⁶⁵ Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36

³⁶⁶ Rubenis, K. (11.06.1944.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21456/21056-VII

³⁶⁷ Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36

³⁶⁸ Strautmanis, A. (27.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/11

³⁶⁹ Strautmanis, A. (27.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/29

³⁷⁰ Strautmanis, A. (22.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/44

³⁷¹ Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10

darbības: “Drusku līkums jau iznāks bet “ceļš labāks””³⁷⁷, “gaiss pašlaik diezgan labs”³⁷⁸, “Esi uzmanīga no “draugiem””³⁷⁹, “ceru ka tikšu ceturtdien, jo attiecīgi priekšdarbi jau ievadīti”³⁸⁰. Vēstuļu saturā saistībā ar zemtekstu tiek izmantota arī daudzpunkte, kas liecina par interpretējamo tekstu: “Šorīt iešu atkal uz kapsētu un apstaigāšu vecās vietas...”³⁸¹; daudzpunktes lietojums bieži redzams arī dzejoļos, kur pirms dzejoļa vēstuļu autors raksta: “Man liekas, ka tu gribēji zināt, kā dzīvoju. Lūk te mazs stūrītis pavēsta. Skaties vērīgi! Tā ir mana un daudzu dzīve....”³⁸².

Tēlainās izteiksmes līdzekļi vēstulēs parādās salīdzinoši bieži, ko var interpretēt kā zemteksta izmantošanu saturā. Tie izteikti parāda sociālās reprezentācijas klātbūtni tajās – ar metaforu, salīdzinājumu, personifikāciju palīdzību tiek reprezentētas dažādas situācijas, notikumi, kas interpersonālās komunikācijas dalībniekiem ļauj nolasīt skaidru to nozīmi. Šādā veidā vēstuļu autori izmanto pašcenzūras interpretācijas tehniku, ļaujot vēstuļu adresātam saprast rakstīto. Korespondencē redzama arī pēdiņu un daudzpunktes lietošana, kas arī attiecināma uz to pašu tehniku.

³⁷⁷ Strautmanis, A. (27.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/11

³⁷⁸ Turpat.

³⁷⁹ Strautmanis, A. (18.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/10

³⁸⁰ Strautmanis, A. (15.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/20

³⁸¹ Strautmanis, A. (04.06.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/42

³⁸² Rubenis, K. (b.g.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21455/21055-VII

SECINĀJUMI

Maģistra darbā tika izvirzīts mērķis analizēt Salaspils nometnes reprezentāciju un cenzūras un pašcenzūras klātbūtni ieslodzīto rakstītajās vēstulēs. Izvirzītais mērķis tika sasniegts, kā arī pētījuma laikā tika rastas atbildes uz izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem par interpersonālās komunikācijas klātbūtni korespondencē, nometnes reprezentēšanu dažādās vēstuļu satura kategorijās, par lielāko kategoriju īpatsvaru un biežāk lietotajiem vārdiem atsevišķās kategorijās, kā arī cenzūras un pašcenzūras klātbūtni, un tēlainās izteiksmes līdzekļu un zemteksta lietojumu. Secinājumu shēmu par vēstuļu saturu skatīt 1. pielikumā. Tālāk apkopoti svarīgākie šī darba secinājumi, kas vienlaikus ir arī atbildes uz izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem:

1. Interpersonālā komunikācija izpaužas gandrīz visās rakstītajās vēstulēs, jo tajās novērojams attiecību personiskais līmenis, kas ir šādas komunikācijas pamatnoteikums. To var novērot korespondences uzrunas un noslēguma daļā, kā arī rakstītajā 2. personā, lietotajos mīļvārdiņos un deminutīvos;
2. Vēstuļu viens no galvenajiem rakstīšanas mērķiem bija attiecību uzturēšana, šai kategorijai veidojot lielāko īpatsvaru vēstuļu saturā – 30%. Pārsvarā korespondences autori izrādīja interesi par dažādiem notikumiem tuvinieku dzīvēs, kā arī izteiktu interesi par bērniem;
3. Visbiežāk novērota interpersonālās komunikācijas attīstības pieeja ar psiholoģisko informācijas pieejamības līmeni, jo vēstulēs novērojama unikāla informācija ar dažādām personiskajām iezīmēm;
4. Aleksandra Strautmaņa korespondencē, kura analizētajos materiālos bijusi vairāk kā puse (72 vēstules), iespējams vērot attiecību attīstību un izmaiņas;
5. Komunikācija korespondencē novērojama pārsvarā diadiska, vēstules adresējot vienam cilvēkam (sievai, māsai); tā ir bijusi selektīva komunikācija, jo vēstuļu autori apzināti izvēlējusies, kam rakstīt;
6. Korespondencē pārsvarā pieminēta rakstiska komunikācija ar tuviniekiem un citiem cilvēkiem, taču vēstulēs bez cenzūras zīmoga parādās arī informācija par nelegālu satikšanos gan ar ģimeni, gan ar citiem tuviem cilvēkiem;
7. Vēstulēs novērojami arī komunikācijas traucējumi, kas lieguši vai ierobežojuši rakstisko un klātienē komunikāciju, piemēram, karantīna (tīfa epidēmijas), darba

- maiņa (darbs ārpus noņemšanas nomainīts uz darbu noņemšanu), laika trūkums (pārsvarā darba dēļ);
8. Vēstuļu saturā objektivizēti tādi vārdi kā “viegli pagatavojami produkti”, ar ko apzīmēja biežāk lietotos vārdus – maize, sviests, sausiņi; “darbs”, kas reprezentē satikšanos un iespēju nelegāli ienest lietas un vēstules, “nehigiēniski apstākļi”, kas izpaudās tādu vārdu lietojumā kā utis, blaktis, blusas; “higiēna”, ko reprezentēja ar tādiem vārdiem kā pirts, zobu pasta, ziepes, galvas pulveris.
 9. Biežāk lietotie vārdi kategorijā “Dzīves apstākļi” ir: strādāt, darbs, kūdra un purvs (apakškategorija “Darbs”); maize, sviests, sausiņi (apakškategorija “Uzturs”); vesels, dzīvs, spirts (apakškategorijas “Veselība” un “Higiēna”) kur biežākā frāze “esmu sveiks un vesels” vairāk reprezentē fizisko, ne psiholoģisko veselību; apakškategorijā “Apģērbs”: veļa, drēbes, zeķes, ziemas, cepure, cimdi;
 10. Emociju kategorijā novērojams negatīvu un pozitīvu izjūtu lietojums, pie pozitīvām visvairāk parādīties vārdiem: paldies, mīļš, sirsnīgs, kas parāda vēstuļu autoru pateicību saviem tuviniekiem; izteikti parādās arī cerība, kas saistīta ar tikšanu mājās un brīvībā. Negatīvas emocijas vēstulēs parādās dažādās formās, visbiežāk pārstāvēt ilgas un gaidas, sāpes un skumjas. Izteikti negatīvas nokrāsas emocijas un cilvēku iekšējā pasaule vērojama sarakstītajos dzejoļos, kuros reprezentētas sāpes, grūtības, gribasspēka trūkums;
 11. Vēstuļu saturā novērojams tēlainās izteiksmes līdzekļu lietojums – metaforas, metonīmijas, personifikācijas, salīdzinājumi – kas ir viena no sociālās reprezentācijas raksturīpašībām. Ar šo līdzekļu palīdzību saziņā parādās arī zemteksts, tālāk informāciju tās saņēmējam nododot interpretācijai; tas bieži pavadīts ar daudzpunktes un pēdiņu lietojumu;
 12. Korespondencē kopumā cenzūras zīmogs redzams 24 vēstulēs, kas parāda pašcenzūras klātesamību – to saturā minimāli parādās negatīva informācija par noņemšanu;
 13. Vēstulēs novērojama apzināta pašcenzūras izpausme; pārsvarā redzama pašcenzūras apspiešanas un interpretācijas tehnikas izmantošana, informāciju noklusējot vai izmantojot tēlainās izteiksmes līdzekļus un zemtekstu nozīmes interpretācijai;
 14. Pašcenzūras klātbūtni vēstulēs visvieglāk analizēt salīdzinot to korespondenci ar vēstulēm, kurās šāda zīmoga nav; tādās vēstulēs bieži vērojama negatīva informācija par noņemšanu – pieminēti sodi, asins noņemšana, bērnu mirstība, pratināšana;

15. Kā iespējamais turpmākais pētījuma virziens var būt detalizētākas interpersonālās komunikācijas un attiecību attīstības pētīšana, kam nepieciešams lielāks viena autora korespondences krājums;
16. Darbā izmantoto metodoloģiju iespējams lietot līdzīgu pētījumu veikšanā par citām totalitāras varas ieslodzījuma vietām un tur esošo komunikāciju ar vēstuļu starpniecību.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

Kontentanalīzei izmantotie nepublicētie materiāli:

- Annens, P. (14.04.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-60095/11182-VII
- Annens, P. (22.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-60095/11183-VII
- Annens, P. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-60095/11181-VII
- Balalajevs, P. (10.06.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-66800/1611-VII
- Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35761/28-VII
- Balodis, E. (b.g.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-66809/1614-VII
- Balodis, E. (05.06.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-66808/1613-VII
- Balodis, E. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-66810/1615-VII
- Boikovs, V. (15.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-41935/357-VII
- Cīrulis, F. (22.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 24209/22160-VII
- Jekals, J. (12.02.1943.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 88754
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/2
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/3
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/4
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/5
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/6
- Jekals, J. (26.07.1943.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/7
- Jekals, J. (b.g.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/8
- Jekals, J. (11.02.1944.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/9
- Jekals, J. (14.05.). Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Inv. Nr. VRVM 84438/10
- Logins, J. (08.08.1942.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35758/26-VII
- Logins, J. (b.g.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-35759/27-VII
- Melbiksis, M. (18.07.1944.). [vēstule māšai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 27753/23165-VII
- Melbiksis, O. (22.07.1944.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 27752/23164-VII
- Rubenis, K. (b.g.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21454/21054-VII
- Rubenis, K. (b.g.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21455/21055-VII
- Rubenis, K. (11.06.1944.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21456/21056-VII
- Rubenis, K. (b.g.). [dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21457/21057-VII

Rubenis, K. (b.g.). [dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21458/21058-VII
Rubenis, K. (b.g.). [vēstule] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21459/21059-VII
Rubenis, K. (b.g.). [dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21462/21062-VII
Rubenis, K. (b.g.). [vēstule un dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21467/21067-VII
Rubenis, K. (b.g.). [dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21473/21073-VII
Rubenis, K. (b.g.). [dzeja] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 21474/21074-VII
Saulītis, K. (13.12.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-64506/1546-VII
Saulītis, K. (16.07.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4-64507/1547-VII
Strautmanis, A. (18.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/1
Strautmanis, A. (05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/2
Strautmanis, A. (21.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/3
Strautmanis, A. (24.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/4
Strautmanis, A. (29.05.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/5
Strautmanis, A. (06.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/6
Strautmanis, A. (16.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/7
Strautmanis, A. (17.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/8
Strautmanis, A. (28.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/9
Strautmanis, A. (18.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/10
Strautmanis, A. (27.08.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/11
Strautmanis, A. (08.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/12
Strautmanis, A. (1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/13
Strautmanis, A. (22.09.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/14
Strautmanis, A. (29.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/15
Strautmanis, A. (11.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/16
Strautmanis, A. (20.10.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/17
Strautmanis, A. (01.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/18
Strautmanis, A. (08.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/19
Strautmanis, A. (15.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/20
Strautmanis, A. (25.11.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/21
Strautmanis, A. (27.12.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/22
Strautmanis, A. (1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/23
Strautmanis, A. (01.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/24

Strautmanis, A. (01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/25
Strautmanis, A. (06.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/26
Strautmanis, A. (17.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/27
Strautmanis, A. (17.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/28
Strautmanis, A. (27.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/29
Strautmanis, A. (31.01.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/30
Strautmanis, A. (03.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/31
Strautmanis, A. (07.02.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/32
Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/33
Strautmanis, A. (13.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/34
Strautmanis, A. (28.03.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/35
Strautmanis, A. (04.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/36
Strautmanis, A. (1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/37
Strautmanis, A. (26.04.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/38
Strautmanis, A. (04.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/39
Strautmanis, A. (07.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/40
Strautmanis, A. (22.05.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/41
Strautmanis, A. (04.06.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/42
Strautmanis, A. (13.06.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/43
Strautmanis, A. (22.06.1942.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/44
Strautmanis, A. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/45
Strautmanis, A. (1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/46
Strautmanis, A. (07.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/47
Strautmanis, A. (04.08.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/48
Strautmanis, A. (16.08.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/49
Strautmanis, A. (08.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/50
Strautmanis, A. (rudenī 1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/51
Strautmanis, A. (1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/52
Strautmanis, A. (12.11.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/53
Strautmanis, A. (28.11.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/54
Strautmanis, A. (03.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/55
Strautmanis, A. (04.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/56

Strautmanis, A. (17.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/57

Strautmanis, A. (27.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/58

Strautmanis, A. (28.12.1943.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/59

Strautmanis, A. (10.01.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/60

Strautmanis, A. (13.02.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/61

Strautmanis, A. (05.03.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/62

Strautmanis, A. (11.03.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/63

Strautmanis, A. (21.03.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/64

Strautmanis, A. (04.04.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/65

Strautmanis, A. (05.04.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/66

Strautmanis, A. (09.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/67

Strautmanis, A. (14.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/68

Strautmanis, A. (31.05.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/69

Strautmanis, A. (03.08.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/70

Strautmanis, A. (10.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/71

Strautmanis, A. (24.07.1944.). [vēstule sievai] Latvijas Okupācijas muzejs. Inv. Nr. OMF 9577/72

Vaicišs, E., A. (22.07.1944.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 28751/23429-VII

Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:1

Valtere, L. (13.11.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:2

Valtere, L. (12.12.1943.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:3

Valtere, L. (13.02.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:4

Valtere, L. (10.03.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:5

Valtere, L. (11.04.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:6

Valtere, L. (11.05.1944.). [vēstule ģimenei] Latgales Kultūrvēstures muzejs. Inv. Nr. RNM 17451:7

Valņins, J. (b.g.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 16775/17323-VII

Vīksna, A. (23.08.1944.). Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 31080/24103-VII
Zvirbulis, J. (13.09.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg
Zvirbulis, J. (b.g.). [vēstule sievai] Latvijas Kara muzejs. Inv. Nr. 4957/23-mg

Literatūras un avotu saraksts:

- Ahmad, R., A. (2019). The Effect of Media Censorship on Freedom. *International Conference on Accounting, Business, Economics and Politics*. 168–170. doi: 10.23918/ICABEP2019p23
- Austers, I., Reņģe, V. (2008). Sociālie priekšstati par psiholoģiju populāros un zinātniskos psiholoģijas žurnālos. *Latvijas Universitātes raksti*. (729. sēj.). Psiholoģija. 53.–69. Izgūts no <https://www.lu.lv/materiali/apgads/raksti/729.pdf>
- Ārente, H. (2000). *Totalitārisma izcelsme*. Rīga: Elpa.
- Bar-Tal, D. (2017). Self-Censorship as a Socio-Political-Psychological Phenomenon: Conception and Research. *Advances in Political Psychology*. (Vol. 38). 37–65. doi: 10.1111/pops.12391
- Billiani, F. (Ed) (2007). *Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Binsbergen, J. (2013). *Quantitative Content Analysis*. Retrieved from <https://www.digitalmethods.net/MoM/QuantContentAnalysis>
- Blum, A. (2000). *Sovetskaja cenzura v epochu totalnogo terrora. 1929–1953*. Sankt-Peterburg: Akademicheskii proekt.
- Borges, J., M., Cancian, S. (2016). Reconsidering the migrant letter: from the experience of migrants to the language of migrants. *The History of the Family*. 281–290. doi: 10.1080/1081602X.2016.1222502
- Bosmajian, H. (1986). *Censorship and Mythmaking in Nazi Germany*. Retrieved from <https://muse.jhu.edu/article/246131/pdf>
- Caune, A., Feldmanis, I., Strods, H., Šneidere, I. (Red.). (2004). Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā 1941–1945. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti*. (11. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- Control through Propaganda and Censorship. *Nazi Control of Germany*. Retrieved from <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zn8sgk7/revision/3>

- Cox, B. (1979). The Varieties of Censorial Experience: Toward a Definition of Censorship. *The High School Journal*. Vol. 62, No. 8. University of North Carolina Press. 313–319. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/40365120>
- Deaux, K., Philogene, G. (Eds) (2001). *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Del Lungo Camicotti, G. (2014). Letters and Letter Writing in Early Modern Culture: An Introduction. *Journal of Early Modern Studies*. N. 3. 17–35. Retrieved from <https://oajournals.fupress.net/index.php/bsfm-jems/article/view/7013/7011>
- DeVito, J. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Duthie, F. (2010). Libraries and the Ethics of Censorship. *The Australian Library Journal*. 59:3. 85–94. doi: 10.1080/00049670.2010.10735994
- Evarts, E., Pavlovičs, J. (2016). *Ikdiēnas dzīve Latvijā nacistiskās Vācijas okupācijas laikā 1941–1945*. Rīga: Zinātne.
- Faidžiss, O. (2007). *Čukstētāji. Privātā dzīve Staļina Krievijā*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
- Goldberg, A. (2006). Reading and Writing across the Borders of Dictatorship: Self-Censorship and Emigrant Experience in Nazi and Stalinist Europe. *Letters across Borders*. New York: Palgrave Macmillan. 158–172. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230601079_9
- Gordon, R., Druckman, D., Rozelle, R., Baxter, J., Hargie, O. (Ed.) (2006). *The Handbook of Communication Skills* (3rd ed.). London: Routledge.
- Grāmatas “Sibīrijas vēstules uz bērza tāss” atvēršana. Madonas novadpētniecības un mākslas muzejs. Izgūts no <http://www.madonasmuzejs.lv/lv/gr%C4%81matas-%E2%80%9Eesib%C4%ABrijas-v%C4%93stules-uz-b%C4%93rza-t%C4%81ss%E2%80%9D-atv%C4%93r%C5%A1ana>
- Grīnuma, G. *Raiņa un Aspazijas sarakste*. Memoriālo muzeju apvienība. Izgūts no <https://memorialiemuzeji.lv/raina-un-aspazijas-sarakste/>
- Guffey, E., M. (2007). *Essentials of Business Communication* (7th ed.). Thomson South-Western.
- Hall, S. (2003). The Work of Representation. In: Hall, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications.
- Hartley, P. (1993). *Interpersonal Communication*. London: Routledge.
- Hayes, F., A., Glynn, J., C., Shanahan, J. (2005). Validating the Willingness to Self-Censor Scale: Individual Differences in the Effect of the Climate of Opinion on Opinion Expression.

- International Journal of Public Opinion Research*. (Vol. 17). 443–455. doi: 10.1093/ijpor/edh072
- Helbich, W., Kamphoefner, D., W. (2006). How Representative Are Emigrant Letters? An Exploration of the German Case. *Letters across Borders. The Epistolary Practices of International Migrants*. New York: Palgrave Mcmillan. 29–55. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230601079_2
- Herwig, H., H. (1987). Clio Deceived: Patrotic Self-Censorship in Germany after the Great War. *International Security*. Fall, Vol. 12, No. 2. 5–44. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2538811>
- Hofmeister, A. (2016). A War of Letters – what do we read in Soldiers’ Letters of Russian Jews from the Great War? *Revue Des Études Slaves*. 181–193. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/44114128>
- Hoijer, B. (2011). Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review*. 3–16. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/43557448.pdf>
- Julien, H. (2012). Content Analysis. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781412963909
- Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2016). *Aiz šiem vārtiem vaid zeme. Salaspils nometne 1941–1944*. Rīga: Lauku Avīze.
- Kangeris, K., Neiburgs, U., Vīksne, R. (2009). Salaspils nometne: vēstures avoti un historiogrāfiskais materiāls. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti* (25. sēj.). Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 200.–234. Izgūts no <https://www.president.lv/lv/media/5048/download>
- Klempers, V. (2004). *LTI. Trešā reihe valoda filologa piezīmes*. Rīga: AGB.
[Kr. Valdemāra lietišķā un privātā sarakste] (b.g.). Izgūts no http://www.latvijasarhivi.lv/index.php?l&367&view=view-publication&pub_id=25
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). California: SAGE Publications.
- Kuckartz, U. (2013). The Building Blocks of Systematic Qualitative Text Analysis. *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781446288719
- Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca. Pieejams <https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=1&q=noz%C4%ABme&id=952108&&g=1>

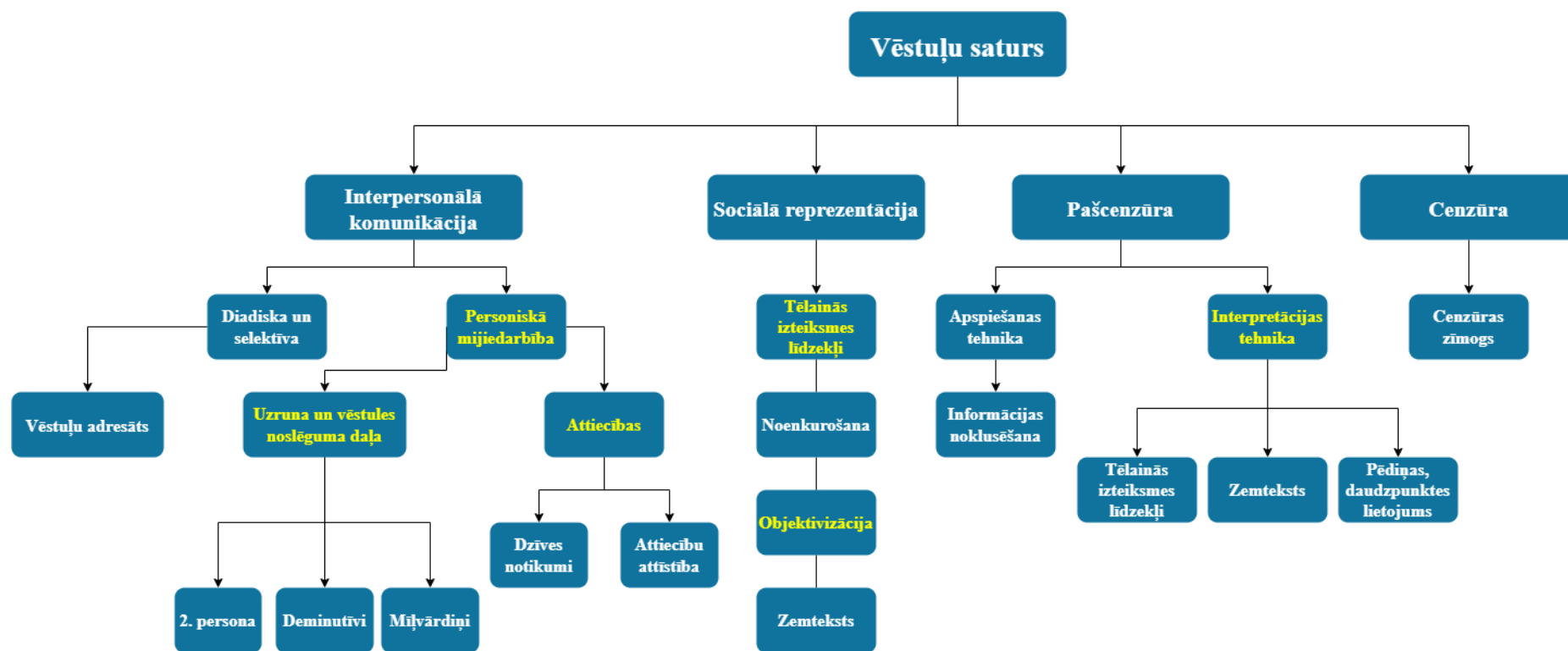
- Līce, A., Červonnaja, S., Dreimane, I., Eglīte, P., Kotts, M., Nollendorfs, V., Stranga, A., Strods, H. (2001). Nācija gūstā. *Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata*. Rīga: Latvijas 50 gadu Okupācijas muzeja fonds.
- Luo, A. (2019). *What is content analysis and how can you use it in your research?* Retrieved from <https://www.scribbr.com/methodology/content-analysis/>
- Manchaiah, V., Danermark, B., Germundsson, P., Ratinaud, P. (2019). *Disability and Social Representations Theory. The Case of Hearing Loss*. London; New York: Routledge.
- Markelis, D. (2003). "Talking Through Letters". Collaborative Writing in Early Lithuanian Immigrant Life. *Written Communication*. Vol. 20 No. 2. 153–169. doi: 10.1177/0741088303020002002
- Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Social Research*. Retrieved from <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385>
- Mintaurs, M. (2016). *Salaspils noņemšana un Krievijas vēstures politika*. Izgūts no <https://lvportals.lv/viedokli/278291-salaspils-nometne-un-krievijas-vestures-politika-2016>
- Moscovici, S. Edited by Duveen, G. (2001). *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. New York University Press.
- Neuendorf, A. K. (2017). *The Content Analysis Guidebook* (2nd ed). London: SAGE Publications.
- Newth, M. (2010). *The Long History of Censorship*. Retrieved from http://www.beaconforfreedom.org/liste.html?tid=415&art_id=475
- Payne, G., Payne, J. (2011). Content Analysis. *Key Concepts in Social Research*. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781849209397
- Peleg, I. (Ed) (2019). *Patterns of Censorship Around the World*. NY: Routledge.
- Pickering, J., M. (2011). Qualitative Content Analysis. *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781412950589
- Rocci, A., Saussure, L. (2016). Verbal Communication. *Handbooks of Communication Science* (Vol. 3). Berlin: De Gruyter.
- Rose, F. (2017). Censorship and self-censorship in the 21st century. *Index on Censorship*. Retrieved from <http://churchandstate.org.uk/2017/03/censorship-and-self-censorship-in-the-21st-century/>
- Rubira-García, R., Puebla-Martínez, B., Gelado-Marcos, R. (2018). Social Representations in Studying Information, Knowledge, and Mediations: A Critical Review. *Social Sciences*. 7(12):256. doi: 10.3390/socsci7120256

- Schreier, M. (2013). Qualitative Content Analysis. *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. London: SAGE Publications. doi: 10.4135/9781446282243
- Sibīrijā rakstītas vēstules uz bērza tāss*. Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija. Izgūts no <https://latvijasdargumi.unesco.lv/lv/informacija-par-objektu/nacionali-noverteti-objekti/sibirija-rakstitas-vestules-uz-berza-tass/>
- Solomon, D., Theiss, J. (2013). *Interpersonal Communication: Putting Theory into Practice*. London: Routledge.
- Stanley, L. (2015). The Death of the Letter? Epistolary Intent, Letterness and the Many Ends of Letter-Writing. *Cultural Sociology*. Vol. 9 (2). 240–255. doi: 10.1177/1749975515573267
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R., Vetter, E. (2002). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
- Treijs, R. (1998). *K. Valdemārs divu grāmatu skatījumā*. Diena. Izgūts no <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/k.valdemars-divu-gramatu-skatijuma-10024648>
- Trenholm, S., Jensen, A. (2008). *Interpersonal Communication*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press.
- Vēstule – literatūras vēstures pētniecības objekts*. Izgūts no <https://literatura.lv/lv/work/Letter-as-an-Object-of-Research-in-Literary-History/992885>
- Vitali, P., G. (2020). *What is a Last Letter? A Linguistic/Preventive Analysis of Prisoner Letters from the Two World Wars*. University College Cork. 265–272. Retrieved from <https://convegni.unicatt.it/aiucd-Vitali.pdf>
- What is Written Communication? Definition and Characteristics*. The Business Communication. Retrieved from <https://thebusinesscommunication.com/what-is-written-communication/>
- Wood, J., T. (2016). *Interpersonal communication. Everyday Encounters*. Eighth Edition. Boston: Cengage Learning.
- Zellis, K. (2012). *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941–1945)*. Rīga: Apgāds Mansards.

PIELIKUMI

1. pielikums

Vēstuļu satura shēma

Maģistra darbs „Salaspils nometnes reprezentācija ieslodzīto vēstulēs” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 158 036 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspvītras atsauces).

Autors: _____ Māra Birzniece

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: profesore *Dr. hist.* Vita Zelče _____

(paraksts)

29.05.2022.

Recenzents: pasniedzēja *Dr. sc. comm.* Klinta Ločmele _____

(paraksts)

Darbs iesniegts Komunikācijas studiju nodaļā 29.05.2022.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

06.06.2022. prot. Nr. _____

Komisijas sekretārs: docente Laura Ardava Āboliņa _____

(paraksts)